

СКОПЈЕ, ГОДИНА XII • БРОЈ 58, 29.01.2016 • 100 денари

ISSN 1857-6184

СПИСАНИЕ ЗА КНИЖЕВНОСТ И КУЛТУРА

АКТ 58

Братислав Ташковски
ИСПРЕВРТЕНО!

Славе Ѓорѓо Димоски
**ИСТОРИЈАТА
НА ЕДНО ШИШЕ
ЧЕРЕШНОВА РАКИЈА**

Раде Силјан
**МОЛИТВА
ЗА МАКЕДОНИЈА**

Владимир Костов
ФАУСТ

Огнен Коцевски
ЧЕТИРИ РЕКИ

СПИСАНИЕ ЗА КНИЖЕВНОСТ И КУЛТУРА

АКТ 58

Главен и одговорен уредник:
Брајислав Ташковски

Редакција:
Венко Андоновски
Славе Ѓорѓо Димоски
Виолеџа Танчева-Злајева

Издавач:
УЛИС ДООЕЛ – Скопје

Помошник на главниот
и одговорен уредник:
Серјожа Неделкоски

Компјутерска подготовка:
Бане Галиќ

Печат:
ГРАФО ДЕН – Скопје

Тираж:
300 примероци

Печатењето на овој број
финансиски го помогна
Министерството за култура
на Република Македонија

Адреса на Редакцијата:
„Карл Хрон“ бр. 25
1000 Скопје

Телефон:
070 884 805

E-mail:
b.taskovski@t-home.mk

ISSN 1857-6184

Жиро сметка: 210-0573704401-66

Даночен број: МК4030003471803
Депонент на
„Тутунска банка“ АД – Скопје

Според мислењето на Агенцијата за информации бр. 02-87/2 од 20.02.2006 година, списанието за литература и култура „Акт“ е производ за кој се плаќа посебна повластена даночна стапка.

**Првиот број на „Акт“ излезе
на 19 декември 2003 година**

Списанието излегува квартално. Текстовите и фотографиите испраќајте ги на адреса „Карл Хрон“ бр. 25 – 1000 Скопје, или на наведената електронска адреса.

СПИСАНИЕ ЗА КНИЖЕВНОСТ И КУЛТУРА

АКТ 58

СОДРЖИНА

Братислав Ташковски – ИСПРЕВРТЕНО!	2
Виолеџа Танчева-Златева – ПАТОТ СО СРЦЕ	3
Славе Ѓорѓо Димоски – ПЕСНИ НЕДОПЕАНИ 7	4
Огнен Коцевски – ЧЕТИРИ РЕКИ	6
Раде Силјан – ДА БЕШЕ ЖИВ ТАТКО	11
Ефтим Клетников – ПОЕЗИЈА НА ПРЕФИНЕТ ЛИРИЗАМ И МЕТАФИЗИЧКИ КВАЛИТЕТИ	16
Вања Изова Велева – РАЗЛЕТАНИ ПТИЦИ	19
Гордана Хаџипанзова-Јанева – АМАЗОНКА	21
Софија Тренчовска – АЦО ШОПОВ – ТРАГАЧ ПО ВРУТОКОТ НА ЗБОРОТ	23
Илија Велев – ЛИЦА, СПОМЕНИ	26
Зоран Богнар – СЕЌАВАЊА, ДУШИ, АЛКОХОЛИ	28
Фросина Стојковска – СОНУВАЧОТ	31
Виктор Јакимовски – ПРОСТЕНО ТИ Е	33
Тоде Илиевски – ГОЛЕМАТА ТАТКОВИНСКА ВОЈНА	36
Славица Гацова Свидерска – ПАТУВАЈЌИ ОД МЕНЕ ДО ТЕБЕ	38
Ана Ростокина – ТРЕБА ДА СЕ УЖИВА...	40
Димо Н. Димчев – ПА И МЕКИЦИ ЛИ?!	42
Слаѓана Атанасова – БАСНОВСКА	43
Ванда Микшиќ – ФРАГМЕНТИ	44
Никола Кочовски – ДЕН ПО ДОЛГО СТУДЕНО СИВИЛО	48
Диме Ратајкоски – ЧОВЕКОТ СЕ РАЃА КАКО ПОЕТ	50
Александар Шурбанов – ГРАТЧЕТО	51
Владимир Костов – ФАУСТ	52

ИСПРЕВРТЕНО!

Не знам дали е потребно да се пишува за некои македонски работи, да се дебатира и гласно да се размислува. Посебно за оние кои се поврзани со вредносните системи во културата, авторите, наградите, злоупотребите на позициите и употребата на „нископросечите авторски капацитети“ за остварување на книжевните лукративни цели? Најверојатно не! Но веројатно и да. Секако, ова, како гласна забелешка, збунува но бара и некое дополнително објаснување.

Ако не се пишува за тоа, ќе се поддржува една идиотска состојба на лажни вредности. Протогонистите на тие лаги само ќе се згојуваат од големината на нивното ego и, системски, ќе прават уште поголеми пакости. Ќе го дадат својот валкан дел во големото поглавје на нашиот духовен криминал. Со други зборови, ќе добијат легимитет за нивното (виртуелно) авторство. Да, ќе станат автори со легимитет, бидејќи тој легимитет ќе биде потврден од некоја комисија или жири. И во тој галиматијас сосем е неважно дека вистинската вредност не е почитувана и дека сè е така систематски испревртено и доведено до состојба на една вулгарна *йсевдологија фанџасџика*. Двострана дијагноза, се разбира. Од една страна се новите генијалци кои се цврсто уверени дека она што сега го прават е највистинското и дека требало да се направи одамна (демек, да се воведат ред). На другата страна од *историјата на болести* се тие кои секогаш работеле вистински и биле далеку од вештачките центри на моќ. Тие се сега назначудени зошто ги нема? А ги нема затоа што првите мислат дека конечно го спасиле македонскиот духовен простор од нив! Еј, спасители, пополека, можеби навистина е време да престанете да спасувате. Можеби е време да нè спасите од вашето спасување.

Мора да се пишува за овие идиотски состојби за да не дозволеме да завладее медиокритетството, исполитизираноста и форсирањето на семејни, колегијални и пријателски врски, како вредност. Мора да се остави трага за ова лудило, за да знаат идните генерации дека во нашево време не било сè само бројка. Дека имало и некои поинакви размислувања за политиката која ја води книжевноста и културата. Се разбира, тоа може да има апсолутно никаков одглас, но не можеме да очекуваме промптно менување на состојбата. Но мора да кажеме дека не се согласуваме со тоа.

Братислав Ташковски

Мора да кажеме дека оваа година на македонски јазик нема да се испечатат многу книги од македонски авори само затоа што некоја комисија сакала така. Мораме да кажеме дека нашето списание АКТ можеби повеќе нема да излегува бидејќи истата таа комисија смета дека после 12 години ова списание треба да го нема. Сигурно треба да се каже и за уште многу други работи, но за тоа секогаш ќе има време. Но најмногу треба да се пишува и кажува дека македонскиот автор има сè помалку место во таа испревртена, нова културна политика. До кога?

Вредностите во секоја култура, во книжевноста посебно, па и во македонската, во најголем дел се крајно субјективни, бидејќи зависат од желбата на *наименуваниите* авторитети. Па така, сосем е неважно дали во една национална комисија за книжевност ќе има писатели. А ги нема. Мора саркастично да се запрашаме: Па кои се тие кои решаваат за судбината на македонските писатели кои пишуваат на македонски јазик? Тука се наименуваните аворитети кои, иако немаат врска со писателството, сепак знаат да одберат кои книги и списанија ќе продолжат да живеат, а кои ќе ги снеса и ќе ги стави на Индексот на книги кои не треба да бидат печатени! Еј, ајванска работа! Но сепак, оваа *модерна инквизиција* не е толку рестриktivна, *бидејќи наименуваниите авиоријетии*, како експерти, *знаат* да ги одберат само оние книги и списанија кои гравитираат околу центарот на нивните советодавци. Тоа се вика прагматично вклучување во бескрајното коло на персоналните унии. Затоа не треба да нè изненадува арогантноста на овие комисији, бидејќи тие зад себе го имаат својот избор (и финансиски и вредносно), а тоа се

Благодарност до Живко Мукаетов

Почитувани читатели,
Првиот број на АКТ во 2016 година излегува од печат благодареејќи на разбирањето на Алкалоид АД Скопје и на неговиот генерален директор Живко Мукаетов. Редакцијата на АКТ изразува благодарност за оваа помош.

книги и автори бројки. Ако малку ги закачите и ја протресете нивната вредносна пајажина, веднаш ќе започнат да се бранат и да ја повторуваат истата мантра – дека тие се професионалци, експерти и слично – и дека дури и прават превреднување. (Тие се големи мрчатори.)

Ви се молам, од тоа мрчење произлегува дека тие ни правеле добро, но ние не сме знаеле за тоа. Повторно една испревртена (полудена) теза, и затоа повторно едно замолување – Господа спасители, можеби е време толку агилно да не ја спасувате македонска книжевност, посебно да не ја *йрвреднувајте* на таков начин.

Но, сепак, да подвлечеме некои *сјасувања*: Комисијата, во која, како што рековме, нема писатели, се *изнасјасувала* автори и ги исфрлила, но заборавила дека македонските автори се многу поголеми и повечни од нивното палијативно прогласување на инстант вредности. На крајот на краиштата, зошто да бараме нешто повредносно од таквите комисии? Нивната вредност се состои во некоја друга математика.

Во објаснувањето на испревртената состојба мора да се служиме и со испревртеност. Не од страв дека некој ќе наштети нешто (штетите одамна се направени), туку од убедување дека, ако декларативно настапиме и ја елаборираме годишнава Национална програма, ќе бидеме обвинети дека сме тенденциозни, завидливи, неумни. Тоа не го сакаме, посебно не сакаме да им даваме легимитет на нивниот ум и на сите оние кои учествувале во тоа *вреднување*. На доброто дело и на вистинските македонски автори тие работи не им се потребни. Такво испревртување им е потребно на оние кои цело време биле невидливи како автори и авторитети, а сепак, како крлежи, слатко цицале од државната боска. Е сега, според нивното практично мислење, дошло време да бидат и славни.

Аман од таквата слава!

Брајислав Ташковски

Виолејќа Танчева-Злајќева

Пајој со срце

Далечни

и од минатото и од денешнинава

И од оној свет на мртвите

и од овој што се самозаборава вртејќи се

околу својата замислена оска

Далечни и од себе и од ближниот –

ја забораивме целта на Патувањето

Секој гледа да одбере што поширока и порамна

по можност најкуса патека

што ќе го однесе најдалеку и највисоко

Тој избор веќе се претвори во борба

по раскрсниците на вселената и нашироко се препорачува

во сите водичи за успешен живот и исплатлив бизнис

Дека треба да се следи патот што има срце –

тоа го знаеме само јас и уште неколкумина

родени со сини души

Го таиме длабоко во себе

внимавајќи да не се издадеме

со некој поглед пламнат кон блиската планина

или со некоја искра што ни потпукнува во гласот

Најтежок е патот до себеси, сакам некогаш да крикнам

И се прашувам

до кога ќе можеме да им одолеваме

на камшиците на невремето што наврапито

танцува околу нас со бес во прстите

Славе Ѓорѓо Димоски

ПЕСНИ НЕДОПЕАНИ 7

Историјата на едно шише черешнова ракија

*За сајмен од едно патување со Гане Тодоровски
во Русија*

не само бог туку
и аеродромскиот контролор
вмеша прсти
и
шишето черешнова ракија
ни се врати в раце

го издржа авионскиот лет

го помина и Шереметјево

и

сега од рака в рака
го предава својот дух
(во Константиново/ кај Есенин)
како врховен заповедник
кој го има одлучувачкиот збор
на тркалезната маса –

низ диоптријата од дното
се рамни со божјот пат

Константиново / Коломна / Москва, мај 2007 г.

Славе Ѓорѓо Димоски

Цртеж: Виктор Шекеровски, 2015 г.

Дообјаснување за љубовта

За Д.

Нештата што го пополнуваат
празниот простор, температурата
што го проширува времето
за уште една мала илузија,
ерозијата на чувствата,
задоцнетата есенска капка
врз првото пролетно цвеќе,
трговците што тргуваат со чувствата,
несоницата што ја обликува
состојбата на телата, светливите
честички што им недостигаат
на копнежите, границите
што се поставуваат поначесто
помеѓу мојот и твојот крвоток...

изгубено ли е? или задоцнето,
менливо ли е? или несфатливо,
минливо-несфатливо-задоцнето?
недообјаснато? –
еден пурпурен залез се влева
во една пурпурна река

што надоаѓа и пресушува,
што се вслушува во празниот простор
во празниот пурпурен простор...

изгубено ли е? менливо ли е?
недообјаснато?

Флораиџа на џоџејскојџо џладне
(со две варијации)

наспроти терасата
на која поетите
ги разврзуваа јазичните јазли

на врвот од катедралата
на покривот од црвени тули
виреат неколку стракови
животворна билка

во чистото сино небо
ја подаваат својата суштина

таа витална сила бесконечно
што ѝ пркоси на висината

I варијација

наспроти терасата во ова
високо мексичко пладне
својата суштина ја разврзуваат
неколку стракови вивнати в небо

кој пат го следат

божјиот
или
нашиот

кој пат им е поблизок до синото

а кој ја преобразува светлината
во одбрана на нас смртните

II варијација

од плочникот
до врвот на катедралата

трепери зовриен воздух

а отгука нагоре
низ стебленцата
животворен сок

го напојува
небесниот здив

на високата тераса
поетите ги разврзуваат
јазичните јазли

и

дишат длабоко

Мексико Сити, 26–28.11.2015 г.

Огнен Коцевски

ЧЕТИРИ РЕКИ

АКЦИЈА¹

Мишима ги провери предметите кои требаше да ги земе со себе тој ден. Имаше едно кафеаво торбиче во кое се наоѓаа ножеви, листови и други нешта. Со себе понесе долг самурајски меч и кожна футрола околу неговиот појас.

– Ова е наш ден! – им рече Мишима на своите војници давајќи им знак да тргнат кон Главниот штаб на јапонската армија во срцето на Токио.

Неговото лице зрачеше со ведрина и спокој. Неговата насмевка ги орасположи.

Откако пристигнаа со колата во зградата на штабот, зачекорија по долгите и темни ходници. Се качија на првиот кат каде што се наоѓаше канцеларијата на генералот Машита.

– Повелете, седнете! – им рече генералот на четворицата кадети. Од високите прозорци кои гледаа накај балконот влегуваше чиста бела светлина.

Мишима зачекори напред и рече:

– Само што се вративме од воените вежби на Фуџи. Сакав овие четворица студенти да имаат чест да се запознаат со вас. Тие храбро ги спасуваа ранетите војници!

Генералот кимна со главата. Веднаш потоа го здогледа мечот кој му висеше на едниот крај од појасот околу униформата и рече:

– Каков е овој меч што го носите, Мишима? Не знам какви се сега регулативите за негово поседување, бидејќи ние веќе не ги носиме!

– Сосема е легално да се носи овој меч! Тоа е меч од 17-тиот век, династијата Секи. Антика! – рече Мишима вадејќи го мечот од кожената футрола додека неговиот врв блескаше од отсјајот на дневната светлина.

Генералот Машита беше воодушевен од старата изработка на мечот кој потекнуваше од врвните јапонски традиционални мајстори. Тогаш Мишима му се обрати на еден од студентите:

– Кога, марамче!

Чиби-Кога веднаш одговори на неговата наредба и се упати кон генералот држејќи тенка бела крпа. Приоѓајќи му одзади, го потегна за вратот. Другите двајца студенти ведаш извадија долго јаже со кое го врзаа генералот за неговиот стол.

– Престанете! Не! – викаше генералот додека другите студенти ја забарикадираа вратата од канцеларијата со околните маси и столови.

¹ Меѓунасловите во овој расказ: Акција, Тело, Пишување и Театар се четирите аспекти кои самиот Мишима ги споменува за да го опише својот живот во каталогот на изложбата Тобу која се одржа еден месец пред неговата смрт. Овие аспекти тој ги нарекува реки кои го опишуваат во целост неговиот живот. Читателот на овој расказ може да избере да го чита делот што го сака без соодветен редослед или да го прескокне оној дел кој не го интересира.

Мајорот кој ги беше пречекал членовите на армијата „Татенокаи“ намина да види дали гостите беа послужени со зелен чај. Но не можејќи да влезе внатре, го впери погледот низ клучалката, и разбра дека генералот е во опасност.

Набрзо сите дознаа за акцијата на Мишима. Целото седиште на Источната армија беше предупредено. Луѓе беа поставени по ходниците, на скалите и вратите на канцелариите. Полиција ја обиколи целата зграда.

Следниот план беше да го убеди генералот да го повика гарнизонот да се построи во дворот, околу илјада луѓе. Сакаше на насобраните војници да им одржи говор од балконот. По неуспехот да го приведат, неговото барање му беше конечно одобрено. Точно напладне, Мишима се појави на балконот од каде им се обрати на целиот 32-ри полк со свој говор.

– Мислев дека сте единствената последна надеж на Нипон, последното прибежиште на јапонската душа – рече од балконот додека рацете ги држеше на своите колкови.

Неговите зборови се губеа од звуците на хеликоптерите. Медиумите го снимаа настанот.

– Нашите фундаментални вредности, како Јапонци, се загрозени! Императорот го нема заслуженото место кое му припаѓа во Јапонија.

– Јапонија денес живее во мир! – викаа војниците.

– Слушајте ме внимателно. Јапонскиот народ денес мисли само на пари! Каде е денес нашиот национален дух? Политичарите воопшто не се грижат за Јапонија. Тие се алчни за моќ. Вие го поддржувате Уставот кој го негира самото ваше постоење!

Извици на потсмев доаѓаа од толпата.

– Зарем ќе го вреднувате само животот, а духот ќе оставите да изумре? – викаше со цел глас. – Ние ќе ви покажеме вредност која е повисока од почитта кон животот. Не слобода, не демокра-

тија! Туку Нипон! Земја на историја и традиција. Јапонија каква што ја сакаме.

Видно изнервирани, војниците под балконот негодуваа:

– Слезе од балконот. Не прави се херој!

– Слушајте ме! Бесплезно чекав да се побуните. Ако не преземете акција, западните сили ќе владеат со Јапонија цел век! Нема никогаш да се спасите! Ова ви е крајот!

Потоа веднаш пресече:

– Вие сте противуставни! Зошто не ме разберете? Ве чекав цело време. Зошто не се разбудите? Живеете во вашиот мал свет. Ништо не правите за Нипон!

– Убијте го! Надвор е од својот ум!

Мишима го извади својот часовник од раката, неговиот најубав подарок што го доби лично од императорот како дете, подавајќи му го на еден од студентите. Трипати изговори: Да живее Императорот! Влегоа во канцеларијата во која беше заробен генералот.

– Застани. Немој! – извика генерал Машита. – Ова не води никаде!

– Ова е моја должност! – одговори Мишима. – Ти не мораш да го следиш мојот пример. За ова ти не преземаш никаква одговорност!

Потоа клекна на црвениот тепих. Ги разлабави тренерките, спуштајќи ги до стапалата. Се гледаше белата ткаенина, фундоши, околу колковите. Мишима беше речиси гол. Неговите цврсти гради се поместија. Зеде длабок здив и уште еднаш трипати го изговори традиционалниот поздрав на Императорот забодувајќи го ножот со сета сила во својот стомак.

– Не оставај ме предолго да страдам! – му рече на Морита.

Морита го зеде долгиот самурајски меч на Мишима и по три неуспешни обиди, ја одвои главата од неговото тело.

Студентите клекнаа.

– Помолете се за него! – рече генералот Машита, поместувајќи се напред колку што можеше, за да се поклони.

Студентите тивко ја искажуваа будистичката молитва. Но сè уште не беа готови. Еден од нив го зеде ножот со кој Мишима го распара својот стомак кој пливаше во локвата со крв и му го предаде на Морита. Но Морита немаше доволно сила да го забодне во својот стомак. Му помогна Фуру-Кога, кој со еден замав на мечот успеа да му ја отсече главата.

Единствениот звук во собата беше липањето на младите луѓе. Солзите се тркалаа по нивните образи. Ги исправија двете глави на подот и им се поклонија. Крвта клокотеше; таа се испумпуваше од лешевите накуксувајќи го црвениот тепих.

ТЕЛО²

Ако јас бев куќата на моето постоење, тогаш моето тело беше градината на оваа куќа. Можев да ја негувам темелно или да оставам да изгни. Бев слободен во својот избор, но слободата не

беше толку очигледна како што изгледаше. Многу луѓе, всушност, градините на своите куќи ги сметаат за своја „судбина“.

Поточно, јас негував романтичен импулс кон смртта, но во исто време за таа цел ми беше потребно цврсто тело; посебно-то чувство кон судбината ме натера да верувам дека причината зошто мојот романтичен импулс кон смртта остана неостварен беше поради неизмерно простиот факт што ги немав потребните физички квалификации. Мокна, трагична рамка и мускули на скулптура беа неопходни за романтична благородна смрт. Каква било конфронтација меѓу слабото, млитаво тело и смртта ми се чинеше апсурдно несоодветна.

Се секавам, многу одамна, кога работев во фабриката за производство на авиони. Втората светска војна беше во тек. Јас повторував една иста мануелна работа – ги произведувавме новите авиони на камиказите. Уште оттогаш, копнеејќи по херојска смрт, се чувствував неподготвено. Накратко, ми недостигаа мускули погодни за драматична смрт. И тоа длабоко ја погодуваше мојата

² Делот „Тело“ ги цитира оригиналните размисли на Мишима од неговиот автобиографски есеј „Сонце и челик“ од 1968 год.

романтична гордост дека токму ваквата моја неподобност ми овозможи да ја преживеам војната.

Сфатив, исто така, дека единствениот физички доказ за постоењето на свеста е страдањето. Без сомнение, постои извесен раскош во болката, кој создаваше длабока поврзаност со раскошот кој се крие во силата. Болката се покажува како единствениот доказ за истрајноста на свеста во телото; таа е единствениот нејзин физички израз. Како што моето тело се полнеше со мускули, а со тоа и со сила, постепено во мене растеше стремеш кон позитивно прифаќање на болката, и така мојот интерес за физичкото страдање се продлабочи.

Но телото е предодредено да се распадне, исто како и распаниот мотор на колата. Јас нема да ја прифатам таквата судбина. Тоа значи дека јас нема да го прифатам овој тек на природата. Знам дека одам против Природата; и знам дека го принудив моето тело на најдеструктивниот од сите патишта. Но вистинската убавина е нешто што напаѓа, надвладува, заробува, и на крајот уништува.

Сакам да создадам храм кој напаѓа и ѝ се заканува на судбината. Да се ослободам од белите мравки на зборовите кои го разјадува моето тело. Совршено тело чија убавина му пркоси на заборавот. Да ја пронајдам уште еднаш, мојата тврдина на зборовите – таа парадоксална основа на слободата од чија надворешност бев под постојана закана, а во чија внатрешност уживав неспоредлива слобода. Во суштина, тоа е безболно враќање кон поемата на мојот живот, враќање во мојата лична златна доба.

Одбивав да одам по истиот пат како оние кои, кога нивното тело веќе ќе покажеше знаци на идно распаѓање, одбиваа да ги следат, туку тивко се здружуваа со далечните сеќавања и со сè потврдглавиот дух, додека на крајот целосно не бидат од него измамени.

За таа цел, покрај цврстото тело неопходна ми беше и сцена. Единствениот начин да бидеш сигурен дека постоиш е да можеш и да видиш истовреме. Постои само еден метод да се реши ваквата контрадикција. Ножот треба да се забодува длабоко во јаболкото за да се расцепи и неговата срцевина да се изложи на видело – на истата онаа светлина што е на површината на јаболкото. Помислата да се биде виден заедно со убавината на објектот, даваат неспоредлива убавина.

ПИШУВАЊЕ

Беше топла летна вечер во Скопје. Надвор светулките ја разигруваа ноќта, а белите зраци на месечината играа во темнината на човековите умови. Се подготвуваше свадба. Младоженецот беше пресрекен и спремно ја чекаше својата убава невеста. Се присети на времето кога и тој како дете присуствуваше на една свадба. Еден од гостите тогаш го праша:

- Што сакаш да бидеш кога ќе пораснеш?
- Глумец! – одговори детето.
- Навистина? Тебе и ти стои да бидеш глумец. Татко писател, а ти глумец! Има логика!

Како дете не можеше да сфати какво чудо е свадбата! Беше четврто одделение, штогуку вратен од Велес, каде татко му го

однесе на Рацинови средби. Таму, на свечениот коктел, се запозна со претседателот на државата. Беше толку возбуден, и додека се поздравуваше со претседателот овој го праша: „Со што сакаш да се занимаваш кога ќе пораснеш? Што те интересира?“ А тој срамежливо одговори: „Со компјутери!“ Неговите веднаш прснаа во смеа. Претседателот ја одобри неговата занесеност со зборовите: „Браво, информатичари ќе ѝ требаат на оваа држава“.

Средбата со претседателот толку го погоди што како настан го носеше длабоко во себе долго време. Ы се фалеше на наставничката потоа, кога мораше пред сите во одделението да каже како си поминал во Велес. Претседателот му подари и еден часовник. Го носеше околу левата рака и гордо го покажуваше на своите другарчиња.

Свадебниот прстен веднаш се најде на прстот на невестата и младоженецот ја бакна. Се чу громогласен аплауз. Започна да свири оркестарот и младата двојка заигра валс пред присутните. Започна да тече времето на нивниот нов живот.

Но за него постоеше само еден тек на времето. Тоа беше моментот кога претседателот му подари часовник. Кога порасна не стана ниту глумец ниту се занимаваше со компјутери. Беше заљубен во својот часовник. И во времињата...

Непосредно пред да се венчаат, неговата идна сопруга му даде да ја чита книгата „Пет модерни но драми“ од јапонскиот писател Јукио Мишима. Насловната страница беше портрет на самиот автор како со рацете обесени за едно јаже носталгично гледа кон далечината, а во голото торзо му беа забодени стрели. Драмите на Мишима му беа омилена лектира.

Но беше ли и тој заробен во своето тело? На своите физички задоволства? Не беше ли неговото одење во театар своевидна катарза, бегство од надворешните случувања? Од животот? Во главата постојано го прогонувааше мислата за смртта. Во деновите кога не тренираше бодибилдинг постојано чувствуваше мали умирања на своето тело. Всушност, постоеше извесна поврзаност помеѓу постојаните движења на неговото тело и умирањето. Задоволството од сексуалната екстаза и она на смртта имаа заедничка основа во уледот, честа и славата.

Помина една недела откако заврши нивната свадбена церемонија. Проверувајќи го своето поштенско сандаче додека излегуваше од дома, забележа писмо. Од претпоставката дека е можеби опомена за неплатен долг или можеби покана за суд, не се изненади. Но се изненади кога го отвори и прочита. Овој пат тоа беше смртна казна! Долу стоеше потпис на надлежниот со печат и датум кога требаше да умре.

Веднаш во него настанаа две опции. Една од нив беше одлучноста да се сретне со надлежниот да преговара за одложување на неговата смрт, а другата беше неминовно да ѝ се предаде на својата судбина и без двоумење да ѝ се впушти в прегратки.

Идејата дека доби писмо за смрт воопшто не го погоди. Веќе одамна размислуваше за самоубиство. Откако даде отказ од државната администрација, не мислеше на ништо друго освен на тоа како да ја изведе својата смрт. Оеднаш убавата смрт која го маѓепсуваше отпорано, сега стана сосема реална.

Долго време тврдеше дека ги памети нештата кои ги виде во времето на своето раѓање. Кога и да го кажаше тоа, возрасните

прво ќе му се изнасмееја, а потоа, проверувајќи да не се измамени, ќе погледнеа со невкус во избледеното лице на детето кое не личеше на дете. Неговото сеќавање на зборовите датираше од многу порано, уште пред сеќавањето на телото. Кај човекот обично сеќавањето на телото доаѓа пред јазикот. Но кај него, зборовите први дојдоа, веќе облечени во идеи, а потоа дојде телото, кое веќе беше разбирливо, залудно потрошено од зборовите.

Не сакаше да биде спомен. Да биде жртва на корозивната функција на зборовите кои го претвораа во заборав. Зборовите го одложуваа крајот и преку натрупувањето на ваквите „краевци“, преку моментите на прекин на животното чувство на континуитет, се здобиваа со одредена моќ. Единствената одмазда што можеше да му ја направи на духот кој тврдоглаво одбиваше да го види „крајот“, беше да се обедини со благородниот оган на смртта.

Вака или онака, мораше да го освести својот дух за „крајот“. Сè започна од тогаш кога го прими писмото кое му даде основа за вистинска слобода. Дека сето ова беше по малку апсурдно, беше очигледно. Сепак, во тој момент неговиот дух почна да сонува за слобода.

Почувствува апсолутен мир на духот, забубавување на телото. Лето, бели облаци, небесно синило над Скопје и допирот на носталгичната тага измешана со сјајот на сончевата светлина која се пробиваше низ крошните, го будеше неговото чувство на интоксикацијата.

Ја соблече својата јакна и ја откопча кошулата. Своите фармерки ги спушти до земја. Беше речиси гол на зајдисонцето. „Сонцето повеќе нема да изгрева и не можам да чекам. Нема да има златен диск кој ќе се качува нагоре, ниту висок бор кој гордо ќе ме скрие“, рече вадејќи го својот скапоцен часовник од раката.

Постоеше среќа – надеж, дури и во акцијата. И кога свадбата заврши, и духот веднаш престана да биде свесен за „крајот“ кој доаѓа, интоксикацијата исто така престана на самото место.

Се соочи со својата судбина како маж. Скокна од зградата предавајќи ѝ се на смртта. Тој постоеше...

ТЕАТАР

- Умре нешто во мене кога Бог умре тој ден – рече натажено.
  - Но секоја љубов е процес на умирање! Во неа ги има сите елементи на трагичност, но сè уште не станала трагедија!
  - А кога ќе стигне?
  - Никогаш нема да стигне! Постои само надеж!
  - Јас ќе чекам!
  - Залудно, брат! Надвор веќе се стемнува.
- Двајцата другари разговараа додека одеа во театар да ја гледаат претставата „Четири реки“ за животот на јапонскиот писател Јукио Мишима.
- Си бил во војска?

– Не. Ме однесоа на регрутација. Но ме вратија. Ми дијагностицираа туберкулоза.

– Погрешна дијагноза?

– За жал, да.

Внатре во театарот беше ладно бидејќи беше доцна во ноември. Надвор само што не заврнал снег. Салата се затемни и стивна цагорот на публиката, која едвај чекаше да почне претставата.

Околу еден час по почетокот на претставата, погледна во својот часовник.

– Колку е часот? – праша.

– Дваесет и три. Има време! – одговори и повторно се загледа во претставата.

Публиката со големо внимание ја следеше претставата. Со восхит гледаше во сцените од драматичниот живот на познатиот писател кој изврши харикири. Еден од глумците кој ја играше улогата на Морита, членот на приватната армија на Мишима, и кој подоцна ќе го обезглави својот лидер, рече:

– Пробудете се! Патот на воинот-самурај го следи умирањето. Херојот не се грижи за победата или за поразот. Без да се двоуми, тој самиот се впушта во смртниот бес. Ова е кога ќе разбере, откако ќе се пробуди од сонот.

Со овие зборови се спушти завесата. Заврши првиот чин. Следуваше вториот чин и сценографијата од Главниот штаб на Источната армија, од каде Мишима го одржа својот прочуен говор.

Одеднаш, двајцата пријатели станаа и од своите пазуви извадија автоматско оружје.

– Застанете! Никој да не мрднал! Ова ви е одмазда за сето она што го направивте за нашата земја! – и почнаа да пукаат на секаде околу себе.

Салата одекна од истрели, сидовите и земјата се тресеа. Многу тела испопагаа. Луѓето трчајќи накај излезот се сопнуваа на мртвите тела, а набрзо и самите пагаа. По десет минути, однадвор се слушнаа сирени. Театарот личеше на бојно поле.

– Тие имаат оружје! – извика еден од случајните минувачи.

– Каков спектакл – рече една баба која штотуку поминуваше покрај зградата. – Тие имаат оружје, ама ние имаме шампањ, ха-ха! – по што гласно се изнасмеа.

Хеликоптерите слетаа на покривот од зградата на театарот додека сè повеќе луѓе во паника бегаа сликајќи го инцидентот со своите мобилни телефони. Набрзо веста за инцидентот се рашири со брзина на светлина преку социјалните медиуми.

– Брат – му рече на својот комрад – знаеш дека мораме овде да се поделиме – солзите му се истркалаа на белите образи.

– Не грижи се. Набрзо повторно ќе се видиме. Нека заврши цеава оваа претстава што е можно побрзо и без многу стрес! Ете, ги гледаш ли само ѕвездите? Еден ден, тие ќе експлодираат. Нивната деструктивна сила ќе биде голема! Сепак, со нивното уништување ќе се родат нови ѕвезди. Ќе започне нов живот!

Двајцата другари се прегрнаа и едниот од нив ја активира бомбата околу својот појас. Нивните величествени тела се распрснаа во празниот простор. Завлада хаос измешан со многу крв. Еден од новинарите кој известуваше за настанот изјави пред камерите:

– Ајде, зошто не аплаудирате? Комедијата е завршена! Сред медиумскиот хаос не остана ништо друго освен безумие.

Театарот беше светол и тивок, без уочливата препознатливост. Како бројници помеѓу прстите, шумот на штурецот преовладуваше. Не постоеше друг звук. Театарот беше празен и полн со бесмртност. Баш човек да си помисли дека дошол на место во кое нема сеќавања, нема ништо. Нокната месечина лебдеше над тишината во градот.

Глумецот со бела марама врзана околу челото во специфичната воена униформа на Мишима, ја изрецитира последната реплика:

Мојот живој се четири реки: Пишување, Театар, Тело и Акција. Ситие на крајот се влеваат во една ајојиеоза на орѓија и крв – Морето на плодноста, тиаа последна точка пред чија убавина зајирејерува секој човек. Посетијателот на оваа изложба може да ја избере која било река што го интересира и да ја заобиколи реката која не ја сака. Ќе им бидам благодарен на оние кои ќе ги следат ситие четири реки на мојот живој, но не верувам дека ќе има многу такави посетители...

Раде Силјан

Да беше жив ѝајко

Да беше жив татко
Секое утро ќе го славеше раѓањето на денот
И со галежни зборови
Ќе нè пречекуваше во куќата стара

Да беше жив татко
Ќе ги милуваше нашите побелени глави
А ние ќе му пеевме песни за убавината
И за дождливата пролет во Татковината

Да беше жив татко
Секое утро ќе ја благословуваше светлината
За да не згасне огништето
На нашите славни предци

Да беше жив татко
Пред заодот на сонцето
В раце ќе држеше бројаници
За да не ги заборави потомците

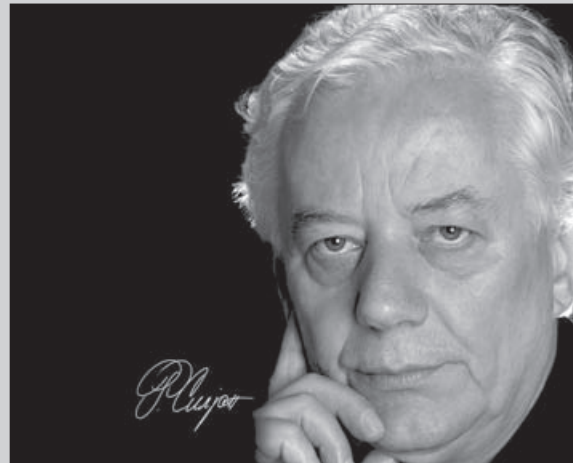
Да беше жив татко
Денес ќе славеше сто години
А ние ќе се радувавме
На спомените од детството

Судбина

Слегува сама
Во градината росна
Слегува полека
Друшка на болката

Слегува тивко
Со змиски очи
Во бунарот длабок
Кришум сирка

Слегува жално
По скали небесни
Слегува долго
Сестра на осамата

Раде Силјан

Слегува насолзено
На децата абери им прака
Пријателка на тагата

Слегува зад ридот
Мртва стража да чува
Пред сонцето да зајде

Слегува невидливо
И на небото ѕвезди брои
Посестрима на лагата

Болно воздивнува
Дното го допира
Сестра на болештините

Слегува молкома
А во нејзините очи
Црни облаци се ројат

Камени усни

Тишината морна
во скутот на темнината
камени усни милува

Небото распукана калинка
око неверно

Во неговата одаја
пат без патоказ има

**Скица за њорџреј на човекој
на нашејо време**

Дење оди по манастири и цркви
Ноќе зборува со ангели и светци

Ги прегрнува планините снежни
И врвовите недостижни

Простум застанува
Со боздоган в раце
Белег на небото сино
За поколенија остава

Во реката бистра
Побистра од солзите
На мајките наши
Лицето го замива

Лузни на болно племе
Во мисли заветни крие

Во зандана темна долго бдее
За загубени битки тажни песни пее

Порџреј на еден Македонец

Сонува дење
Боледува ноќе

Патува на исток
Гледа на запад

По жива песок оди
За минатото пее
Од сегашноста страда

Отворена рана
На провев оставена
Долго крвави и боли

Пред портите на мракот
Коленичи и моли

До свездите е близок
А на ченгел од зборови вис

Сликата за минатото време
Во темни зандани ја крие

Прокуден од Господа
На уво од спомени спие

Со глас пророчки
Ко пес самотник вие

Во небесни одаи
Со заветни мисли
Отвора царски порти

Со пелин душа
Во друг свет се сели

Во кука на духови
Само сонот блажен
Од тагата го дели

Низ земни бури
Долг пат ќе мине

Во устата на сверот
На ден суден
Живо месо ќе биде

И кај да оди
И кај да бега
Од канците на судбината
Нема да се скрие

Од брзакот на времето
Во капка вода се дави

Сонува дење
Боледува ноќе

Патува на исток
Гледа на запад

По многу блудни години
Во лунарна ноќ
Постела ќе свие

Пален знак

За разделба со сегашноста
Чука часот зол

Во зеницата на небото
Друга планета се крие

За времето идно
Пален знак

Сон или јаве
Бог да прости

Одовде до пеколот
Нема каде

Со забите на севереџот каса
Лебот ни го краде

Нашата матна река
Кон морето брза

И од нас прави
Два скарани света

Два скарани светиа

Кон морето брза
Река од солзи солени
И горки спомени

За неимарите глас
На немирно време

Низ вените линее
По змиска патека врви

Во старечки глави
Мисли заветни се ројат

Река понорница
Сестра на облаци сиви

Манасџир во дивинаџа

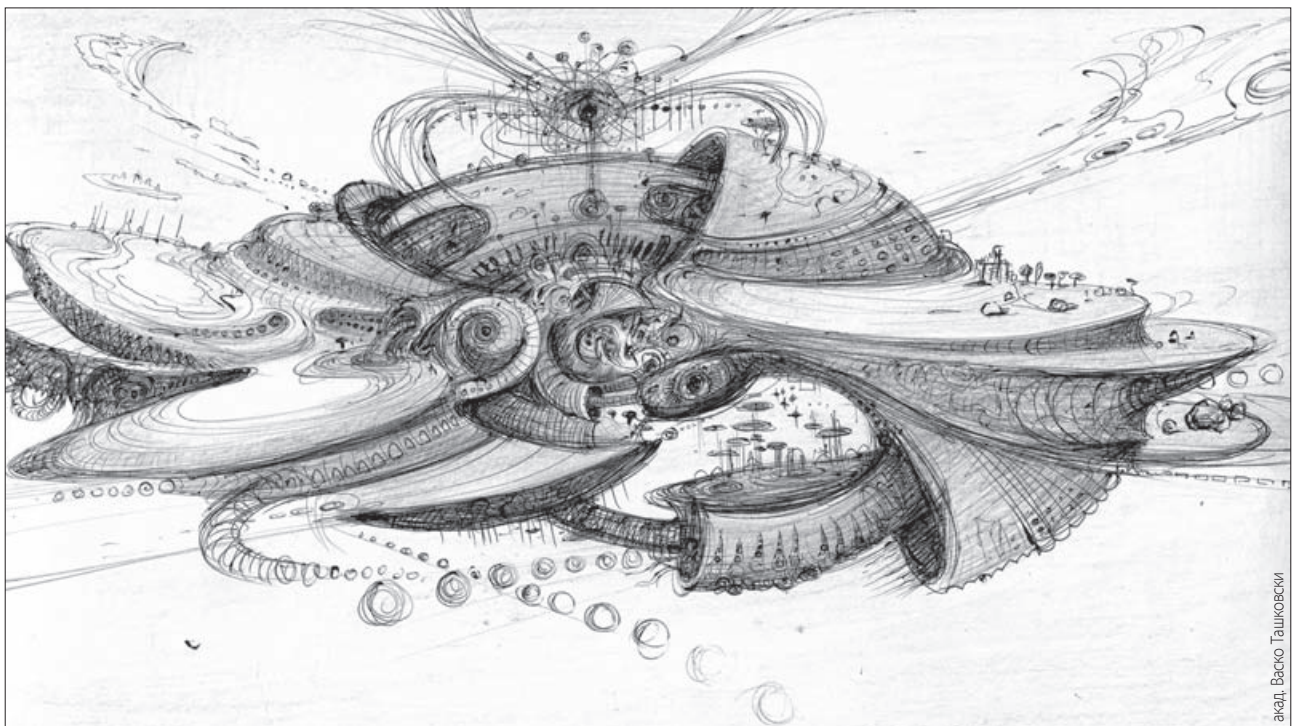
*За закојаноџо вино на Димитџар Корнаков во џредворџеџо
на Полошкиџоџи манасџир „Светџи Ѓорџи“*

Белоглави орли
Сонот ни го крадат

Раџски птици
До трновиот венеџ на Христа
Ѓнездо прават

За маџката божџа
Плачат и ангели и светџи

Царот Давид
Ја пее химната на Бога

За крепителите на историјата
Благословена рака рујно вино точи

Последните сонувачи на тајната
Ја боготворот рожбата на Дионис

Под свездено небо
Ќе пропее гласот
На чуварот на спомените

Во темелите на манастирот
Закопано азно
Од жедни усни скриено

По многу непреспани ноќи
Ќе се јави гласот на човекот
Што ги опеа црквите и манастирите

Потоа тивко ќе ги отвори царските двери
И ќе ја натпее тишината на вековите

Кога го граделе Слейченскиој манастир

Кога го граделе Слейченскиот манастирот
Сидарите горостаси
Молитви за здравје
На сет глас кажувале
Убавината на животот
На небото ја раздавале

Кога го граделе манастирот
Од љубов кон светците
Во фреските
Во иконите
Сидарите гороломни
Тајни писанија ни оставиле

Кога го граделе Слейченскиот манастир
Брсјачки мажи ветени на Бога
Камен белутрак од реката носеле
И со очи го милувале

Кога го опевале зданието
Во темни агли
Јагнешка глава засидале

Кога го живописувале храмот
Боите од небото ги позајмиле

Икони и фрески насликале
Со главите на нашите предци

акад. Васко Ташковски

Појлака до севишничој

Ако слезеш од небото
Стапни на нашата земја
И со меч в рака
Убиј ги заблудите на времето
Ослободи ја Татковината
Од последните измеќари

Ако слезеш од небото
Заузди го коњот бел
И погледни кон Белото Море
Крени прав зад себе
Да не гледаат свездите
Во тебе и во мене
Како во најголеми непријатели

Ако слезеш од небото
Ископај длабок бунар во гора зелена
Темнината да ги збере нашите солзи
Потоа кажи ја молитвата стара
Како последно завештание

Некој соној ми го краде

Во забранета одаја
Бледо кандилце трепка
А пред куката трошна
Тажна сенка дреме
Некој сонот ми го краде

По улици осамени
Лажна слика шета

Некој на мојот прозорец тропа
 А клукајдрецот во сонот
 Со клун на морно време
 Во моето тело клука

Гласникот на нашето време
 Во темнината на ноќта
 Со осамата се гушка

Утрото мамурно
 Нема да каже
 Зошто срцето тажни песни пее
 Зошто сонот некој ми го краде

Две ѝоловини

Од едната половина
 На јаболкото зелено
 Тече сок од медовина

Од другата половина
 На јаболкото црвено
 Течат солзи за љубовта

Бела чума

Бела чума
 На нашите порти
 Долго тропа

Темнината на ноќта
 Ја предид судбината
 На блудницата штира

Бела чума
 Пијавица гладна
 По куќите трошни
 Шета сама

Патот на штрковите
 За поколенијата тајна

Бела чума
 На нашите порти
 Долго тропа

Семето глуво
 Во неорана нива го сее

Свeйѝ Сѝас

Молиѝва за МАКЕДОНИЈА

На Свети Спас
 Ќе нe спасиш ли Господе
 Од злото на ова време
 Или секавиците и ровјата
 Ќе се скараат со небото сино
 Потоа плачот на земјата црна
 Ќе биде последна утeха
 На народот со славно име

На Свети Спас
 Ќе нe спасиш ли Господе
 Од беснилото на волците стрвни
 Или од жарчето што тлее
 Ќе пламнат очите твои
 Како очите на нашата младост
 Потоа ќе нe голтне
 Устата на облакот темен

На Свети Спас
 Ќе нe спасиш ли Господе
 Од копитата на коњите жедни
 Или во глува доба
 Под пазувите на векот
 Ќе ни ја завешташ самотијата
 Да тагуваме за нашите рожби

На Свети Спас
 Ќе нe спасиш ли Господе
 Од белата чума
 Или силни ветришта ќе дувнат
 И во ноќта темна
 Може магли ќе снема
 А со нив ќе го снема и нашето семе

На Свети Спас
 Ќе нe спасиш ли Господе
 Или ќе нe забораиш
 Како што ги заборава Хазарите
 Во едно дамнешно време

акад. Веско Ташковски

Ефѿим Клејников

ПОЕЗИЈА НА ПРЕФИНЕТ ЛИРИЗАМ И МЕТАФИЗИЧКИ КВАЛИТЕТИ

Кон поетската книга на Раде Силјан „Молитва за Македонија“

„Човекој како вид е суиѿесѿиво иѿио ѿее“

Вилхелм Фон Хумболт

Раде Силјан (1950, Жван, Демирхисарско) поет, есеист, критичар, преведувач, антологичар е едно од челните имиња на својата генерација, именувана како четврти бран. Автор е на петнаесет стихозбирки, еднаесет книги со критики и есеи, како и на десетина антологии од македонската и балканските литератури. Ова се елементарни факти, кои несомнено говорат за еден исклучително плоден автор и љубопитен дух, име кое е моќно вглобено во тековите на модерната македонска литература. Ова на најубав, убедлив начин ни го покажува и неговата најнова поетска книга „Молитва за Македонија“, шеснаесетта по ред. Наша задача во овој оглед за неа е да ги маркираме нејзините битни линии што ги даваат на показ главните белези на поетовата имагинација: естетски, психолошки, метафизички, од кои извира префинетата, со длабок заграб, лирска струја на песните на Раде Силјан. Она што при тоа *in medias res* ни се наметнува како прво е дека и таа, како и останатите негови стихозбирки, е само дел од големиот симфониски поетски проект на овој автор започнат уште со првата книга „Третиот лик на времето“, објавена во 1975 година, напишана инспиративно и поетички кристално јасно, со еден прецизен замав на перото и на духот.

Уште во оваа книга Раде Силјан, на самиот поетски почеток, стапи во идентитетот, со автентично лирско јаство како духовен епицентар од кој концентрично се отвораат и се шират круговите на неговата имагинација. Со „Третиот лик на времето“, гледано од денешна перспектива на неговиот спокоен поетски раст, тој влезе зрело и во богатиот разгранет тек на современата македонска поезија, која практикуваше еден цел спектар од поетички концепти, компатибилни на концептите во европската модерна. Сето тоа, пак, резултира со високи естетски критериуми и резултати. Тоа значеше дека новите автори што доаѓаат треба да демонстрираат автентична поетска енергија и дух, свој поетско-филозофски хоризонт и топови на кои ќе се закотви и кои ќе ги истражува имагинацијата.

Раде Силјан е меѓу првите во својата генерација кој го воочи тоа, иако повеќе интуитивно (како што е тоа случај кај одличните поети) отколку рационално ги фиксира своите мотивски коти и ги назначи контурите на својот автентичен радесилјановски поетички концепт и стил. Она што е важно притоа, тоа е фактот дека тој во „Третиот лик на времето“, како што кажува и нејзиниот наслов, се зафати со големата тема на времето, која е априори

метафизичка и која тој суптилно од разни историски, филозофски и антрополошки аспекти ќе ја варира од книга во книга, сè до најновата „Молитва за Македонија.“

Феноменолошкото толкување на топосот време кај Раде Силјан е слично со она на Т. С. Елиот во неговата позната дефиниција за сегашноста, која за Индусите е временски сеопфат, сè, а кај Силјан, како картезијанец со аналитички ум, таа е временска константа составена од „многу минато и малку иднина“. Во ваквата дефиниција на англискиот поет за времето се вклопува и поетската филозофска согледба и размисла за времето и на Раде Силјан. Времето кое колку што е реален уште повеќе е метафизички поим. Впрочем, како што го сфаќа и го толкува во својата поезија и нашиот поет. Тој добро знае дека тоа е апстракција која влече кон магнетот на субјективното, кон онтолошкиот топос Јас, за разлика од поимот простор кој влече кон објективната слика на нештата и светот. Со еден збор, времето е една од основните теми во поезијата на Раде Силјан и токму во неговиот епицентар е закотвен лирскиот субјект на неговата поезија, директно или индиректно: како строго лично, или како колективно Јас архетипски обоено. Тоа е посебно видливо во неговата најнова поетска книга „Молитва за Македонија“, каде што тоа е опфатено во сите негови слоеви: минатото, сегашноста, иднината, кои, пак, како и кај Елиот, се амалгамизирани во поимот сегашност. Од неа се тргнува и напред и назад, но притоа без да се излезе надвор од нејзиното средиште, затоа што таа го има живиот контакт како со минливоста како егзистенцијална и историска рана, така и со вечноста како еден вид метафизички спој и ведрина. Нејзината така поставена карактеристична амбивалентност ја сугерира, шопенхауеровски речено, сликата на светот како илузија, како некој вид сомнабулна ониричка реалност што постои и се остварува на самиот раб од сонот и јавето, кога магнетот на илузијата ја влече неа кон небото и вечноста, а магнетот на јавето кон бездната на егзистенцијалната и историската вистина за која говори Ниче и на која како единствен лек ѿ ја спротивставува уметноста.

Се разбира, пак, таквиот поетско-филозофски хоризонт на основната тема во најновата стихозбирка на Раде Силјан не е еднослоен, туку е палимпсестен и во неговата срцевина пулсираат трите битни елементи карактеристични за него: емотивниот, историскиот и метафизичкиот. Тие во крајната инстанција како есенција се филтрираат низ лирскиот субјект во поетската книга на овој автор. Тој пак субјект, едноставно, е авторовото Јас, кое интелегентно контактира, се испреплетува и на крајот се амалгамизира со колективното архетипско Ние. И двете тие вглобени едно во друго се цврсто закотвени во историската и метафизичката реалност во поезијата на Раде Силјан. Тоа, пак, според овој поет е реалноста на „ноќта темна и бескрајна“, која според нејзиниот метафизички опфат потсетува на „светската ноќ“ во поезијата на германскиот ран романтичар Фридрих Хелдерлин, за која говори Мартин Хајдегер во својата сјајна егзегеза за неа. Но, додека кај Хелдерлин таа ноќ е резултат на отсуството или на загубените траги на светото, кои и тој како и Гете ги бара во античкиот естетски и филозофски идеал на постоењето, дијагностицирајќи ја така обесветеноста на западната цивилизација, Раде Силјан нејзината темница и јанса ги наоѓа во историскиот и метафизичкиот проклетилак на сопствениот род. И таа судбинска слика во која е закотвен тој како во своја сопствена болка во „Молитва за Македонија“ од стих во стих, од песна во песна го шири својот радиус до размер на апокалипса и космичка агонија. Тоа е битно за карактерот на неговата поезија, која подеднакво ги користи и центрипеталната и центрифугалната енергија на јазикот и асоцијациите, конечно и на емоциите за да ја наслика и изрази сликата на тоталитетот на проклетилакот како слика на „ноќта темна и бескрајна“.

И, кога веќе ја фиксиравме основната поетско-филозофска линија по која се движи и се одмотува како fuga поезијата на Раде Силјан во „Молитва за Македонија“, треба да кажеме дека во неа тој, впрочем како и во останатите свои книги, успешно ја избегнува стапцата на емфатичната патриотска песна, во која се фаќаат просечните поети, а тоа е препознатливата тематска шема, екскламативен тон и нефункционален реторички стил. Кај овој поет нема ни трага од тоа. Неговата поезија е есенцијална, семантички збита, целосно атомизирана во својот исказ во кој поетските слики се базираат на темелни метафори и симболи. Која било песна можеме да ја земеме за илустрација на таквото тврдење. Ке ја земеме, на пример, песната „Камени усни“, која одлично ја сугерира атмосферата на јанса и мора, карактеристична за целокупната поезија на Раде Силјан, посебно за лирскиот субјект во неговата најнова стихозбирка. Таа е компонирана од повеќе стожерни зборови-слики и симболи кои варираат и во останатите песни, како што се: тишина, темница, небо, одаја, пат. Иако минијатурна, оваа песна дава на показ како поетот ја затвора широка татковинска тема во шифриран јазик со енигматични слики и симболи. Еве:

*Тишината морна
Во скујој на шемнината
Камени усни милува*

*Небојто расјукана калинка
Око неверно*

*Во неговата одаја
Пат без јатоказ има*

Како што може да се види, тоа е песна на една шифрирана длабока тајна. Во неа е заклучен светот на интимата, но истовремено, како кај романтичарите, и меланхолијата што ја сугерира светската болка. Таа го дава на показ она велтшмерц (weltchmerz) кој во поезијата на Раде Силјан води кон колективниот архетип на „родното стебло“ и неговата „неизлечлива болка“. Таа болка е ту заклучена во кобното „ковчеже на историјата“, ту е исфрлена во светски простор, сленан во „ноќта темна и бескрајна“. Таа е конечно, ако побараме аналогија кај нас, блажеконево пој за „столченото племе“ изобразено со неизлечливи историски лузни. И самиот поет во „Молитва за Македонија“ во таа смисла е рапсод кој ги опева „отворените рани“ на својот род и предци како сопствени рани. Тој го прави тоа стамено со еден, иако молски, во длабочините осветлен тон, небаре се довикува на Вилхелм фон Хумболт, кој вели дека „човекот како вид е суштество што пее“ наспроти историското и метафизичкото зло во кое е фрлен тој.

Певот на Раде Силјан во неговата најнова поетска книга во основа е молитвен, псалмопевен. Со еден збор, сакрален. Таков, тој одлично ја илустрира дистинкцијата што ја прави Сартр за јазикот на поезијата во однос на јазикот на прозата. Прозаистот, вели тој, се служи со зборовите, додека поетот, спротивно од него, им служи на зборовите. Тие се храм во кој тој доаѓа на поклонение. Така е и во „Молитва за Македонија“, која има елегиска структура на певот. Таа во основа е од монолошки контемплативен тип, која нејзе, како таков, ѝ дава посебна боја и длабочина, исполнувајќи ја со една тивка, но моќна внатрешна екстаза или патетика. Но, тоа не е императивна патетика на возвишеното и трагичното, на што инсистира Шилер. Таа понапред е патетика на „оние општи сили кои не се појавуваат сами за себе во својата независност, туку исто така живеат во човечкото срце и кои ја покренуваат човековата душа во нејзината најскриена длабочина“, како што вели Хегел. За нас, сепак, е поприфатлив поимот екстаза, наместо патетика. Сеедно. Главно е тоа дека екстазата не ѝ е иманентна само на химната, како што обично се мисли, туку и на елегијата. Сè зависи од сакралитетот на предметот што се опева и се пушта да плови низ струите на песната. Најубав пример за тоа се „Дуинските елегии“ на Рајнер Марија Рилке, чија молска елегиска структура е полна со внатрешен химниски набој, кој извира од императивот да се слави животот наспроти неговата трагичност. Тој императив е карактеристичен и за песните во „Молитва за Македонија“ на Раде Силјан: а тоа е да се пронајде во судбинската трагика на родот есенцијата што го осветлува него однатре и што го возвишува. Тоа, пак, не е ништо друго, туку безелите на опстојувањето. На траењето. А тие во поезијата на овој поет се заветните духовни творби што се имуни на ентропија и минливост. Тоа се староставните книги и слова како духовни светилници на колективниот гениј,

а потоа и црквите, манастири, фреските и иконите исполнети со света есенцијална содржина на родот од дното до врвот. Тука се, се разбира, и песните и ората како обредни колективни слики на опстојувањето во „ноќта темна и бескрајна“ и во темното „огледало на вековите“. Сите тие изобилно присутни светли архетипи во најновата книга на Раде Силјан го интензивираат однатре нејзиниот пев, искачувајќи го по првите три (Судбина, Јазли и Глетки) во четвртиот циклус Заветни песни од елегија до химна, во која се слави духовното богатство на родот, неговото величие и слава. Така, како што е тоа во песната „Манастир во дивината“ станува збор уште за „крепителите на историјата“ и „последните сонувачи на тајната“. Тука е „закопаното азно“ во темелите на манастирот и гласот на човекот што ги опеал црквите и манастирите, кој како жива меморија ќе се јави по „многу непреспани ноќи“ за да ја осветли темната ноќ на историјата што ги притиснала нашите срца.

Во „Манастир во дивината“ како во ни една друга песна во најновата стихозбирка на Раде Силјан е вариран во повеќе идентитетски варијанти лирскиот субјект, карактеристичен и за целокупната негова поезија. Тоа се всушност алтер егата на авто-

ровото Јас. Тоа се: крепителот на историјата, сонувачот на тајните, човекот што ги опеа црквите и манастирите. Тие се мистични. Метафизички. Сепак најзачестен меѓу нив е „чуварот на спомените“ кој ја симболизира духовната меморија на колективот, но и неговата болка. Воопшто, спомените се средишната линија низ која се тркала поетската имагинација, мисла и визија на авторот во „Молитва за Македонија“. Да се потсетиме и на Е. Штајгер, кој смета дека лириката е остварување што се темели на спомените, односно на сеќавањето, на индивидуалната и колективната меморија на душата на чиј поетски разбој е исткаена јадровитата ткаенка на поезијата на Раде Силјан. Неговата најнова поетска книга „Молитва за Македонија“ е значајна, според нас, не само за неговиот личен опус, туку и за современата македонска поезија. Тоа е поезија на еден стамен лиризам, на една префинета есенцијална лирска енергија. Поезија на која најпосле ни најмалку не ѝ недостасува метафизички квалитет, кој според Карлајл, а и според нас, е најважниот елемент што говори во прилог на естетската и филозофска стаменост на едно уметничко дело. Во случајот тоа е „Молитва за Македонија“ на Раде Силјан.

акад. Васко Ташковски

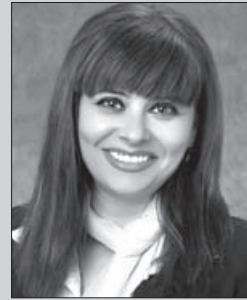
Вања Изова Велева

Разлейани иџици

Ги разлета птиците од мене...
 Со еден удар ги исплаши
 и одлетаа од гнездото што им го чував
 Како без птиците во мене сега?
 Како секогаш на земја, а висините далечни?
 Праша ли како е да се биде празен?
 Ги разлета моите птици
 ги растрча како црн облак
 ми измисли ветер од крилја
 и разлетани коси-пердуви...
 Ги нема моите птици
 но ќе дојдат нови
 и слетат токму овде, на моето рамо
 зашто знаат оти им го чувам гнездото
 и им подготвувам лет,
 знаат дека ним земјата им е туѓа, а мене небото
 Ги исплаши моите птици
 но повторно долетаа
 оти знаат како е да се биде празен.

Деној е жолт

Денот е жолт
 лисјата врнат врз мене
 и еден по еден
 го слават своето заминување.
 Со тетеравање газам
 по каменото корито
 за да го препознаам мирисот на денот,
 почувствувам воздухот
 измен со бран солена вода.
 Ја барам вжарената топка
 со поглед на јастреб
 за да ја пакувам низ џебови
 и носам стркалено низ зеленото поле
 што ме мами да го истрчам до губење здив.
 Над мене високи стожери
 си поигруваат со мојот чекор
 пуштајќи ми одвреме-навреме
 понекоја боја,
 понекој звук
 за да се порадувам на жолтиот ден
 прославам смртта на исушениот лист
 и почувствувам заматениот поглед
 на малаксаното сонце.

Вања Изова Велева (Струмица) дипломирала на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, македонска книжевност со јужнословенски книжевности. Магистрирала на Институтот за македонска литература при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, на студиска програма за постдипломски студии под наслов Културолошки студии во книжевноста и се здобила со звање магистер по културологија.

Член на Друштвото на писателите на Македонија од 1995 год. Автор е на збирките *Венџил во џосџоењеџо*, 1993; *Смрџџа на рибџџа*, 1995; *Зашиени џрла*, 1997; *Правџџа не зборува*, 2002; *Плач во куџџија*, 2007; *Бездна уџоре*, 2010; *Позајмена џрашина* (2013); *Безмалку* (избор поезија), 2015. Го има подготвено прозното издание *Неколку леџенди за Сџџума*, 2011, а се јавува и како коавтор на монографското издание *Чекори џо свезденџџе шџџици*. Во 2013 година го објавува својот магистерски труд насловен како *Женаџџа и каменаџџи*. Дел од нејзината поезија е преведувана на англиски, француски, српски, словенечки и бугарски јазик.

Денот сè уште е жолт
 иако дождот упорно се обидува
 да му ја разводни бојата.
 Денот сè уште е жолт
 оти сонцето му е сојужник.

Клавир, џесок и облаци

Клавир, песок и облаци
 клавирот да потсети на гласот
 облакот на погледот
 песокта на човекот.

Се раситнивме во зрна...
 Се наполнивме во меури...

Клавирот ја ситне тишината
 и потсетува на будење.
 Облакот ги заробува градовите
 и носи некаде другде
 за да го размести хаосот.
 Ја краде песокта
 за да сосида соживот...
 но каде сме ние
 скриени низ боите на клавирот
 едни носиме црно други бело
 зборуваме за ноќ, бараме ден
 Собираме облаци за перници
 што ќе ни ги носат тешките глави
 и градиме куќи од испостен песок.
 Клавир, облаци и песок

Каде ли заглавивме?
Дојде време за тивка приспивна
на перница од облак и постела од песок
Одморете
Не е сè така црно и бело

Некаде...

Некаде помеѓу нешто
две парчиња земја лебдат.
Со себе си зеле
понекоје исушено дрво
и разбушавена трева
за да го понесат споменот надвор од себе,
подалеку од маглата
поблиску до свездената прашина.
Измислена светлина
го издава нивното откинување
и прикрива заминувањето.
Темнина е меѓу двете парчиња
лебдат некаде, криејќи ја половичноста.
Криејќи, се нурнуваат низ облаците
и заедно градат небо-планина.
Само скриеното дрво
сирка како предавник
кој сè уште не нашол свој простор....
Некаде помеѓу нешто
две парчиња земја
лебдат носејќи товар од старото тло,
лебдат барајќи ново парче-почва
за збунетото дрво чии корења
останаа да висат по линијата угоре

Образој и јас

Растев со образот..
соштипан од возрастите..
пуста болка
уште ги чувствувам прстите-штипалки
што ме плашеа
оти беа човечка клешта со скриена насмевка.

Го криев образот со тупаница
чувајќи ја сопственоста,
ја препознавав нежноста
ја спознавав болката.

Растам и се претворам во штипалка
со наместена насмевка.

Така втурната во чудната традиција
се прашувам:
Колку чини образот?
Зошто треба да го чувам?
Од кого да го спасам?

Од оние два нечии згрчени прсти
или од купувачите на туѓо
кои измислиле цена на чинење

Како дете се плашев
некој да не ми го откине образот
од скриена милост
а сега се плашам да не го присвојат
па огласат за продажба...

Не го продавам
Нема цена.
Сакам да го носам
со лузните на годините
Мој е!

Си ветив

Си ветив дека ќе го слегнам огнот од небо
и ќе ја смирам линијата на морската шир.
Ќе ги собирам свездите в торба
и ќе ги исправам свитканите дрвја.

Ветив дека ќе газам пополека по земјата
и сокријам лицето од молскавици.
Облаците ќе ги разбуткам некаде удолу
и отворам видици.
Ќе поставам три стожери-пркосници
што ќе му се кикотат на денот
и кријат во ноќта низ сенките одминувачи

Си ветив дека ќе посадам мир
извикан низ ехото на тешките планини
и низ секоја гранка ќе протнам сонце
Птиците ќе ги следам во летот
седејќи под раскошните крилја...

Си ветив дека ќе пратам порои
да ми го исчистат просторот
и наместат за ново битисување
Си ветив
Сега чекам...

Гордана Хаџипанзова-Јанева

Амазонка

Дивеат старите гневови
не запираат
чиниш
забревтани дождови
од зад модрите планини

Во душата
татнат молњи
пустошат виори
се уриваат
моите кривки пантеони

Но не се предавам!
Амазонка сум со рането срце
што бестрашно
го чека поројот
од оловни капки
да се истури од небото
Да го одлее животот

За потоа сè да се смири

Аџиска

Има во мене
уште сила
мистериозно запретана
во недогорените огнови

Останата е таа
од моите прапрадедовци
Прометејски му пркоси на изумирањето

И крвта
онаа
аџиската
вековната
што гргори во вените
се закоравила од истрајноста
та мудро
го демне вистинскиот миг
да се расламти
во неизустениот ков

Гордана
Хаџипанзова-Јанева

Пајажина

Се подавам ничкум
во мракот
помамена од сенките
со надеж
да насетам
бар ронка мирис
од витосаната љубов
низ пустините

Усните немеат
Рацете венеат
Гинее тишината

Сал ветреот
од лажниот преграб
ја заниша
глувата пајажина

Ние

Ние сме тие
тука или таму
Битисуваме
на тенката граница
меѓу сонцето и темнината

Трагаме по скриените кодови
копнеејќи по некое
недостижно постоење

Се противиме
и на својата волја
надевајќи се на среќен завршеток

А сè подалеку е бесмртноста

Ајоџеоза

На ден записнат од сончевина
ненадејно ќе се окуражам
и ќе тргнам
во најголемиот животен поход

Не е важно
што смртно се плашам
од невидени простори
Стравот
вгнезден
уште од раѓање
е мојата неразделна навика

Ќе сновам
со неумор во очите
сè додека не догорам од староста

Од сите разјарени ветришта
ќе впијам по еден неотсонет трептеж

Да ја оправдам
апотеозата по себетрагањето

Сѝих на живојоѝ

Како повторно
да те воскреснам
а никој
да не ја одгатне
скриената мисла
во тебе

И како ли
да те открилам
низ виделините
никој
да не ја сети
болката
скаменета
во мене

Едноставно
ќе те истрошам
со молчење
Па, недоречен дамлосај ја песнава

Закрилник

Јас и ти
ни во сонот
не сме се поделиле
со присуството

Закрилнички
ме пречекуваш
на стариот праг
и ми ја отвораш вратата
низ која избежумено исчезнувам
во трката
со времетраењето

Дури
и кога заборавам
дека живеам
ти си тука некаде
Не ме напушташ
Стрпливо
ме чекаш
да се вратам
од кагадневноста гонење

Повторно да те вдишам

Софија Тренчовска

АЦО ШОПОВ – ТРАГАЧ ПО ВРУТОКОТ НА ЗБОРОТ

Да се создава книжевно, значи
да се овозможи зад зборовите
да ѝрзовучи ѝразборити

Герхард Хауптман

Во македонската поезија името на Ацо Шопов се вбројува во редот на вистинските македонски класици, кој со извонредна лирска суптилност ја негува силната духовна димензија на поезијата. Според мислењето на Георги Старделов, македонската поезија во ликот на Ацо Шопов го има еден од своите врвни лиричари. Неговата поезија умее да проникне во битието на човечкиот живот. Поезијата за авторот е живот, тој однос ја има и возвратната мера кога животот е поезија.

„...Во неговата поезија сè пулсира низ една драматична тензија во која се вкрстуваат светлината и мракот, љубовта и небиднината, минливоста и трајноста, со еден збор животот и поезијата, принципот *очај* и принципот *надеж*.“¹ Преку своите песни ја иницира идејата човекот да се одгатува самиот себе, се впушта во решавање на загатката на животот. Поезијата за него е „изворен самоговор на битието и постоењето.“² Во многу песни Шопов опева повеќе поетички и естетски категории, како убавината, песната, небиднината, зборот, тишината. Тишината, молкот, се етички норми не само на препознавање туку и на пресоздавање на човекот и на негово тестаментирање во еднаш и кратко дадениот живот. Интимата на песната на Ацо Шопов и неговата епистоларност ја изразува и ја одразува постојано и единствено внатрешната перспектива.³

Поезијата на Ацо Шопов може да се толкува преку универзалната метафора на небиднината. Метафората на небиднината е основна идеја и извор на неговата поезија. Книгата песни *Небиднина*⁴ (1963), во која како воведна е објавена антологиската песна „Раѓањето на зборот“, како и песните од циклусот „Молитви на моето тело“, вистински ја објавуваат потрагата на авторот по непознатите својства на поетскиот збор. Во *Небиднина*, како и во дванаесетте песни од циклусот „Молитви на моето тело“, Шопов се служи со космогониските елементи: вода, воздух, оган и земја.

При читањето на песната „Раѓањето на зборот“ доживуваме вистинско откровение на смислата на поетскиот збор. Затоа што

зборот е двигател на песната. Зборот е двигател на сите сили во универзумот. Зборот е искра во движењето на нашето срце.

Овде постои тоа равенство на еднаквост помеѓу духот и зборот. При творечкиот процес, поетот прави конекција на зборот, го спојува словото со духот или обратно. Трагајќи по зборот, по само еден обичен збор кој ќе разбуди и ќе поттикне други зборови, прави дестилација, прочистување и допирање до смислата на постоењето. Зборот раѓа нова смисла, но и смислата раѓа нови зборови. Преку творечкиот процес на трагање поетот сака да допре до коренот на неговото создавање и да му ја вдахне силата и убавината.

„Раѓањето на зборот“ е песна-симбол, а во неа и секој збор е симбол. Зборот што треба да се роди за да се создаде песната, за поетот значи сè. Зборот е семоќен. Зборот е феникс, симбол на раѓањето и умирањето. Но, пред сè, на раѓањето на зборот му претходи една креативна тишина. Симболот *тишина* понатаму се поврзува со значењето на *небиднината*.

Почетните стихови од песната „Раѓањето на зборот“ (*Глужд на глужд / Камен врз камен*) асоцираат на триење, создавање на електрицитет, создавање на искра која ќе го распламти и роди зборот. Опозициското нијансирање на топло-светло, се менува и оди кон ладно-темно (*Камена шума / Изземнина*).

Според библиските преданија, каменот симболизира мудрост. Глуждот означува одење и доаѓање, кое претставува сублимација на сопственото значење и постоење. Ако шумата е симбол на животот, стеблото претставува посредник или врска меѓу земјата и небото.⁵

Поетот го очекува раѓањето на зборот во тишината на ноќта. Зборот треба да се роди од празнината, од тишината, од првото вдишување на воздухот. *Зборот се двои од темнина*, и создава светлина, нов живот, раѓање: *Модар јаглен му жори во ушробаиџа*.

Зборот е основната структура за градба на песната. Според Иван Џепароски, пеењето песна е слично како градењето на куќа, зашто темелот на песната е зборот. Тука е содржана поврзаноста на каменот и човекот, неговото постојано сизифовско качување и слегување, неговите постојани подеми и падови.

Стиховите *Камен на камен* најмногу асоцираат на поставувањето цврста духовна градба. Ако при градбата на некој свет храм се употребува необработен, неосквернавен, недопрен камен, тогаш и зборот од којшто се гради песната треба да биде чист и цврст како каменот. *Каменот и зборот* се сведетели на нашето постоење. Каменот и зборот остануваат да сведочат за нашето постоење. Стиховите *од камен и ние обавиџа*, кажуваат дека каменот

¹ Георги Старделов, *Избрани дела*: Македонска книжевност, том 6, Гурѓа, Скопје, 2000, стр. 22.

² Старделов, исто, стр. 25.

³ Спореди: Васил Тоциновски, „Епистоларниот поетски исказ на Ацо Шопов“ во: *Скришени нешта*, Друштво за наука и уметност, Велес, 2006, 63–73 стр.

⁴ Ацо Шопов, *Небиднина*, Кочо Рацин, Скопје, 1963.

⁵ *Rječnik simbola*, prir. J. Chevalier, A. Gherbrant, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1987, стр. 245-250.

и телото се една иста материја. Зборот и каменот се столбови и знак на постојаност. Понекогаш дури во африканската цивилизација каменот ја симболизира инкарнацијата на душата на предците.⁶ Сублимирано на ова ја добиваме следнава релативска врска: збор-зачеток-утроба-отелотворување на зборот.

Дилемата на непостоењето и небиднината поетот си ја поставува преку прашањето: *О, ти ишшо ѝостйоши заишшо не ѝостйоши?*

Со последните стихови: *Да изгорам во јагленот на зборот, / да се сѝојам*, поетот ја изразува својата голема пожртвуваност за поезијата. Јагленот е симбол на скриен оган и окултна енергија, гаснење на животот (но преку желбата *да се сѝојам*), поетот преку тлеенењето може да го продолжи своето постоење и понатаму. Стихот *Чади ноќија* покажува дека процесот е на врвот и дека траел неодредено време, обновувајќи се. Делбата на зборовите од темнината го означува процесот на сознавање/самосознавање, при што се подметнува доминантниот акцент од зборот на огнот. Синтагматски се поврзани: глужд-јаглен-оган, а парадигматски се врзуваат во нова смисловна вертикала: оган-темнина-космос.⁷

Во песната „Молитва за еден обичен но уште непронајден збор“, централни се лексемите: зборот и телото. Сè е во функција на „оживувањето“ на зборот. Преку метонимската персонификација *тѝелот моје тѝе моли*, се вградува интимноста на молитвата.

Телот моје тѝе моли:

Пронајди збор ишшо личи на обично дрво

Зборот е столб, зборот е корен од кој ќе се рашират други зборови. Дрвото и стеблото се синоним за душа. А зборот е храм на душата.

Пронајди збор ишшо личи на обично дрво,

ишшо личи на дланки јагленосани ѝрародишѝелски гѝоли...

Овој молитвен дискурс оди во спрега со моќните херметични слики на раѓањето и смртта, со сликите на јазикот и на човекот, на жената и на мажот.⁸

Пронајди збор од кој – ишшо со крик ќе се рече –

Несвесно крвѝа почнува да боли...

Песната е основниот крвоток во животот на поетот. Крвта е носител на животот, а понекогаш се зема и како принцип на раѓањето. Крвта се доведува во врска со топлината, животот и телесното, наспрема светлината која е во врска со духот. Крвта се поврзува со оган, топлина, живот и сонце. Крвта во некои жртвени обреди се смета за дом на духот. Телото се поврзува со крвта, означувајќи ја поминливоста или небиднината. Огнот како создателски (космички, божествено, творечки), но и апокалиптичен пожар е вграден и во една друга клучна песна од *Небиднина*. Огнот, според Кулавкова, по суштина е ерос (жедба за живот и жеда за

смрт!), исконски творечки порив, логос на самооплодувачката енергија. Огнот како поетски симбол ги обединува „пластјето“ на овие автентични, оксиморонски, лудо-мудро спротивставени слики и состојби. Во огнот почнува сè и завршува сè. Симболот на небиднината е еден од најавтентичните и најчесто толкуваните симболи во поезијата на Ацо Шопов. Често се издвојуваат и симболите: црна вода, стебло, жена, крв и поезија. Шопов како ретко кој во македонската поезија овладеал со умешноста, преку сензитивните претстави (визуелни, акустички, тактилни, густативни и синеастички поетски слики), да дојде до онаа скриена смисла на егзистенцијата до која не се доаѓа ни лесно ни брзо.⁹

Според Кулавкова, гласовните фигури на Шопов се образуваат низ примена на повеќе постапки (повторувања, варирање, кратење, додавање, паралелизам.) Магијата на зборот и на песната/пеењето се таинствени, многузначни извори од кои потекуваат како единствена целина личното и општочовечкото, универзалното чувствување и изразување.

Тајната започнува од зборот кој се бара. Зборот е семантички клуч, логично единство на симболите. Се бара вистински збор, *збор налик на сѝѝе мирни заробеници*, и притоа се повикува на отвореност и ослободување на зборот од канците на свеста. Лингвистот Роман Јакобсон смета дека постои „говор внатре во говорот“. Во тој сè уште непронајден збор се споени сите крикови на лелекање, на раѓањето и на смртта. Се чини дека овде ги лоцираме допирните точки на песната „Раѓањето на зборот“ со песната „Везилка“ на Блаже Конески. Преку плетењето на стиховите „јазол на јазол“ и „глужд на глужд“ се открива градењето на зборот и на песната.

Песната на Ацо Шопов е „молитвеник“ во кој се моли да се пронајде“ (еден обичен но уште непронајден)“ „вистински збор“... Возвишено е кога самата песна молитви – за песна. Моли за себепостанок, моли за ново раѓање, моли за плодност на самата – песна. Тоа „породување на зборот“ преку „крик“, кога „несвесно крвта почнува да боли, тоа „Раѓање на зборот“ е кога: „Зборот се двоји од темнината“.¹⁰

Во „Втората молитва на моето тело“ телото претставува *моѝ меѓу два брега*, кое чека да се појави некој бран за да го разбранува.

Во „Третата молитва на моето тело“ поетот си поставува безбројни прашања: *Ишшо си: девојка, жена, мајка? Ишшо си ти? Свеѝлина или мрак?*

Како што се раѓаат молитвите, така се раѓаат и песните.

Во „Четвртата молитва на моето тело“ станува јасно дека она некогаш што било, она што било љубов во телото подоцна се преобразува во небиднина (*бидува камшик или брилен*). Ова е молитва за она што било. Телото сето она што поминало ќе го сплете во една огромна лузна, сето тоа ќе се утврди и скамени во зборот *вера, заишшо сè она ишшо ѝоѝемнува во Вчера / јас како свеѝило Уѝре во длабини ќе до кријам*.

Во „Петтата молитва на моето тело“ поетот си го поставува

⁶ Исто.

⁷ Радомир Ивановиќ. *Поеѝикаѝа на Ацо Шопов*, Македонска ревија, Скопје 1986, стр. 61–62.

⁸ Катица Кулавкова, *Македонска книжевност*, кн.16, Микена, Битола, 2008, стр. 11.

⁹ Радомир Ивановиќ, исто, стр. 49.

¹⁰ Кристина Николовска, „Тишината меѓу два збора“ во: *Внатрешен молк*, Зојдер, Скопје, 2006, стр. 15–16.

прашањето: *каде ѝоѓаму во мене?* Оттука потрагата по себеси станува негова доминантна поетска преокупација. Се насетува желбата за ослободување на духот од материјалноста на телото. (*Зар ќе исцеливаш од ова ѝело, од овој ѝемен виѝел...*)

Во „Шестата молитва на моето тело“ нема разлика меѓу љубовта и небиднината, зашто сè на светот завршува, тие се про-никнуваат една во друга.

Во „Седмата молитва на моето тело“ љубовта и небиднината звучат и зрачат исто.

*Ова ѝело личи на жедна суводолица
Поцрнеѝа од сонце,
Исцукана од желба*

Во „Осмата молитва на моето тело“ се поставени безброј прашалници. Радомир Ивановиќ констатира дека Ацо Шопов е еден од македонските поети кој најмногу поставува прашања во своите песни и притоа „остава мноштво отворени прашалници“.¹¹

Што е ѝод оној меч, ѝод мечоѝи на ѝишината, стих што како прашалник-рефрен ќе се повторува повеќепати? Какво е тоа тело што во неврат лежи под мечот на тишината, а на рамо ја носи месечината? Кое и какво е тоа *око фрлено во вселената*? Одговорите ќе ги бараат и наоѓаат читателите.

Во „Деветтата молитва на моето тело“ љубовта и небиднината живеат на исто место, во еден сосидан град од светлини и

води. На покривот на тој град *ѓука ѝулаб вечен* и раскажува *чудна сказна од леб и од сребро*.

Во „Десеттата молитва на моето тело“, преку еден смирен тон, се насетува влегување во годините на зрелоста. *Влези ѝивко и незабележано, влези со мудросѝа на годините*.

И во „Последната молитва на моето тело“ имаме јасно навестување на крајот. Но дури и кога на телото ќе му се приближи крајот на постоењето и *кога ѝревите ќе го ѝокријат во мрак*, и тогаш: *Но и ѝоѓаш иѓраѝа ќе ѝродолжи ѝак...*

И тогаш ќе продолжат да пулсираат зборовите како што пулсира и срцето човечко. Нека се раѓаат зборовите, а зборот ќе ги слави поетите. Во честа на убавината на постоењето. Зашто целта на поезијата како уметност на зборот е создавање на убавина.

И ако јазикот го сфатиме како здивот на Бог во кој опстојуваат сите исконски искуства кои ѝ се зајмуваат на иднината за да се осмисли и таа. Според Кристина Николовска, тогаш поезијата се вдишува ненаситно, лакомо, се слушаат отчукувањата на новите зборови, во освојувачки походи кои ќе траат само миг. А мигот да има значење на вечност.¹²

Проверено и потврдено е дека никој подлабоко од поетот не е свесен за космичката сила на зборот. Така и поетот Ацо Шопов, преку своите песни мудро ја разоткрива смислата на човековото постоење, раѓање, битисување и исчезнување, како прашина од пепелта расеана во космосот.

¹¹ Радомир Ивановиќ, *Портрети на македонски ѝисаѝели*, Мисла, Скопје, 1979, стр. 36–48.

¹² Кристина Николовска, *Харизма*, Зојдер, Скопје, 2006, стр. 110.

Д-р Илија Велев

ЛИЦА, СПОМЕНИ

По повод филмската вечер со режисерот Горан Тренчовски одржана на 19.11.2015 на „Сцена 112“ во НУЦК „Антон Панов“ – Струмица

Поводот за ова наше обраќање е пригодата да бидеме заедно на Филмската вечер со режисерот Горан Тренчовски, но истовремено и Горан Тренчовски да биде заедно со нас и со дел од неговите филмски проекции.

Ваквата двонасочна релација е сосем соодветна кога сме пред предизвикот да се соочиме со претставување на креативното лице кое од однапред предвидените напишани настани и поставени личности гради улоги на овистинети сведоштва и на очовечени раскажувачи. Дали тоа ќе се случува на штиците што живот значат од театарската сцена, или ќе биде пренесено со подвижните слики што ќе бидат преточени на големото платно во својство на кинопроекција, главниот вдахнувач на креативниот дух, режисерот, станува невидлив – па дури и небитен за да се запамети во доживувањата по одржаната претстава, или по завршената проекција. Но тој не се скрил зад параваните на театарската завеса, ниту се залепил под белото платно на сидот, едноставно режисерот се преселил во внатрешниот свет на глумците, седнал заедно со статистите и со суфлерите, а над сè, влегол во расположението и во доживувањата на гледачите и заминал со сите нив дома за да преспие и наредниот ден да се слее во уште едно културно преживеано искуство.

Токму и затоа промотивните претставувања на режисерите почесто се замислуваат и се организираат како академски настани, или како фестивалски културни дефилеа. Но, за жал, се заборава дека и на неговото височество режисерот му прилега да седне на промотивното столче како на автор потписник на волуминозна книга, напишана со подвижно писмо и со жив изговорен јазик, во која сите ликови, главни и споредни, ги скротил како збеснети деца по возбудлива детска игра. И во таа изнудена улога режисерот не заборавил да си го знае својот креативен долг. Па и на сопствената пригодна вечер на промотивно претставување не се согласува да биде сам, туку суетните задоволства од уметничкиот свет на живеење им ги отстапува на другите – како наследство на свои деца.

Ние од нашата веќе средна генерација македонски интелектуалци како да не се поучивме од искуството на своите претходници кои, и покрај сиот багаж на уметничкото креативно разногласие и професионално конфронтирање, умеа да си ги крепат статусите во јавното живеење и не се притеснуваа да си оддават признавања за творечките достигнувања. Но интелектуалците од генерацијата на режисерот Горан Тренчовски веќе не се млади и надежни појави во македонскиот современ културен амбиент, туку ги заслужуваат

генералните критички оценки на нивните воспоставени и потврдени креативни вредности и за нив не треба да се воздржуваме да изрекуваме дури и посилен вредносен зборови.

Кога пред 15-тина години лично имав пријатна чест овде, во Струмица, а и во Скопје, да го промовирам енциклопедискиот именик „Познати струмичани“ на Иван Василевски и на Ацо Манински, меѓу плејадата истакнати струмичани решив да ги напомена пред сè младите имиња, кои забрзано чекореа кон својот професионален врв и надвор од Македонија. Меѓу Симон Трпчевски, Наско Караманов, Горан Пандев и други, го истакнав и името на Горан Тренчовски. Мојата импресија од неговата тогашна културна и творечка авантура или пркос во Прага јасно ми ја откри потрагата на идниот профилиран авторитет по авангардните и постмодерните творечки искушенија во светот на театарот и на филмот. Носејќи го со себе академското искуство на знаењето стекнато кај истакнатиот новосадски професор Боро Драшковиќ, овој тогаш млад човек со својот најавен творечки и креативен потенцијал успеа да го скрене вниманието и на европскиот авангарден интелектуалец и чешки претседател Вацлав Хавел. Со негова лична препорака и поддршка, Горан Тренчовски самопрегорно и на сопствен ризик се втурна во светот на големите уметнички предизвици, откажувајќи се од однапред загарантираното место на актуелен режисер и културен деец во националните рамки. И покрај големите предизвици за реализација што самиот си ги обезбеди како можности да остане директно на европската културна сцена, го понел пробуденото во него креативно бунтовништво да се врати во Македонија, а ете во последните години и во Струмица, и оттука да ги пренесува македонските културни можности – но и да ги внесува европските врвни достигнувања. Зарем не се доволни извонредно провокативните и многубројни активности на овој струмичанец, зад кого веќе стојат реализирани над 100-тина професионални креативни уметнички проекти, објавени над 300 научни, стручни и културолошки монографии, книги и прилози во периодиката? Неговиот творечки импулс произнел над 500 разновидни телевизиски серии, документарци или драми. Во неговата режисерска опсервација се проектирале делата на плејада писатели од антиката и сè до современите македонски автори. Неговиот авторски потпис стои и зад повеќе мултимедијални спектакли по најразлични пригоди. Градот Струмица посебно го има задолжено со формирањето на Тивериополската филмска алијанса, а на картата на светските филмски настани со стекнато реноме го постави и фестивалот за краткометражни филмови „Астерфест“, чиешто

лауреати се врвни имиња од светот на филмската уметност и на чие филмско платно се проектирале најпечатливите остварувања од овој филмски жанр.

На ова промотивно претставување со нас присутниот режисер Горан Тренчовски не може да си ја доделува улогата на главен актер, а тоа ќе го испочитуваме и ние за да не ја пробудиме ереста на суетата што не е предвидена во театарскиот или во филмскиот канон на културно оживување на животот што премногу е вистинит. Следствено и сегашнава приказна на филмската вечер со режисерот Горан Тренчовски има филмски наслов: *Лица, спомени*. Со овој ангажиран наслов режисерот Тренчовски се определи промотивно да ви го претстави сопствениот уметнички профил како авторска скица со потсетување на спомените за актерските лица со формат, кои се дел од современата културна историја и на Струмица: Кирил Здравески, Ристо Шишков и син му Васко Шишков, како и доајенот на струмичкиот театар актерката Зора Георгиева. Оваа вечер режисерот им ја посветува токму ним.

Како што вообичаено умеат режисерите да се изразуваат преку уметничкото оживување на своите дела, а не со зборови, така и вечерва ни се нудат три проекции на документарно-играни кусометражни филмови: *Клошари и ѝлакајџи*, *Духој на ѝајко ми* и *Игра и сјас*.

Клошари и ѝлакајџи има мошне луцидно одбрана тематика на филмско презентирање за маргините на македонското современо општествено живеење, кои притемнети во сенката на новите ветувани политички надежи за убава иднина покрај улиците, контејнерите, депониите или меѓу животните скитници ги претвориле малите луѓе во невидливи и кога се поминува покрај нив. Оваа филмска рефлексija го задржува споменот за веќе покојниот струмички актер Кирил Здравески, преку чијшто лик сугестивно ја пренесува снимената нарација на вистинскиот клошар и заедно ја праќаат егзистенцијалната сентенција на македонскиот апсурд од 90-тите години дека обичниот човекот не знае да сонува, зашто нема соншта – па затоа знае да пие, а само пијан понекогаш му се присторило како да сонува. Авторот на сценариото и режисерот поентираат со пораката на клошарот: жалосно е во една држава едни по контејнерите да барат леб, а други со плакати да барат фотелји.

Духој на ѝајко ми е исклучително инспиративна документарна филмска приказна, преточена преку беседите на дваесетина современици на најпечатливиот македонски актер Ристо Шишков (1940–1986) – негови најблиски пријатели, роднини и колеги – соработници, како и неодамна починатиот негов син Васил, во својство на наратор. Приказните на секој од беседниците се упатени како израз на почит, но и на гнев за неправедната осуда на молчење на големиот актер. Можеби тие што му судеа и знаеле дека најтешката казна за Шишков ќе биде да го осудат на молчење, зашто и молчењето го уби овој своевиден брблив но и со силен порив Македонец и секогаш жив глумец. Филмот на Тренчовски секогаш ќе нè задржува со дилемата – дали неговата маестралност на режисерската опсервација го прави филмот да ја држи публиката мобилна за време на целото негово траење, или

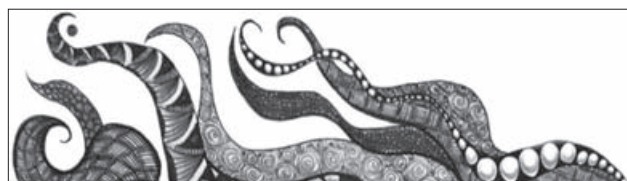
пак, магијата на талентот на актерот Ристо Шишков е тоа што нè опседнува по завршувањето на проекцијата да го очекуваме неговото поклонување пред нас како да ѝ простува на Македонија, зашто се согласил да молчи и да умре за неа.

Игра и сјас е третата вечерашна проекција од антологискиот избор на творештвото на режисерот Горан Тренчовски. Сценариото на струмичкиот писател Васе Манчев се зафатило да го разгатне најновиот апсурд на македонскиот феномен од почетокот на XXI век, да се потпише национална капитулација без воен пораз. Главниот јунак Глигор, инаку син на Турчин и на рисјанка, се нашол на крстопатот пред љубовта и слободата, па наместо потребата од пород ја одбрал потребата од пушката. И покрај одвраќањето на мајка си (актерката Зора Георгиева) да се откаже од пушката, од овој своевиден симбол на играта и на насот, тој решил со неа да остане – да се брани и да се спасува. Но вистинската игра, всушност, било подигравка: дали спасот е бегството од себе, или е бегство во себе. Само еден истрел во човека ја изгуби желбата за игра и за спас. За Македонецот остана само болката да биде негово спасение.

Овие три филмови на Горан Тренчовски стручната критика ги оцени како инвентивни и модерни творечки достигнувања во жанрот на краткиот и документарниот аудиовизуелен израз, а истите се прикажувани на голем број меѓународни фестивали и проекции. Со нив и со останатиот негов филмски опус тој се подреди меѓу истакнатите имиња на современиот филмски свет во Европа. Но за ова филмска вечер со режисерот Тренчовски ќе се дружиме уште со игрите и со спомените на четворица веќе починати еминентни македонски актери: Кирил Здравески, Зора Георгиева, Ристо и Васил Шишкови, чиешто животни врвници тесно беа поврзани и со градот Струмица.

А со режисерот Горан Тренчовски нетрпеливо очекуваме да се соочиме и по завршувањето на неговиот најнов долготражен игран филмски проект со наслов *Злајна ѝејторка*, инаку инспириран од настанот во 1951 за трагичната судбина на петтемина струмички студенти, по мотиви на драмата „Беше еднаш“ и романот „Расцепен ум“ од Братислав Ташковски. Овој најнов режисерски предизвик на Тренчовски тукушто влегува во реализација. Со овој промотивен настан посветен нему, му посакаваме успешна креативна авантура и успешно филмско остварување при новото снимање.

На актерските протагонисти во проекциите кои веќе не се со нас нека им е вечен споменот и славата, а на славеникот и режисер Горан Тренчовски нека му се множат врвните уметнички остварувања и нека му се вечни делата во сите области на неговото творечко опстојување.

Зоран Боџнар

Секавања, души, алкохоли

Рече:

речиси две децени
те чекав како пустинска бура
и, едноставно, чекајќи те, ме обзедоа светулките,
оние мали суштества со фенерчиња на грбовите
од нашите детства што правеа чудесни.
И сега кога те пронајдов... те дочекав...
(на)секаде ројат тие светулки,
во мене... околу мене... светкаат, светкаат
како свездите во вселената... укажувајќи на бескрајот...

Бескрајна низа на секавања, души, алкохоли...

Рече:

во естрогенското лудило јас водам љубов со твоите зборови,
зборови... секакви зборови... и нежни и мазни
и лесни и груби, рапави, еластични, боцкави,
со оние со кои зборуваат и со оние со кои молчат,
гласните, тивките, шумливите како водопад...
или зборопад...
Тоа мистично ткаење, тој водопад од зборови, таа
црвена прашина...
моќно е како брзината на светлината...
Сиот си од верси...
Твоите зборови ги скротуваат
и најстрашните сенки и Сребрениот демон...

Рече:

љубовта за мене е претстава во пет чина,
и за тоа, сигурно, се вика петти елемент...
И повеќе од воздухот, од земјата, од водата и огнот;
повеќе од бакнежите, допирите... од секавањата, душите и
алкохолите
ми значат твоите зборови...
зборовите експресивни, еротски, екстатични
и портокалови бомбастични...
Ergo, јас водам љубов со твоите зборови,
зборови... од кои видов
како знаеш да ја воздржиш страста,
како секундите да ги продолжуваш
интерпункциските знаци да ги почитуваш,
прекрасно криптично,
немаш желба да собираш ловорики и трофеи,
како наоѓаш кривост во површните оргазми,
со среќа...

Зоран Боџнар е поет, есеист, прозен писател, критичар и антологичар. Роден е во 1965 г., во Вуковар. Автор е на романите: *Ноќта на ѝразниите раце* и *Буднаша сосшојба на сонои*, на десетина поетски книги, од кои најзначајни му се двете поетски трилогии *Елисејска ѝрилоџија* (2000) и *Albedo aura, alhemija* (2009), потоа на антологиите „*Ново расејшије*“, *анѝолоџија на современа ѝска ѝоезија од крајот на 20 век* (2001) и „*Течен кристѝал*“, *анѝолоџија на срѝскиот микроесеј на 20 век* (2006). Неговата поезија е преведувана на повеќе јазици. Добитник е на најзначајните книжевни награди во Србија. Во 2014 г. издавачката куќа *Драганиќ* му објави *Избрани дела* во 7 томови.

Рече:

со своите зборови ги запали
сите мои поткожни созвездија,
секавања, души, алкохоли...
Познавајќи се себеси ќе горам на тој оган
како вештиците на кладата Саламанка,
како олимпискиот пламен
постојано... вечно...
И не ќе можам долго, долго да заспијам
заради тој пустински ветар кој излета од тие зборови
и црвена прашина фрли на моето лице
и ми го затвори видот...
и го остави мирисот... и insomnia...
и мојата уста во нем издив....

Белџрад, 2013 ѓ.

Пеколот на ѝостарарија младосѝ

Рече:

добро утро Скротувачу на сенки!
Прашај ме како сум спиела!
Со прекини! Со будења!
Возбудена и во страв
да не го изговорам твоето име...
Влажна! Впалена од тие зборови
со кои неколкупати сум водела љубов
додека мојата религија се губеше...
Па и тогаш кога се изгуби

јас уште онирички оргијав.
 Беше очекувано и логично
 дека ќе продолжам да го сонувам тоа... и го сонував
 И дека ќе се будам... и се будев...
 Оф, зошто реков дека се палам на твоите зборови...
 Можев да молчам
 и понекогаш да се самозадоволувам
 Вака, тешко ми е...
 Во логичен ред лого(сот) се нижи...
 Но додека тоа е само мртва трка
 помеѓу нас двајцата, добро е,
 сè дури во таа трка ќе нема мртви...

Рече:

се борам против моите најголеми слабости.
 Оддалечена сум...
 и би тебало да се оладам од тебе,
 а ти со тие песни, со тој ритам, со тој редослед
 ме палиш од таквите далечини,
 и јас само на тоа мислам...
 Ми вдахна нов оган
 како пекол на постарата младост...
 Сета горам... Таа смола од Сребрениот демон
 Се залепила на мојата кожа и не ме напушта.
 Симни ги тие магии од мене! Одмаѓепсај ме.
 Размонтирај ги сосвездијата. Избриши ги допирите.
 Заборавив да ти кажам:
 вчера бев на нудистичка плажа
 и, боже мој, не знам што им е на тие машки,
 од сите страни ме опколуваа
 како волци ранета срна што сетиле,
 сигурно поради твојот прав врз мене,
 и приоѓаа, ме потпрашуваа, ме загледуваа, ме меркаа...
 како единствена жена на таа плажа да сум,
 а не бев единствена, се разбира...
 Виновен е тој твој прав...
 се впива во мене... и ме привлекува...
 и е црвено-портокалов,
 бидејќи јас горам во постојан оган
 и ги имам твоите зборови возбудливи и лесни
 низ кои треперам во кривки оргазми.

Рече:

утрово станав недонаспана.
 Но да не се будев
 не ќе ги чув птиците ноќе што пеат,
 Ниту ќе знаев дека естетиката во целосно предавство
 нема никаков ефект.
 Да ме направиш љубоморна не можеш.
 Ги сакам сите жени со кои си бил
 и со кои ќе бидеш...
 Ништо толку значајно повеќе не ми е

колку твоите зборови – дури понекогаш и вулгарни
 но неоспорно, суштествено се точни...
 Ужасно ме возбудуваат твоите зборови!
 И телото и духот ми ги обзеде со нив...
 Отсутна сум, што би рекол маж ми...
 Читам и пак и пак...
 и горе и овде, тие толку далечни огнови...
 Би тебало да се смирувам... полека да заборавам...
 но не вреди... под кожата сосвездијата пламтат.

Рече:

денес чув врева под водата.
 Замисли! Ни таму веќе не е толку тивко.
 На твојот Лавиринт на кругот робинка станав.
 Пак не ќе можам да заспијам...
 Ме прекриваш со тој твој прав
 И штом ќе ја допрам кожата ги чувствувам тие најфини зрнциња...
 На мене се, насекаде. Сега ги чувствувам и во креветот,
 наутро додека ги гледам билките во дворот и си потпивнувам чај,
 на плажа додека лежам залулана во маестралот и хоризонтот...
 Ете, денеска беше облачен ден
 со засенето сонце...
 И знаеш што, сфатив кое е твоето време...
 Всушност, тоа е времето со облаци
 кога воопшто нема сенки. Нема!
 Без сонце, без сенки!
 Ти навистина знаеш да ја воздржуваш страста
 и можеби еден ден ќе ме научиш на тоа
 додека ќе седиме и ќе си ја слушаме тишината...

Белград, 2013 г.

Песна за иусийинската бора и скројувачој на сенки

Рече:

енергијата неповратно расеана ти била.
 А човек кој толку ја растура својата енергија
 кога-тогаш ќе се распадне...
 Од тебе излегува страшна тага,
 тоа е гласот на осаменикот – единствениот човек на планетата;
 тоа е исконската осаменост на секој од нас,
 без оглед дали имаш некој свој:
 жена, маж, деца, љубов(ник)...
 За таа самотија сите знаеме
 од денот кога сме се родиле
 и таа нас нема да нè напушти
 до оној ден кога ќе преминеме во Оностраното,
 но мораме да ја игнорираме...

Рече:
и јас еднаш бев во Сахара,
знам као мириса,
и како изгледа тој ветер;
како зрнциата на песокта ја искривуваат сликата на стварноста.
Тој беше вистински пустински ветер
и го подигнуваше и спушташе пустинскиот полен...
Сега сум отповеќе уверена
дека си ти тој ветер – разнесувач на црвената прашина,
всушност, беше ти...

Рече:
овде уште нема сонце... но има бура.
Восхитувачка, величествена.
Ништо повеќе не ме возбудува од бура.
Таа секогаш доаѓа или од морето... или од пустината.
Од работ на хоризонтот. Од рабовите на непознати светови,
од возбудливите подрачја, со чудни димензии.
Го обожавам непознатото.
И ден-денес им се чудам на оние кои се плашат од промени
и од непознати нешта.
Ти не се плашиш, би рекла...
бидејќи, ако за нешто молчиш, тоа е мртво...

Рече:
се плашам дека во твоето срце
не остана повеќе ништо...
Ако (веќе) си одличен
(тогаш) немој да бидеш неодлучен...
Секој ден си поинаков,
како и јас,
и ова време,
и небото
и што рече Хераклит,
никогаш нема да згазиш во иста река.
Така најаве беше скротувач на сенки,
а во сонот разнесувач на пустински, црвен прав.
Се надевам дека отиде онаму
кај што повторно ќе најдеш мир...
Ти си јас, јас сум ти,
ти си сè, ние сме сè, сите сме сè...

Рече:
постојат неколку храбрости.
Храброста на една жена
никако не смееш да ја потценуваш.
Не знам дали животот е над смртта,
не знам ни дали смртта е над животот,
но знам дека љубовта е над двете...
Го сакам и јас Сребрениот демон
бидејќи не е лесно да го (не)сакаш...
Секоја секунда да го доживуваш тоа вреди...

да го прегрнеш... да бидеш во дослук со него.
Но за сето ова време во Овостраното
не научив да живеам без страсти...
чисто, јасно, просеано...
Некако. Неверојатно! Вистинито...
Како е возможно таа да биде и оган и вода...
Впрочем, во тоа ропство на самотија,
неочекувано ќе заспијам
и неверојатно смирена и спокојна ќе се разбудам
со свеж сон за пустинскиот ветар и песок...
Ќе се пробудам на самрак – во најубавиот дел од денот и ноќта
(едноставно е посебен бидејќи ни припаѓа и на едниот и на другиот)
и одеднаш ослободувајќи се од самотијата,
катарзички ќе ѝ крикнам на пустинската бура,
од утробата повраќам црвен прав
и тајните ги девам со скротувачот на сенки,
знаејќи – за нешто ако молчиш, тоа е мртво...

Белград, 2013 г.

Превод од српски јазик и белешка: Славе Ѓорѓо Димоски

Фросина Сийојковска

СОНУВАЧОТ

1. Црвена беретка

Пред некое време се преселив во Франција. Моето патување наваму беше сосема судбинско, како и месеците што му претходеа, истите месеци во кои не станував од книгите, тетратките и компјутерот и не престанував да пишувам поезија. За него. Овој пат морам да се изразам во проза. Ова е поинакво.

Она што ме поттикна да дојдам во Франција, односно во Париз, беше една слика. Не е која било слика, нормално, туку сликата која, да не ја забележев, никогаш немаше да почнам да пишувам поезија, веројатно денес немаше да бидам жива и никогаш немаше да бидам среќна.

Пред неколку месеци, скоро година, еден прекрасен јунски ден, одлучив да се самоубијам. Да бидам сосем искрена, немаше конкретна причина, освен што навистина сакав да си отидам отука.

Тој ден, среќна како никогаш дотогаш, го облеков долгиот

бел фустан, што го добив во наследство од мајка ми, го пуштив најубавото Ноктурно од Шопен во Цис-мол (како и секогаш кога се чувствувам среќно), си наполнив чаша црвено вино, каснав малку млечно чоколадо *Најлејше жеље* и малку од она мешано со бисквит, седејќи на столчето на кое ги доживеав сите години самост и тага и запалив цигара, зјапајќи во малечкиот оган од свеќичките што претходно си ги наредив околу мене. Додека седев и пушев, размислував колку ќе ми биде убаво: соединување со светот. Тоа беше моето самоубиство за мене – конечно соединување со светот. Мислев на тагите, на страдањата, на болните, на немоќните, на бездомните кучиња, на сирачињата. На мајка ми. Мислев на она малку што се сеќавам од неа, на нејзиниот мирис, на нејзините меки дланки, размислував за болеста на татко ми, неговата тага што се всели во мене дента по погребот. Имав само 7 години, но помнам како сега да се случува: погледот на татко ми, погледот на другите огромни луѓе околу мене. Го бакнуваат татко ми, а тој плаче. „Како ли ќе биде сега за неа?“ – му велат и покажуваат кон

мене и ми упатуваат грда искривена насмевка, полна стари заби најолтени од благата пченица. Сите соучествуваа во некоја ужасна мрачна церемонија, што ми ја зеде мамичка засекогаш, со грозниот мирис на црква, кој за навек го замразив тогаш. Во деновите подготовка за моментот на терасата, моментот на мојата конечна среќа, сфатив дека и омразата, како и тагата, е всадена во мене; растат во мене и ме туркаат секогаш кон работ на некоја висока тераса и дека така ќе биде додека конечно си заминам. Е па дојде моментот. Додека си го замислував оправдувањето пред мајка ми – „Мама“, си мислев ќе речам кога ќе ја видам на онаа страна, „зарем не ти е мило што ме гледаш? Светот е убав тука, мама, таму немаше ништо за мене, сè видов. Сега јас и ти сме соединети со светот! Мамичка, навистина си личиме!“ – додека им велеш во мислите „збогум“ на малкуте работи што не ги мразев: книгите од мојата соба и од библиотеката, црвеното вино, чоколадото, малите тревки излезени од пукнатините на тротоарот, кои секогаш ме потсетуваа на мене: мали, немоќни, заробени, а не припаѓаат; полека се поткренав на столчето и ги раширив рацете, за да го прегрнам ветрот и со прегратка да ја дочекам смртта. Спремна да погледнам во ѕвездите и да го направам чекорот (со десна нога, нормално, за убав почеток), по малку и возбудена ту од скокотливата помисла на непознатото, ту од црвеното вино што секогаш си поигрува со моите сетила, ту од ветрот што го турка тенкиот фустан врз моето тело и ме гали по грбот, нозете, задникот и рамената, па не знам дали сум наежена од малите пипала студ што леткаат врз летниот ветер или од убавината на она што ме очекува, кога забележав, точно спроти мојот стан, во станот кој секогаш е мрачен, една огромна црвена беретка. Кога како на филм почна да ми се проширува кадарот, забележав еден сликар како тук-таму додава некоја точка врз неа. Сигурно има иста таква беретка. Можеби овие денови се доселил, толку бев зафатена последнава недела со подготовките што не сум забележала, си помислив. Подзината, ја стресов главата и тргнав да продолжам со намисленото, кога одеднаш очите на Сликарот се залепија врз мене. Се стресов. Почувствував работи што не можат да се објаснат. Срцето ми задамари силно, дишењето речиси ми запре. Туп-туп, туп-туп, само тоа се слушаше од целиот свет, како во драматична пауза на филм. Најдлабоката тишина – звукот на моето срце. Туп-туп, туп-туп. Ме плаши тој звук. Колената ми се стресуваат и за малку не паѓам и тоа е истиот момент во кој сфаќам дека, всушност, не сакам да паднам и одлучувам да останам уште малку тука. Можеби сепак не сум видела сè, си велеам.

Откако тој се сврте кон сликата повторно и додека се прашував дали навистина ме гледал или ми се причинило – сепак не беше толку светло надвор, ја видов сликата што ми го спаси животот. На сликата маж во бела кошула, опколен со шарени облаци, зад него лево, од облациите сирка Ајфеловата кула, врз неа големата црвена беретка.

Со месеци потем мојот живот се сведуваше на тоа да го набљудувам како црта и да пишувам поезија за него. Сè беше за него. Моето постоење беше за него. Се заљубив во сосем непозната личност, како што никој никогаш во ни една приказна, вистинска или од книга, не бил заљубен. Го гледав додека јадеше, додека пу-

шеше цигара на тераса, додека пиеше кафе, додека размислуваше што да црта, замислував што размислува, замислував што сонува навечер кога спиеше, а јас бев будна, го сакав и го познавав иако не го знаев навистина, но имав ужасно претчувство дека тој, доколку воопшто ме забележал, мисли дека сум некако мало трапаво суштество што сакало да се самоубие. Не сум сигурна дали воопшто го видел тој момент, но сепак... којзнае. По инцидентот со самоубиството, кога ќе се совпаднеме тој на неговата, јас на мојата тераса, секогаш замислував дека си вели „кога ли ќе се самоубиеш веќе еднаш“. Сигурно си мисли: леле, почекај да влезам внатре, психопатче мало, си мислев. Навечер, кога си одат страшните и доаѓаат страсните мисли, си облекував една од долгите машки маици кои ги имам во многу бои и во кои спијам и се трудев да изгледам што позаинтересирано за книгата или за пишувањето, што и да се правев дека правам или што и да се трудев навистина да правам, за да не се забележи дека речиси целото време додека сум била дома, сум го зјапала низ прозорецот како се труди да нацрта нешто и се нервира (по сликата со Црвената беретка, никогаш не успеав да видам друга негова слика – го смени местото на цртање), замислував дека и тој гледа во мене, дека ме црта, дека и тој ме сака иако не ме познава, дека ме познава иако не ме знае. Замислував како ќе биде филмска нашата прва средба на улица: тој ќе ме погледне и ќе ме види иста како од неговата слика. „Здраво. Те знам“, ќе му речам, „Здраво. Те насликав“, ќе ми рече. Замислував колку ли е само добар, колку ли е страстен, паметен, колку ли прекрасно бакнува, колку ли е убаво да те прегрне со тие уметнички раце, колку ли е прекрасно да те допира со тие сликарски прсти. Но додека сонував така будна, глумејќи дека сум задлабочена во книгата, како за инает, секогаш сфаќав дека очилата не ми се на очи, па си мислев „ако ме гледа, знае дека не можам да читам и пишувам без очила“, па морав од креветот да претрчам до бирото за да си ги земам, каде што упорно секоја вечер ги заборавав откако ќе си ја облечев долгата маица. Што ли си мисли сега? Сигурно е свесен дека го „манијачам“! Трагедија.

Неколку месеци подоцна, конечно го сретнав на улица. Се движеше бавно, токму како што го замислував, со стара црвена беретка, малку валкана црна маица што му ги исцрпуваше прекрасните раце и некои стари широки зелени панталони. Помеѓу прстите од левата рака држеше четка, како додека цртал некоја мисла да го прекинала и уште со цртежот во мислите да истрчал надвор да си купи цигари. Си замислував дека е така, бидејќи јас бев надвор од слична причина – пишував и семав цигари. Си замислував дека сме дел од негова слика. Сликар со црвена беретка и Поетеса со црвен фустан. Се тргнав малку настрана и го посматрав како навистина купува цигари. Ете ја судбината, си мислев. Знаев дека ќе се случи. За момент се исплашив дека ме слушна како се кикотам кога го забележав како се свестува дека има четка во раката и пробува да си го избрише лицето, зашто се плаши дека веројатно има боја врз него. Додека ја набљудував таа прекрасна слика и замислував како некој во некоја друга димензија гледа во неа, ми пријде некој, ме праша нешто, не се сеќавам ниту кој, ниту што ме праша, ниту пак што и дали одговорив, но токму тогаш

помина покрај мене и ме погледна со најпрекрасниот син длабок поглед. Едвај се изборив со истото она чувство од инцидентот со самоубиството и додека се трудев да не паднам од треперењето на колената, бавно зачекорив кон него и тивко му реков „Здраво. Те знам!“ Тој продолжи, не знам дали воопшто ме погледна и незаинтересирано пропелтечи: „Здраво“.

Потоа го набљудував тажна уште кратко додека пушеше цигара на една клупа, замислував како врз убавата слика некој истурил некаква киселина и гори, грди, смрдливи меурчиња го растопуваат белиот фустан и црвената беретка исчезнува некаде засекогаш. Сликарот стана и истрча како едвај да чека да замине и се судри со некој маж чија бела кошула ги доби боите на виножитото од ишараната маица на Сликарот.

Откако се судрија, мажот се исправи, си ја погледна кошулата, бидејќи ме забележа како го гледам зачудено, и се вознемири речиси до солзи. Натажена и јас од потврдувањето на моите сомнежи дека Сликарот не ме ни забележал, усрамена по малку од сите глупости што ги правев додека си замислував како и тој ме гледа и како за него сум секси повеќе од кој било, со неколку солзи во очите, му се приближив на мажот, го прашав што е работата и ми објасни дека одел на многу важен состанок и дека не може да се појави таков. Бидејќи не изгледаше опасно, а и знаев дека сосетката од станот до мојот ќе ме шпионира додека влегувам дома и сè додека си замине ќе наслушнува, не се чувствував загрошено, па му понудив една од моите машки маици што ги користам за спиење. Додека чекав во дневната и пиев на екс огромна чаша вода, како да мислев дека ќе ме прочисти од сиот срам и ужас што ги чувствував, се свестив колку беше убав човекот што веројатно во истиот момент е полугол во мојата соба и навлекува некоја од маиците кои ги знаат сите мои фантазии и тајни, а јас сè на што можам да мислам е како Сликарот не ми одговорил како што очекував! Па нормално дека не ми одговорил така! Се свестив дека заради мојата налудничава заљубеност во невестинска личност, личност на која никогаш не би ѝ се допаѓал некој обичен како мене, не забележувам дека во моментот слушам како се отвора вратата од мојата соба во која е тој и тој излегува, со маицата сè уште недооблечена, дека пред мене стои најубавото машко суштество што некогаш сум го сретнала и дека во зелените очи изгледам голема како целиот свет. „Ќе може ли сега да ми дадеш една цигара?“ – ми вели и јас сфаќам дека тој беше оној што ме отргна од набљудувањето на Сликарот и не сум сигурна што сум му одговорила на истото прашање. Подзината и по малку возбудена од совршеното машко тело пред мене, му подавам цигара. Тој ја става во уста, вади запалка од џебот и додека интензивно ме гледа во очи, почнува да плаче. „Умре татко ми пред неколку дена“, одговара на моето неизговорено прашање. Седнува, а јас до него. „Требаше до одам на состанок со една девојка што не ја познавам најдобро, договорени сме уште пред да умре татко ми. Не сакам да одам.“ И јас почнувам да плачам за сите таги на овој свет, додека тој ме гушка и тој плаче за својата мајка, за својот татко и за мене, ме држи цврсто во прегратки можеби две минути, можеби цело попладне, и ми раскажува за својот живот, за љубовта, за својата љубов кон светот и за убавините на светот, за својот татко, колку бил прекрасен и јас речиси ги гледам заедно со

Виктор Јакимовски

Просиено ти е

Тоа беше тешко време за нас
се сеќавам

си бевме лути за своите недостатоци
ти беше возрастасно дете, а јас бев дете
кое глумеше возрастасен.

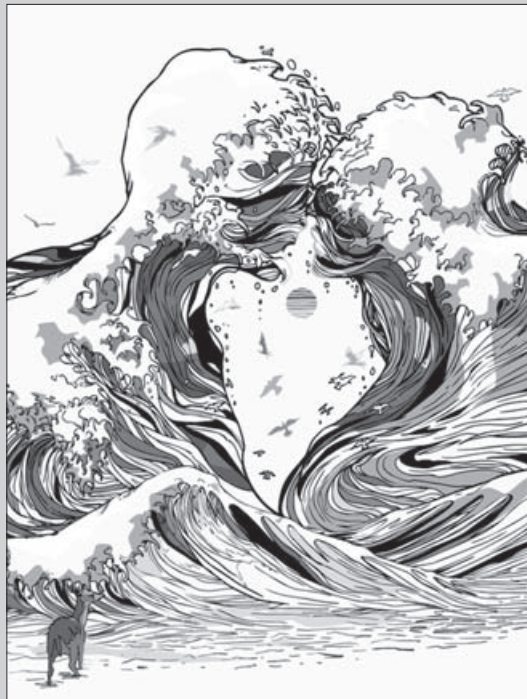
Многу патишта изодевме заедно
и многу сенки осветливме заедно,
а за миг сè се сруши наеднаш.

Зошто?

Понекогаш некои прашања не заслужуваат одговор.
Така требало да биде и се случило.

Всушност затоа и се пишуваат песните
за да нè потсетат на пуштената солза

и да нè вратат во времето жедно
кога Ти беше ти, а Јас бев јас, но сепак бевме едно.

мама од оној прекрасен свет наместени удобно во некој двосед од облаци, прегрнати нè гледаат и плачат и се радуваат што нивните чеда се нашле и се прегрнуваат и повторно тагата и омразата ме поттурнуваа кон терасата и во тој интимен момент, каков што никогаш со никого не сум имала, тој преубав маж станува мојот прв вистински пријател, првата личност што навистина ме запознава и што дознава за мојот инцидент со самоубиството. Откако му раскажувам сè, до моментот кога Сликарот се судри со него на клупата, се насмевнува. „Види што имам“ – вели. „Неговата беретка“ – вели и ја вади старата црвена беретка од малата торбичка. „Му падна, но си замина пред да успеам да му ја вратам. Сакаш да му ја вратиш? Можеби е ова твојата судбина, а не сликата од денес!“ И тогаш во тој момент погледнувам во неговата извалкана кошула фрлена преку фотелјата и ги гледам боите со кои беше нацртана сликата што ми го спаси животот, ја гледам црвената боја од беретката на сликата, размачкана токму врз градите на овој прекрасен маж, токму каде што би потекло крв кога срцето би му се раскрвавило и си помислувам дека не ме интересира судбината, ниту терасата, ниту Сликарот, ниту мојата поезија, сфаќам дека овој маж што го истури целото свое битие пред мене како вода во која се туткале четки и бои што паѓа врз големо бело платно, во еден ваков обичен тажен ден, на една ваква вообичаена и малку луда личност како мене е единственото што во моментот е убаво на светот и светот токму мене ми го подарува и го бакнувам како што никого не сум бакнала и се бакнуваме можеби два часа можеби два дена, ги чувствувам неговите вистински раце како ме галат по грбот и неговото тело полно љубов го допира моето и го чувствувам насекаде како го учи полека телово на секакви невидени убавини, го учи дека е полно неискористена љубов и јас конечно, по прв пат, повеќе од моментот на терасата пред да ја видам црвената беретка, конечно вистински сум среќна.

Кога се свестивме, утрентата или неколку дена подоцна, којзнае, решивме да одиме во Франција, земјата што насликана ми го спаси животот. Сега од Париз, не знам каква ќе биде мојата поезија, сега сум среќна. Не знам дали среќен човек може да пишува поезија. Затоа го раскажувам ова вака. Тука заедно со мажот со бела кошула намачкана со виножитните бои на сликарот, ќе ги бркаме шарените облаци околу Ајфеловата кула во Париз. Кога човек седи на облаци, од кои сиркаат Ајфеловата кула, француски кафеа, црвени и секакви беретки, не може да биде тажен. Прашајте ја мајка ми.

2

29.04.2012

Проклето име

Јас сум Трајче. Обично чувствата и приказните ги цртам, но овој пат ќе се обидам да раскажам нешто што ни Дали не може да го наслика. Значи битно е дека се викам Трајче за да се сфати зошто е толку лошо да се викаш како мене. Не мора да објаснувам колку е важно името за сè... и за сè е виновно токму тоа.

Јас сум Трајче. Трајче... ТРАЈЧЕ! Да се викав некако поинаку, некако поубаво, немаше да завршам вака. Да се викав некако цврсто. Можеби Максимилијан. Трајче е селско и ептен обично име. Премногу.

Да се викав ете Максимилијан, на пример, а не Трајче, прво и основно немаше цртежите да ги чувам во подрум да фаќаат прашина, ќе се обидев да успеам, ќе направев некоја изложба, некој ќе видеше некој мој цртеж. Да не се викав Трајче кога ми прозборе за првпат и конечно жената што веќе со месеци заема огромен дел од умов, жената што јас ја викам Писателка зашто немам друго име за неа, а таа секогаш нешто пишува, да се викав поинаку немаше да избегам пред некој ден кога ми прозборе како попарен, туку ќе ѝ кажев дека е како консумирање на најубавата слика, најубавата поема, Ноктурното во Цис-мол од Шопен, вино и истовремено чешкање по грбот, дека нејзиното постоење го полни светот со причина за моето постоење, дека не сум толку страстен пушач, колку што веројатно мисли дека сум, дека добар дел од цигарите што ги палам на терасата не ги пушам – глумам, дека тоа е само изговор за да ја гледам како пишува, како чита, како спие или како гледа филм во нејзината соба, дека ми е страв да ја допрам зашто мислам дека ќе се слеам со универзумот при тој допир. Дека всушност патам од ужасна фобија од височина. Толку ли е тешко човек да рече нешто по зборот „здрavo“? На еден Максимилијан, Макс, Макси, Максим, не би му било тешко, сигурно. Ама на еден Трајче... Трале си трае, не си зборува... Што може еден Трајче да каже после „Здрavo“?!?!?!

Да се викав Максимилијан, можеби дури и ќе бев од Франција (ако може човек да се вика Максимилијан таму). Не, можеби немаше да сум оттаму, но да се викав Максимилијан дефинитивно ќе се преселев во Франција, оти еден Максимилијан може да живее во Франција или каде и да е на светов. Таму Писателката би ја запознал во некое париско кафе, на некое убаво плоштадче. Таа би посегнала по цигара, а јас би се појавил како најголем центлмен и би ѝ ја запалил цигарата. Како во сцената од *Малена*, но само јас и таа на целиот мал плоштад. Потоа случајно би приметиле дека сме од истата земја, бидејќи јас би кажал некој збор погрешно и не сакајќи би си се опцул на *нашки*. Тогаш таа би ми прозборела на мојот јазик и би се изнасмеале. Таа би била таму на некаков книжевен фестивал, јас би бил веќе прочуен сликар. Потем би ѝ помогнал во уште некоја невола, како прав херој, можеби таа би си го имала забораено паричникот и јас би ѝ го платил кафето. Би ни се сретнале погледите и би ни се закачиле како прав на некавалитетен капут. После неколку дена јас би поминал повторно од кафето и би ја видел таму, како седи и ме бара во лицата на околните маси. Потоа би ме поканила да седнам до неа и во пријатниот разговор, во кој би се чувствувале како да се знаеме од многу одамна, би ми кажала дека по нашата прва средба чувствувала дека судбината нè донела на истото место, не само поради потеклото, туку и бидејќи таа и не би живеела, ниту пак би работела во близина, дека кога сме се запознале била таму по низа необјасниви случајности и дека затоа и доаѓала веќе со денови во тоа кафе. Наскоро би започнала нашата врска, врска од вино и страст. Би го имале најдобриот секс што го видела планетата.

Какви 9 и пол недели, какви порно-филмови. Врската би ни била раскината накратко, по неколку надворешни пречки, кои јас на најромантични начини би ги средил, па би се смириле и јас би ја запросил. Посебно, нормално. Еден Максимилијан не може да запроси жена на некој обичен, селски начин.

Добро бе, еве и да не живееш во Франција. Сигурно ако се викав Максимилијан или како било поинаку, само не Трајче, тогаш кога ми прозбори ќе започнеш нашата приказна. Јас ќе имав прекрасно тело. Цврсто. Како името. Ќе бев згоден, како Алекс О'Лофлин или некој друг. Ќе имав онаква убавина, некаква божествена каква што би ѝ прилегала на нејзината совршеност. Немаше да седам секој ден на терасата, дури и во најладните зимски денови. И ќе ѝ прозборев јас нејзе оној ден на улица: Те знам, ќе ѝ речев. Пробувам да те насликам. Ти живееш во станот спроти мојот, ќе ѝ речев. Првпат кога те видов изгледаше како најчистата душа на светот. Изгледаше слеана со светот. Ветрот те галеше со долгиот бел фустан, додека стоеше со раширени раце прегрнувајќи го светот. Се преправаше дека леташ, но јас навистина те видов како лебдиш над терасата. Никогаш пред тоа ниту потоа немам доживеано такво нешто. Оттогаш сакам да те нацртам таква. Тогаш таа би ми позирала и јас би ја направил мојата најдобра слика. *Сонувачкаџа*. Таа лета во најубавиот бел фустан од кој ѝ сиркаат и најскриените места над некоја обична зграда во некое мистериозно небо. Кога не би бил Трајче, можеби би бил познат сликар. Некоја важна личност би имала видено случајно некоја од моите слики. Можеби *Сонувачоџ*. И би ми ја купил и така би тргнала мојата неизмерна слава. Сите би ме почитувале. Би ме нарекувале *следниоџ Дали*, на пример. Еден Максимилијан може да биде следен Дали. Како може еден Трајче да биде следен Дали? И јас те знам, би ми рекла. Кога пушам цигара на терасата те гледам како црташ, би ми рекла. И би ја однел на кафе, или на филм, или на месечината ако сака, би ѝ цртал, би ја цртал, или би престанал да цртам ако сака, за потем барем еднаш одблиску да ја видам како откако ќе облече широка маица што ѝ трепери врз бедрата, залегнува на креветот, отвора книга, а потоа секогаш нервозно прави гримаса и станува да ги земе очилата кои ги заборавила на масата, додека јас се насмевнувам задоволно, зашто секојпат кога таа ги заборава очилата ми ја подарува најубавата слика, камо да можев да ја насликам: таа, боса, со широка маица, нервозно трчка низ долгата соба, со најслатката гримаса и благо се наведнува над масата, ги зема очилата, погледнува низ нив и токму во тој момент изгледа како да гледа баш во мене, како тие магични очила да ѝ покажуваат накај нејзината судбина – јас, и јас ја губам сосема рамнотежата и адреналинот ми е на исто ниво со месечината над нас, и тогаш ја проколнувам месечината – ти можеш сè да видиш проклета да си! потем таа прави уште една гримаса – очилата ѝ се валкани, зашто секогаш заборава да ги извади пред да почне да ја облемува широката маица и секогаш ги валка самата, додека се заплеткува во маицата и ги фрла врз масата, за да ги заборава како во ритуал, па потем ги чисти со долниот дел од маицата, а јас речиси можам да го видам нејзиниот колк и телото речиси ми губи свест, речиси ми лебди над високата зграда, заборавам и на висината и на цртањето и на запалената цигара во мојата уста. И

штом ќе се вратам во нормала истрчувам назад во нов неуспешен обид да ја насликам токму во тој момент, да ја насликам онака како што навистина ја гледам само јас: совршено нереална.

Трајче. Трајче сликарот. Боже чувај! Како побога да продолжам? Здраво, јас сум Трајче. Ужас. Како еден Трајче да ѝ се претстави на таква прекрасност од жена... Трајче, за разлика од еден просечен Максимилијан, е некој што кога за првпат ќе го чуе нејзиниот глас, кога таа ќе му рече „Те знам“, ќе рече „Здраво!“ и ќе си замине како најголем дебил на светот. Трајче е некој што потоа ќе се мисли десет минути, на клупата во близина, дали да се врати и да ѝ прозбори нешто. Трајче е истиот тој глупак што во десеттата минута, токму кога ќе ја фрли цигарата по конечната одлука да не ѝ прозбори, зашто и што всушност би ѝ рекол, ќе се судри со најзгодниот маж што некогаш го видел со сопствените очи, истите тие проклети очи што подоцна тој ден ќе бидат почестени со уште еден приказ од тоа прекрасно машко суштество, полуголо, во нејзината соба.

Проклет да си, Трајче. Ти, твојата слика, твоите комплекси, твоето мало недоразвиено тело, твојот грд крив нос, твојот кукавичлук, твоето име и Франција.

03.05.2012

Франција

На терасата отспротива со денови не ја гледам. Не знам што се случува. Се трудам да ја нацртам онаква каква што беше кога ми рече „Здраво. Те знам“. Што ли значеше тоа? Можеби и таа ме гледала сето ова време? Иако, никогаш не ми изгледаше така. Некој свони на врата.

Отворам. Пред врата типот со којшто се судрив пред некој ден и што потем го видов кај Неа во соба.

– Здраво, јас сум Максим. Пред некој ден се судривме и ја испушти береткава. Твојата сосетка Јана, спроти тебе точно живее, ми го посочи твојот стан, така знаев каде да те најдам, како се викаш?

– Се викам Трајче.

– Драго ми е, Трајче. Слушнав дека си сликар, ја продаваш ли сликата со некој тип во облаци, нешто со Ајфеловата кула?

– *Сонувачоџ*?

– Не знам како се вика, но ти и твојата слика, Трајче ми ја донесовте најголемата среќа во животот. Заради вас со Јана, спроти тебе живее, не знам дали ја знаеш, утре заминуваме за Франција...

Од книѓата „Од друѓа сѝрана“, Слово љубве, 2012 г.

Тоде Илиевски

Големата Тајковинска војна

Во спомен на 70-годишнината од победата над фашизмот

Ќе воскреснат ли
коњаниците и коњите
што јуришаа против тенковите
и ќе бидат ли повторно заедно?

Го делеа огнот,
гранатите, куршумите –
би било неправедно
да останат разделени!

Ќе воскреснат ли
коњаниците и коњите
да ја бранат Русија
и праведниот свет?!

(15.05.2015)

Македонскиот фронт

(Мина еден тажен век!)

Ова е воената положба на теренот:
браќа и братучеди од една планина
наспроти браќа и братучеди од други планини,
ама во поинакви униформи.

Не е познато во кој ден
и во колку часот ќе се доближат,
не за поздрав или прегратка,
туку за да си даруваат смрт.

Многубројните без глави, раце, нозе,
влегуваат во гробните јами.
Малобројните во грди сандачи
патуваат во родниот крај.

(2015)

Монолог на А. Ден Долард

Тоа беше еден судбоносен час:
во Ниската Земја, среде роден кат,
две езера-очи в атлас открив јас

Тоде Илиевски е поет, поет за деца и млади, теоретичар, преведувач. Роден е во Мраморец, кај Охрид, во 1952 година. Завршил Филолошки факултет во Скопје. Член е на Друштвото на писателите на Македонија, на Меѓународното здружение на писателите и публицистите (Естонија) и на Културниот клуб „Номади“ (Словенија). Автор е на стихозбирките: *Вегро едро*, *Концерт за шуми*, *Извори*, *Зелен блен*, *Лов на Лебедово Езеро*, *Лийов чај*, *Керката на џојот* и *Пролећен вејер*, но и на други книги и публикации од повеќе области. Застапен е во голем број антологии и избори објавени во Македонија и во други земји. Преведуван е на повеќе јазици (албански, англиски, бугарски, јапонски, полски, романски, словачки, словенечки, српски, украински, хрватски).

Бил член на редакцији, главен и одговорен уредник на списанија. Учествовал на поетски фестивали и книжевни средби на Балканот како поет, книжевен теоретичар или член на жири за доделување на награди. Преведува од славјанските јазици. Автор и коавтор на преводи на книги и публикации (од бугарски, руски, словенечки, словачки, српски, украински, хрватски). Ги има добиено наградите „Славјанска прегратка“ – Варна, 2008; „Ванчо Николески“, 2009; „ЕГНАТИА“ – Елбасан, 2010; „Свети Ѓорѓија“ – Русија, 2013; „Книжевно перо“ – Ријека, 2014; „Перото на Живодрог Живковиќ“ – Зеница, 2015.

и не чекав долго да тргнам на пат.
Балканот го минав пешки и на ат,
македонска земја што е учев сам.
Белото Езеро со Белиот Град
и снегот на Кораб и Пирин го знам.

Во светата земја блеска храм до храм,
а во нив се чува вековниот плам.
Без икони, фрески, нема простор бел.

Белото Езеро и Белиот Град
вдахнуваат љубов и божествен склад –
се гордеам дека од нив станав дел.

Читање книга

Си дозволувааш слобода
да читаш книга.
Една по една
си превртела десетина страници.

На прочитаното
не се секаваш.
Читаш ли, сестро,
или пливаш во морето од грижи?!

Висорамнина

Парчињата од сонот –
митското богатство!
Животот минува
во подредување.

Парање?! Сечење?!
Можеби крпење?!
Што да се задржи?!
Безмилосно да се отфрли?!

Во висорамнината
зреат денови од иднината.
Толку сме богати
што љубоморните имаат право!

Чуварка на моите сни

Не сум наивен да ја залажувам
со убавина или со мудрост,
ама не знам зошто токму нејзе
ѝ ги доверувам сните.

Она што ќе ѝ се допадне,
ќе го задржи на сигурно место,
а другото ќе ми го врати
или ќе го отфрли.

Таа дозволува да биде моја
само онолку
колку што ќе земе
од моите сни.

Ова езеро и онаа планина...

Едно езеро и една планина
се гледаат.

Понекогаш кога невремето
носи магли и стравотни луњи
или кога паѓа длабока ноќ,
не можат да се видат.

Ова езеро и онаа планина
се чувствуваат.

И кога паѓа длабока ноќ,
и кога лудува земјотрес,
имаат сплотени раце
и преплетени сни!

Ја нишам главата, талкам занесен...

Не знам кога го научив тоа,
колку сум прост или болно чувствителен.
Настојувам да подарувам љубов,
додека животот со потсмев ме предупредува.

„О, лудо дете, каде ти се очиие?!
Денес сè се продава во шарени куќии!
Она што не е илашено
веднаш се фрла на ѓубришијата!“

Навистина сум зачуден од непромисленоста!
Немам волја да дослушам докрај!
Ја нишам главата, талкам занесен.
Подарувам или разменувам љубов?!

Каменот што зборува

Понекогаш одам во планината
на средба со каменот што зборува.
Кога ќе стигнам – седнувам и молчам,
чекајќи да одмине летниот ден.

„Не ишаѓувај заради иријателије!
Нив ги стиекна и твои ќе останаат засекогаш!
Тие на заминување те понесоа со себе –
со нив ќе бидеш во бесконечно време!“

Пред да падне вечерината тргнувам дома,
несигурен дали сум здрав.
Можеби некој вистината ќе ми ја каже,
лек ќе ми понуди!

Славица Гацова Свидерска

Патувајќи од мене до тебе

Патувајќи од мене до тебе
ја изложив кожата на најјакото сонце
и најсилните мразови
за да најдам хармонијата на планетата Земја за тебе
во секој воз соблекувајќи по една измината болка
за да пристигнам во твоите дланки како новороденче

Патувајќи од мене до тебе
конзумирајќи кофеин и таурин
за да најдам во твоите очи цветови од камилица

Патувајќи илјадници светлосни години
за прегратки кои траат една секунда

Сè уште патувам
од мене
до тебе

во своите конечни клетки
ја носам
за тебе
бесконечноста

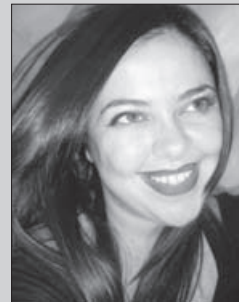
Мигранти

Четиринаесетмина покрај Велес
ги прегазиле воз
нивните темни тела беа невидливи во темнината
нивните наведнати чела се залепиле за шините
нивните рапави грла онемеа на камењата
Прашината од Хиран, Бенадир и Мудуг
од Кабул и Херат
во нивните пори
испари покрај една непозната река

нивните празни црева растуруени по пругата
ги наполнија цревата на мршојадите

Скијници

Додека
сонувале нова облека
по железничките станици
под мостовите на улиците

Славица Гацова Свидерска (1984, Битола) поет, истражувач, есеист и преведувач. Магистер на филолошки науки и докторанд на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ – Скопје. Се занимава со истражување на односите меѓу книжевноста и дискурсите на моќта, репрезентациите на политичкото насилство во книжевноста, односите моќ–знаење–вистина во рамки на прозата, како и интермедиијалните релации меѓу романот и филмот. Објавила над 30 книжевни студии, есеи, критики и осврти во периодиката во земјава и странство и добитничка е на неколку домашни награди. Учествувала на Струшките вечери на поезијата (2008, 2010, 2012, 2013), Поетска ноќ во Велестово (2013), фестивалот за алтернативна уметност Фрик (2010), Светското поетско движење (2011) и Поети за промена (2012, 2013). На Струшките вечери на поезијата во 2012 година ја добива нововостановената награда Енхалон, за најдобра песна од млад македонски автор, за песната „Писмо дванаесетто“, од поетската книга *Писма* (2012) во издание на ПНВ Публикации. Автор е на поетските книги *Бесконечноста* (2001); *Писма* (2012) и *Полиџики на љубовта* (2015). Нејзината поезија е застапена во неколку антологии на современата македонска поезија и преведена на англиски, српски, хрватски, босански, чешки, словачки и албански јазик.

под натстрешниците
нивните тела
се здруваат под дрвјата
се скаменуваат на камењата
се засидуваат во ѕидовите на кои се потпираат
се топат со асфалтот
а потоа
испаруваат со градската прашина
патуваат до атмосферата
до јоносферата
и вселената
таму продолжуваат да скитаат
таму скитањето не боли

Бебе

Твоето тело
е замесено од свездена прашина и небо
и мириса на домашен леб

млекото што го цицаш
потекнува од млечниот пат

твоето тело
колку е земско,
толку е и небеско
имаш очи полни љубов
за уште десет милениуми

исконска невиност
и насмевка што го спасува светот од исчезнување

еден ден
и твоето тело ќе се зголеми
ќе се издолжи, ќе се рашири,
ќе се спознае самото себеси
ќе гризнеш од јаболкото
и ќе сетиш страст
ќе сетиш болка
еден ден
и твоето тело ќе се збрчка,
ќе се наведне
и повторно ќе заборава да оди

но дотогаш
твоето тело замесено од ѕвездена прашина и небо
ќе мириса на домашен леб

колку земско
толку и небеско

и секој ден
ќе го спасува светот од исчезнување

Девојки

Во чантите
од одрани кожи на животни
носат светкави сенки за очи
од издробени крилца на пеперутка
убавината им смрди на смрт
еден ден ќе им се збрчкаат лицата
со сите пеперутки во прав на капаците
ќе им побелат косите
и сите масла и мириси ќе исчезнат
ќе се подгрбават толку за да ја бакнат земјата
а потоа ќе се вратат во неа
на смрт смрди убавината

Од необјавен ѝоејски ракојис

Ана Росѝокина

* * *

Треба да се ужива во едноставните работи.
 Треба да се гледа небото низ гранките
 од кои паѓаат лисјата
 како деновите од нашите животи.
 Треба да се препознаат сите бои околу себе.
 Треба да се фати сонцето во излогот.
 Треба да се видат дрвјата кои никнуваат
 од урнатините на Генералштабот.
 Треба да не се премолчат неколкуте зборови
 кога ги испраќаме нашите мили
 од кукниот праг како бродови.
 Треба да се испие утринското кафе
 и да се пронајде вистината во талогот
 како скапоцена школка на дното на океанот.

* * *

Во меѓупросторот на сонот и јавето
 проникнува треперлива светлина
 меѓу склопените трепки
 меѓу спуштените ролетни
 Знаам: се прикрадува утрето
 Утрето кон кое треба да се патува долго долго
 низ утринските магли
 низ смогот над Сава
 Тоа е утрето што те дочекува на пероните,
 кај црвените говорници
 со нападни таксисти Цигани арамии
 Утрето зашеќерено со снег во прав
 О тоа е утре полно со птичји јата и празни колосеци
 Утре кое секој своето го носи со себе
 завиткано во мрсната хартија од бурек
 Тоа е утрето во кое се фрлаат вчерашните карти за трамвај
 и џебовите се полнат со нови надежи
 Утрето што нè поткрадува за еден ден
 прикривајќи ја измамата со сончеви зраци
 и свеж ветер
 Тоа е огромното утре со лажни контури
 Тоа неумоливо
 опачно утре

Тоа утре каде што ти не постоиш

Ана Ростокина е родена во 1986 година, во Москва. Студирала српски и англиски јазик и книжевност на „Ломоносов“ во Москва и српска книжевност на Филолошкиот факултет во Белград. Пишува поезија и проза. Преведува современа поезија од српски, хрватски и македонски јазик на руски, како и од руски на српски јазик. Своите текстови и преводи ги објавува во руската и во српската периодика. Нејзината поезија е преведена на српски, македонски, англиски, ирски и албански јазик. Во декември 2014 г. Ростокина го покренала циклусот разговори за поезијата насловен како „Izbliza i prisno“, кои се одржуваат во Белград еднаш месечно.

* * *

Кога ќе дојде маглата
 мека памучна
 Кога ќе се спушти тишината
 свилена како внатрешноста на јајца од препелица
 и ќе го прекрие светот
 Кога ќе дојде времето да се раздвојат прстите
 и да се тргне по непозната патека
 чии патници не можат да се вратат
 за да ни кажат што виделе на патот
 Тогаш ќе тргнеме замислувајќи
 некој студен поток
 некоја селска камбана
 некоја железна врата
 Кога ќе се најдеме на двата брега
 на една голема река
 и ќе почнеме да се довикуваме
 Зборовите тонат во магла
 И само нашите души ќе се протегаат
 една кон друга
 како запалени светилки во мракот

* * *

Не знам како да зборувам од дното на празнината.
 Треба да се спознае, согледа, насели со некои суштества
 како што музиката се населува во нас,

несигурна, кривка, додека не го поплави светот.
 Нешто големо и тешко зрее во мене
 и го чека мигот да се откине.
 Некои ноќи поминуваат.
 Некои свезди греат.
 Некоја рака ги брише
 штом ќе самне денот.
 Секој ден учам да ја преточувам празнината во зборови.
 Секое утро од почеток го премостувам јазот во себе.

* * *

Многу е тажно сето тоа.
 И само понекогаш блеснува
 некоја светлинка во мракот.
 Ме гледаш ли? Ме слушаш ли?
 Кој е тој што гледа? Кој е тој што слуша?

Ноќта се спушта врз градот
 како темен молк.

Многу е тивок нашиот град
 овие денови.
 Само мирисот на липа
 се шири низ улиците
 како невидлив телеграф.

Подмолно биење во слепоочниците.
 Светила во човечките мравјалници.
 Слепи светларници.
 Врз покривите се развлекуваат детски сонови
 полни со млеко и заспивалки.
 Меките мачешки шепаи врз лимот
 никого нема да разбудат.

Младата мајска ноќ
 се спушта врз младиот коријандер
 во саксијата, на терасата.

Созрева тајната
 во зрно грашок.

Само понекогаш блеснува
 понекоја свезда во Големата кола.

Ме гледаш ли? Ме слушаш ли?
 Се разлева молк низ небото
 и болно удира
 во ушните тапанчиња.

* * *

Тешко е ова време, љубов.
 Каде ќе се сретнеме?
 Пред вечниот Ниш експрес,
 на перонот полн со плуканици?
 Твоето присуство веќе не е потребно
 за да бидеш присутен.
 Секоја вербализација е излишна.
 Што може всушност да се каже
 освен „добро сум“ и „врне дожд“?

Тешко е ова време, а лесно се дише,
 лесно се живее, лесно се заминува.
 Каде ќе нè состават, љубов?
 Моите зглобови, моите мисли, моето лице
 не сочинуваат ниту една целина.

Прейев од српски јазик: Виолета Танчева-Злајева

Димо Н. Димчев

ПА И МЕКИЦИ ЛИ?!...

Не знам најточно како да ви ја доловам местоположбата на Катастарската општина „Голема орница“. Всушност, тоа е и погрешно напишаното име, оти таа треба да се вика „Голема ораница“, ама, ете, нашите катастарци толку се писмени. Сепак, заради некаква си ориентација, тоа место е малку пред Катланово, зад Фазанерија, по долот нагоре, до кај што држи патот за Блаце, оттаму десно па до жичената ограда на Националното ловиште „Јасен“, и надолу, нема каде друго туку до стариот пат за Таор и пак до Фазанерија. Чичко Коле, пак, ја вика *Полубудалија*. А на чичко Коле треба да му се верува и неговото да се смета за веродостојно, затоа што како најголема будала, а тоа ти бил на млади години, не сега, се решил овде да изгради куќа, да си одгледа семејство и да си го помине животот, заедно со брат му. Па затоа, понекогаш, на шега, вели дека е полубудалија, оти будалштината ја дели и со брат му, сега починат, ама делбата направена пред многу години важи и сега.

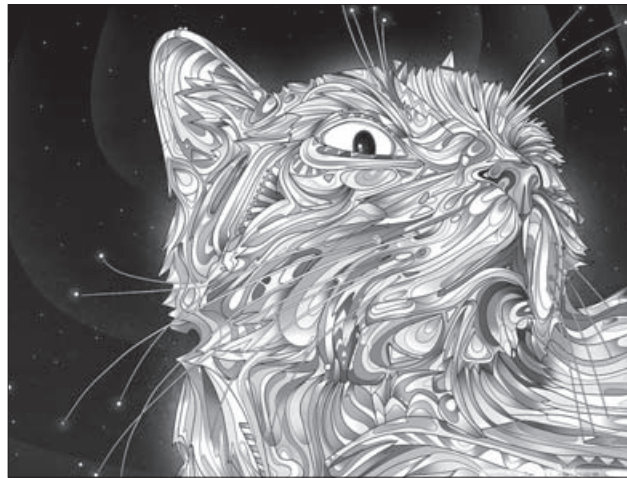
Е, во оваа земја со своја автономија, Полубудалија или како сакате наречете ја, може секој тука прибран да извади имотен лист, ама лична карта никој нема. Ова демек, пак според чичко Коле, било проклетството оставено од Турците, ама кога било тоа, никој не знае. Додуша, и нема сега жив човек роден во турското за да каже, и затоа сите се малку погениш расположени. А има и учени, има и офицери и генерали. Дали се баш генерали не знае ни чичко Коле. Ама никому не му пречи да има и понекој генерал, кога се веќе во воена униформа. Тука се Трендо и Ѓоре...

– За мене тие се генерали, јас бев само војник – вели чичко Коле.

Како местоположба, оваа земја има лев дел, што се претежно обработливи ниви, и десен дел, кој е стрмнина и е претежно составен од куќи, а ако одат работите така како што почнале, ќе стане и џунгла, ништо чудно.

Десниот дел се дели на Горна Рамнина и Долина, која, пак, има Горно Маало, стрмнина, и Долно Маало, рамница. Во Горна Рамнина има и црквче, Света Петка, и се слави на 8 август. Горно Маало од Долина има слава свети Илија. Додуша, тоа е именден на господин Илија, а ја организира госпоѓа Дарка, госпожата му, кумановка, само за сватовштините и соседите, со убава гоштемка... И гоштемка ли е?! Ооо, салати ли сакаш, месо ли сакаш, слатки ли сакаш, пиво ли сакаш, сокови за жените и децата, купишта... На крај и лубеница, кафе... Два-триесет луѓе јадат и пијат, за три-четири часа, колку цела свадба... секоја чест за госпожа Дарка!

За Горно Маало посебен ден е кога кај Трендо доаѓа на гости неговото блаженство господин господин Стефан. Тие да ти биле од исто село, Битолско некаде. Сестра му на Трендо пасела волови со момчето кое подоцна стана Стефан... Ова е за приказ, ама сите само мрморат и велат: „Алал да му е на Трендо, голем човек со големци си има работа!“ Е па, мрморат, знаеш како ти е, гледаат како госпоѓа Борка се крши во половината кога ги носи тавите

со печење, а тие не можат да вкусат, пусто, лигите им течат... не оди, нели!

Настан, и тоа многу голем, и капак на сè во Долно Маало, во јули беше породувањето на Марче. Тоа е мачката на тетка Пера и чичко Раде. Денот на изнесувањето на мачињата на виделина стана голема радост за целата земја Полубудалија (за атер на чичко Коле, демек), тетка Пера направи мекици. Зарем можеше тоа да се остави без одбележување, кога Марче омачи четири рожби?

На заминување за Скопје, Динко намина да се поздрави, а чичко Раде му рече:

- Оди тетка ти Пера да те чести, направи мекици.
- Мекици, зошто па тоа, чичко Раде? – се зачуди Динко.

И не задоцни да се нацрта пред тетка Пера. А таа навистина го даруваше со мекици и му го кажа и поводот:

– Марче наша ни донесе четири мачиња, да видиш колку се обавки, срциња се...

Динко оттаму намина кај тетка Нада и ѝ рече дека тетка Пера ја кани на мекици, иако знаеше дека не е така, ама колку да се рашири убавата вест низ Земјата. Таа се зачуди, ама не праша, сигурно си помислила чести за некој внук или внука.

На автобуска станица Динко наиде на Благоја козарот и госпожата му и ги честеше со мекици.

– Што па ова честеше?

– Марче изнесе на виделина четири мачиња, па тетка Пера направи мекици. Ете, тоа е радоста на Долно Маало од „Голема орница“, нека се слушне низ целата земја...

– Па и мекици ли?! – се позачуди чичко Благоја козарот и наеднаш, некако победоносно (нели реков дека луѓето од оваа земја се јунаци!) му се озари лицето и продолжи: – Ајде нека се аирлија, па догодина двапати да се омачи! Вакви работи се радост во оваа Земја.

– Благоја, оти ние не раздадовме мекици за нашите мачиња?! Па нашата, за среќа, двапати се омачи...

– Голем трошок ќе направеше... Остави, тие се сепак Долно Маало! Тоа нели ти кажува нешто, а? Мани ги таму...

– Да си го каснам јазикот, секое маало со свој обичај...

Слаѓана Аџанасова

Басновска

Ќе ставам две
големи загради
) (
Меѓу минатото и иднината!
Овде сум јас во средината.
Рече полжавот и се стрча кон небиднината.

Севид

(славниот бог)

Јавав на роговите од елен.
Летав држејќи се за клунот на еден орел.
Сирнав во дупката на јазовецот.
Седев во аголот од крилјата на една оса.
Пливав држејќи се за устата на една морска риба.
Само во мислите.
Рече големиот Севид.
Ги допрев планетите и нивните сонца,
созреав заедно со времето на мудрите чувства,
без опасност ги искачував
острите карпи во непознатите планети,
сè само во мислите.
Рече големиот Севид.
Јадам од енергијата на природата.
Пијам од сокот на љубовта.
Живеам.

Дажбоџ

(Дајбог)

Вселувајте се!
Отселувајте се!
На секое место каде што сакате.
Во секое срце,
во секој континент,
во секоја мисла.
Вселете се!
Разберете ја!
Вселете се во времето на другите,
во историјата
или во приказните за мали, дажбоговите потомци.

Слаѓана Атанасова е родена на 27 мај 1988 во Блатец, Источна Македонија. Дипломирала на Катедрата за општа и компаративна книжевност при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје. Автор е на поетските книги *Керубин во крчмаџа*, 2006 и *Луѓе во вакуум*, 2009, поезија во проза илустрирана од повеќе македонски уметници. Нејзини песни се објавени во повеќе збирки: „Млада македонска поезија“, 2009, Скопје; „Големата мајка“, 2010, Скопје; „Ликот на тишината“, 2013, Тирана; „Тера поетика“, 2014, во Украина, каде што е наградена за нејзината поезија. Објавува во повеќе литературни списанија, кај нас и во светот.

Учествувала на повеќе поетски фестивали во Македонија и во странство. Партиципирала во организација на хуманитарни средби како дел од невладината организација „Таленти“. Била координатор на неколку поетски читања и креативни работилници во Македонија. Пишува поезија, песни во проза и кратки раскази.

Боѓомолка

(ритуал)

Забоболка,
дојдеболка
замини болка
иш болка
мачи болка
плачи болка
иш болка.
Не те примам!
не те чувам!
не те служам!
Иш болка
Богомолка.

Прсиенесио јаболко

Го извадив коренот од забозборот
Реченицата остана доследна на вилицата
Мислата ја победи синкопата
Се преврте смислата, се слушна двосмислата
Го покажа јазикот неразбирлив туѓ,
Побегна смислата.
Останаа семките од прстенестото јаболко
да учат, да научат да подучуваат, победуваат и да се засадуваат.

Ванда Микшиќ

ФРАГМЕНТИ

ФРАГМЕНТИ ЗА ФРЛАЊЕ КАМЕЊА

1

Одвреме-навреме од катедралата ќе се одрони понекој лик. Понекоја плочка ќе падне од театарот. Времето фрла камења на бесниот град. Како светица на валкана жена.

2

Взори дојде до нејзината куќа. Со поглед го бара прозорецот, се спушта на тлото. Полека, долго. И можеби неговиот избор не е вистински, или стаклото не е цврсто, но пука. Можеби прозорецот не е вистински.

3

Се качуваат по острата патека. Под чевлите им крцка чакалот. Мислата е сè поретка. Небото широко. Часовите низ челото се цедат. Дишењето е обратнопропорционално на чекорите. Не е близу до врвот, ниту во него гледа. Се приближува до работ на стрмната карпа која вртоглавицата ја претвора во страст. Уморниот чевел го среќава каменот, каменот се тркала, полетува, може да се следи уште некое време, пред да се изгуби безвучно.

4

Во шаката го стегна каменот. Дали ќе стане амајлија, оружје или товар, не зависи само од него.

5

Од својата четврта година девојчето летото го поминува кај баба си, на море. Секое попладне мораат да изедат по една банана, или секогаш ги чека истата закана: само ти играј си, ќе ти дојде Крсте, му го виде ли мешиштето, тој сите непослушни деца ги јаде. Вежбање на стравот. Потоа ќе протрча низ селото, сè до гумната од набиена земја. Таму Крсте и уште петмина се натфрлаат со камења од рамо. Стенкаат и пцујат, плукаат. Се смеат гласно као црно вино.

ФРАГМЕНТИ ЗА МОРЕТО И РАЗДЕЛБИТЕ

1

Со секое натежнување на јадицата, од морето немо се разделува рибата, со мавање на опашката.

2

Кон водата ја носат лесата и ја спуштаат на бродот, на брегот горат свеќи и старицата стои, покрај неа уште две жени, две маслини, грмушка рузмарин и бор. Лесата тргнува кон пристаништето. Брмчењето на моторот е негова миса на задушница.

Ванда Микшиќ е родена во 1972 година, во Шибеник. Во Загреб дипломирала италијански и француски јазик со книжевност. Постдипломски студии завршила на Бриселски слободен универзитет, каде што во 2005 докторирала на тема *Тишинајќа во јазикот и ѿезијата на Сџефан Маларме*. Превела околу 50 книги од француски и италијански на хрватски, меѓу кои делата на Бодлер, Барико, Пазолини, Калвино, Перец, Вијан, Еко, Кундера, Дерида и др. Преведува и од хрватски на француски јазик.

Работи како доцент на Одделот за француски и ибероромански студии на Универзитетот во Загреб.

Во 2011 г. ја објавила книгата *Интерјеризација и ѿредов*, во 2012 г. поетската книга *Диши низ маска, диши нормално*, а во 2015 г. *Фрагменти за фрлање камења*.

Добитник е на повеќе домашни и интернационални награди за превод, меѓу кои: *Давидијас*, *Исо Великановиќ*, како и *Оргеној вишез на уметноста и литературата* кој го доделува Министерството за култура на Република Франција.

3

На брегот се забележува шјора Анѓа, рано наутро дојде. Луѓето зборуваат дека е луда и се вртат зад нејзиниот стрплив чекор: чекала четириесет години, и уште ќе чека, тој сигурно ќе се врати, бидејќи си ветиле еден на друг, бидејќи отсекогаш се смееле заедно, бидејќи на шамичето му навезла: брановите ќе го знаат патот до твојата Анѓа. Врз нејзиниот чекор ќе се спушти вечерта, во нејзиниот дом секогаш сè ќе има за двајца.

4

Морето е немирно. И колку повеќе се качувам по ридот толку погледот ми е сè поширок, а морето сè повеќе личи на модра плоча.

5

Катамаранот¹ е подготвен, а лебарницата уште не е отворена. Галебите во низок лет испуштаат крик, а двајцата уште не се поздравиле. Косата им ги шиба лицата, им влегува в уста. Испуштаат немоќни меурчиња.

6

Се спушташ до морето, клекнуваш и ги брцнуваш дланките во студената вода. Ги повлекуваш и со нив поминуваш по косата, по лицето и по вратот. По подлактиците.

¹ Катамаран – вид чун или брод кој е составен од два трупа споени со платформа.

ФРАГМЕНТИ ЗА ОГНОТ

1

Жива си ја запалил. Слушам вести на радио. Нејзината слабост ме тера на патување, и гледам ноќе на периферијата, сенки што се трупаат, вресоци и удари што со екотот на брановите сè погласно влегуваат во мојот простор, додека вашиот станува пламтеж.

2

Танго ли беше тоа? Зашто нашата расправија може да се опише на три начини: како патување, како танц, као војна. Но секој поединечно земен ќе биде прекус. Нели сепак беше танго – и сега се прашувам. Танц на коридата како во забавена снимка.

3

Во твојот бел простор, во кој и така не си сам, во кој и така по цела ноќ слушаш кркореење и тешко дишење на сличните на тебе, влегуваат оние кои си ги изневерил. Не седнуваат покрај тебе.

4

Жива сум ја запалил. Рече дека не сум нормален. Јас ја запалив, а таа ми рече дека не сум нормален. Всушност, кој ден е денес. Во вторник одам на базен. Нејзиниот пламен половината населба ја осветли. Сè беше рујно.

5

Не сакам да го видам. Не сакам повеќе никого да видам. Проклет да е денот кога се запознаа. Проклета да е и желбата за да

го види. Проклет да е стомакот на мајката што го родила. Морам да го видам. Сакам да го видам погледот со кој тој ќе ме гледа.

6

Младичот сега спие. Изгорениците се многу длабоки. Пламенот зафати половина од телото. Лицето му е нагрдено.

ФРАГМЕНТИ ЗА ИМЕТО

1

За да дојдеш, треба покана. За влез треба име. Можеш да избираш: Јоана или Надја. Надја. Влегувам непоканета. Името првпат не го менувам.

2

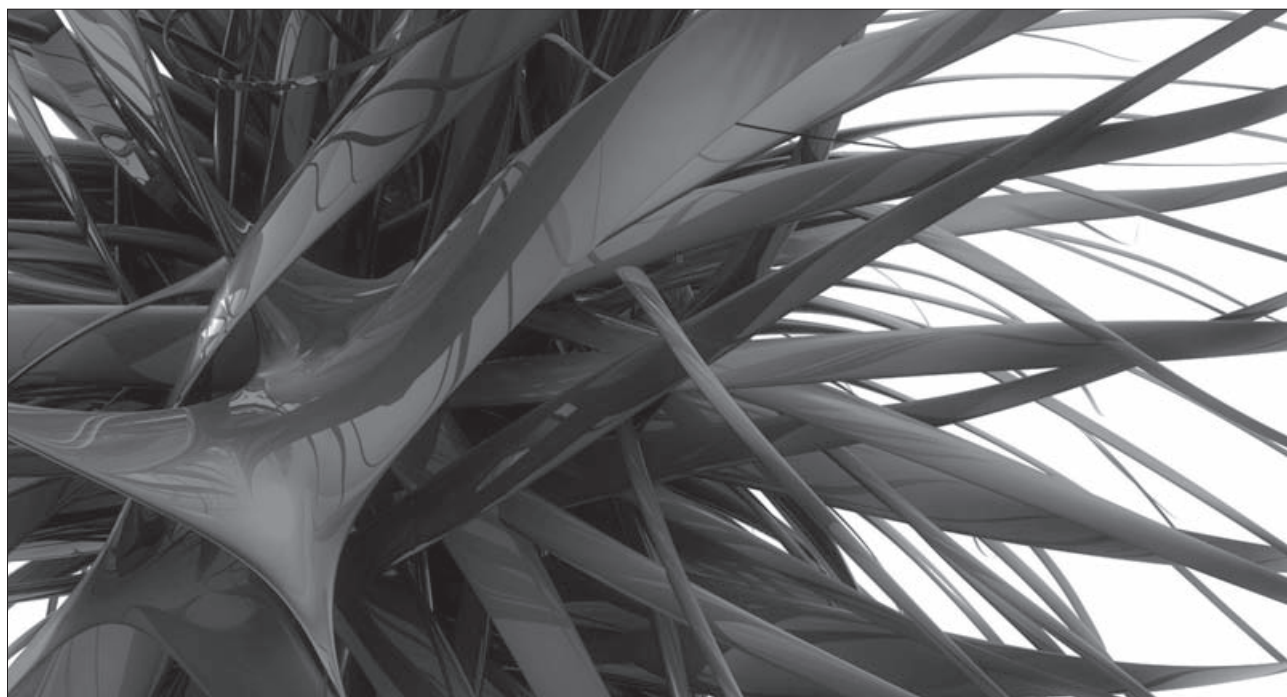
На фотографијата се смешка девојче во бел мантил, со стетоскоп околу вратот. Во рацете ѝ е оној дел со кој се слуша дишењето. Д-р Вера, пишува на мантилот. Имам четири години.

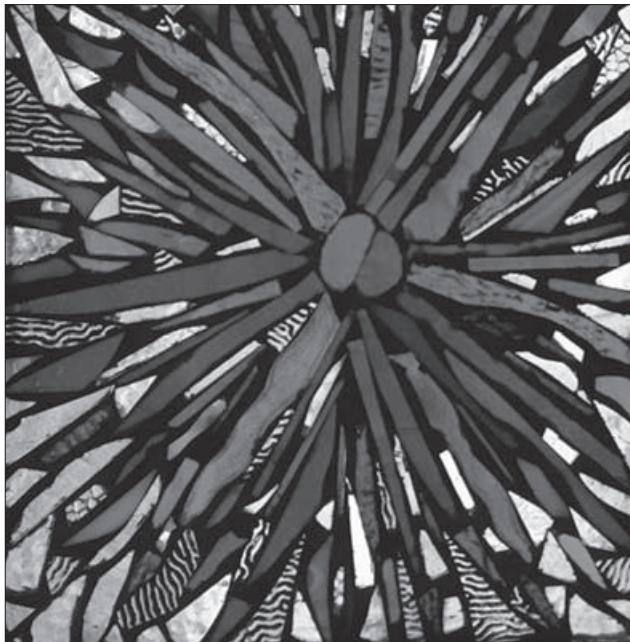
3

Како се викам, ме прашува. Го гледам в очи. Петра. Убаво име. Да. И убаво ти стои. Да.

4

Наташа, му се испушти. Прегратката стана Берлин, поделен на два нееднакви дела. Пред и после. Прости. Ќе се искупам. Со игла и конец твоето име ќе го зашијам на раката. Моето име не е казна. Конците се за отворени рани. Беа осудени на заборав.

5

Тоа ли е што немаш уште некое име на синтагматската просторна оска, како католиците? Затоа го менуваш во времето? Дали те определува прашањето по верата? По мерата?

6

Ние жените со задоволство ги менуваме имињата. Едвај го дочекуваме денот кога ќе се вовлечеме во белите фустани и ќе го промениме името. Нашите стари пријатели повеќе не ќе можат да нè најдат во именикот, дури ни на facebook. А кога ќе ја обесиме венчаницата, нам ќе ни останат детето, алиментацијата и новото име.

ФРАГМЕНТИ ЗА ПЕСКОТ

1

Лежам на вжештениот песок на атлантските дини. Зрнцата ми се вовлекуваат во косата, зад ушите, во школките, се лепат на кожата. Ги разнесува ветрот и со нив ме покрива до половината. Ручаме – леб, сирење и вино – и време е за пладневен одмор. Не буди ме. Само покриј ме.

2

Пустина. Пред тебе. Ветот ги разнесува зрнцата и ги зема од едни наноси, правејќи други. Пред тебе.

3

По долгото пешачење влегува во барот и се упатува кон стариот цубокс. Фрла монета, а наместо музика, од апаратот навира песок. Пријателите Туарези те гледаат. Наздравуваат. Сакаат ли и да запеат?

4

Се преместуваш како песок. По твоето тело остануваат траги. Со дланките ги отстрануваш. Со дланките.

5

Доаѓа возот. Како што ветрот ги разнесува дините, и тој го разнесува мојот песок од еден брег на друг. Ќе истече од ушната школка, ќе се истресе од косата. Ќе ги наполни вагоните. Ќе се засили тонот. Ќе се измеша со плунката и ќе направи човек.

6

Од секое патување носиш песок. Со него полниш шишенца, цебови, вреќи. Бел, црвен, сив, сивкаст, густ. Фин, сув. Го сложуваш на полиците.

ФРАГМЕНТИ ЗА ЈАЗОЛОТ

1

Во селскиот музеј погребани се 164 јазли.

2

Разговарате. Низ зборовите забележувате дека ви се приближува една непозната старичка и застанува покрај вас. Со прст покажува на тебе и му вели: Онаа е моја. Да. Онаа е моја! Се свртува кон тебе и ти ја подава раката: Дојди со мене. Ајде. Дојди. Онаа е моја. И те повлекува за раката како што веќе со години не ја повлекува мрежата.

3

Јазол до јазол, маслините и оваа година ќе родат.

4.

Кога се качуваш на највисокиот врв на островот, поминувајќи покрај грмушки расцветан рузмарин, и веќе го забораваш мирисот на младите лози, ветрот ти удира в лице, погледот го спушташ врз камењарот, го распостилаш по соседните острови.

5

А и чуновите. Наполнети со врши, беа весла. Извлечени во градините, полегнати на жегата, сеќавања се на јазлите, или јазол в грло. Јазол на вршата, обесена на јарболите.

6

Јазол до јазол, и лозовата пенушка оваа година ќе роди.

7

Колку јазли има во мене? И каде ги засидаа раните?

8

Дозволи, додека сонуваш, моите рибарски раце да патуваат по тебе, читајќи те.

ФРАГМЕНТИ ЗА КРШЕЊАТА

1

Кога ќе се вратиш на самрак, испотен и задишан, и полека од гребнатинките ќе ја измиеш солта, ќе ѝ речеш: Жена сум на фрлач на ножеви. Сиот сум со рани и засеци. Те слуша, мисли: И јас.

2

Наутро, кога покрај кафе и палачинки со сладолед, џинот Дарко си игра со својата тригодишна ќерка како горила со младенчето кое му се обесува на цврстите гранки на погледот, сенките се скратуваат, сонцето ги крши на белите ѕидови песоблечени во капари и гуштери.

3

Кога се судираат нашите пораки, сите капачи ги простираат шарените ризи на гребените на немирот. Секогаш зборот е за транспозицијата и чаталењето.

4

Кога во заливот ќе вповли брод, мештаните ги напуштаат своите активности, своето кафе и наврапио итаат кон пристаништето, попатно дофрлувајќи си еден на друг: Ене го! Доаѓаш? Тогаш погледите на пристаништето се збиваат и како на вага ја проценуваат тежината на бродот во туристи, евра, авантури, и тогаш сите голи деца се на плажата.

5

Кога, испружена под белата камбанарија, во камената сенка, читаш книга во која ги пепознаваш прашањата, страстите, двојбите, железното нишало на секоја четврт ти удира директно во белите дробови, те крши во стакленца и го полни морето.

6

При налетот на бурата, брановите удираат во кошното, жените тивко се ослободуваат од солта, машките начарчуваат пелин, го коментираат времето, ја мерат оддалеченоста на нивните острови од светот.

7

Кога го бараме зборот, оној вистинскиот збор со кој ќе ја пополниме разгледницата и далеку ќе ја пратиме, нервозни се мачиме, и се мачиме.

ФРАГМЕНТИ ЗА УШТЕ ЕДЕН СОН

1

Некој го стивна тонот.

2

Додека разговарам со трудната Франческа, гледам во нејзиниот стомак кој убаво набабрил, во нејзините стапала. Гледам во нејзините боси стапала: кожата на табаните почнува да ѝ пука, сета црвена,

од нив испаѓаат две поголеми јајца. Од глетката сум затекната и нема, додека Франческа спокојно одговара: тоа е нормално, ѝ се случува на секоја трудна жена. Не сум знаела. Гледам во моите стапала. Не сум знаела. Гледам во моите боси стапала, сè додека десното од горната страна не почна да набабрува, болката е разорна ерупција, кожата се раскинува и од раната израснува бел цвет. Немоќна сум: зошто кај мене едното стапало, а од горната страна и цвет?

3

На секое зелено тргнувам од почеток.

4

Театарот се полни. Џагор и силно осветлување. Црвени тонови и штимање на оркестарот. Бунди и поплава на пригодни насмевки. Влегувам меѓу редовите, од лавиринтот се излегува секогаш свртувајќи влево. Скорешниот почеток на тревогата го означува алармот. Седнувам, сите седнуваат, единствено јас во skutот држам мал, топчест аквариум со рипка. Некој го згасна осветлението, некој го стивна тонот. Водата блеска во златести движења. Отсјаите треперат на сцената, на оддалечениот плафон. Ја вадам сламката, едниот крај го ставам в уста, а другиот во стаклената топка. Полека ја пијам нејзината содржина, блесоците се сè побрзи.

5

Зошто кај мене една стапалка, а на горната страна и цвет?

6

Се движам низ градот, ноќе, сè е пусто, понекој автомобил и понекој минувач, забавени фаровите на семафорот. Секое црвено ме застанува, и на секое зелено тргнувам од почеток. Во инвалидска количка сум. Знам дека морам некако да стигнам, да брзам, да доцнам. Тркалата ги направија живи рани моите раце, затоа се завиени во бели завои.

7

Воопшто, овој сон не е мој. Се свртувам, изненадена од тоа како сите лица успеваат да припаднат на некој понуден сон.

Од книгата *Фрагменти за фрлањето камења*

Превод од хрватски јазик и белешка: *Славе Ѓорѓо Димоски*

Никола Кочовски

ДЕН ПО ДОЛГО СТУДЕНО СИВИЛО

Мошне рано понеделничко утро со прв пат надојдена веќе топлина небесна, која толку долго, со болна нестрпливост ја исчекуваа најголемиот број семејства, преизморени од речиси месеци непојавување на сончевиот здив, обезнадежени, со исцрпени последните резерви на огрев што мислеле дека ќе ги извади од зимата и ќе им преостане. Но не, зимата што заборави да си замине оттука, како да беше засакала да се спои со наредната студена есен, каква што беше последната... Некоја небена немилост како да ги зафаќаше луѓето, тоа веќе со страв си го зборуваа тие што беа побожни. Зарем не беше можно да се случи некое такво невидено несторение, па да проумре многу народ од студ?... Затечени од злото и принудени да го истраат, луѓето измислија начин да си дадат колку-толку на себе, кои со зајмење по троа пари, ако имаа од кого, што уште би им верувал, кои со пробдежување часови и часови легнати по креветите и каучите, под дебели покривки и унесено оддадени по програмите на телевизиските куќи кои добро ја беа усовршиле вештината да забавуваат, трети, во истото бегство од реалниот студен свет, препуштени да ги мајат сништа сред заштедената телесна топлина, како да се продолжило времето за спиење – а кога ќе настапеше нокта, старото време на одморот, не беше сепак толкава грижа, нити ризик по здравјето несовладливата несоница.

Но денес е вистински затоплено, како повратена верба што се беше речиси изгубила, и не само затоплено туку без воопшто повеќе чекање, дури како вжештено, па брзо почнуваа да мачат алиштата, ама не секогаш, веќе полно помлади во вистинскиот миг се снашле, еве пријатно изненадуваат со облеките со кратки ракави.

Во таков ден и погледот станува подобар.

Едно непрестајно мноштво се движи, врволица, во човек се обидува да се задржи помислата на весело затрепување на овој новоосамнат, победнички ден, меѓутоа пред очите, небаре раскинати, паднати по земјата остатоци од довчерашните тешко сивосани облаци, ја валка бистрината на воздухот разлелеана прашина крената од бучавиот автомобилски метеж, надополнет со речиси плипотница луѓе. А меѓу нив и не ретко збувтување од понекого, сведнат а незабрзан, небаре заскитан сред овој врвеж – кашличаво заревнување: „Ох, под оваа сончевина иако матна, непрочистена уште...“ готов е да се потшмети набљудувачкиот ум, но само во првиот миг, во кој душата одговара со болежно сочувство, а потоа не е воопшто тешко да се сфати дека тоа насобирањето со месеци студ се гласи од кутрите, сиромашни човечки гради...

Некој можеби се прашува каде брза ова мноштво, уште од утрина? Но еден љубопитен набљудувач, кој не може да остане незаасегнат од сликите што му се случуваат пред очите, сосем добро знае: Па овде е болница. Затоа и полесни, и пооблечени, со побавен чекор, а и младежта присутна е исто – врволат, овде сите патишта

водат кон болницата. Таа со оваа утринска жива глетка наоколу, од која всушност изостанува човечката врева, впечатливо се наметнува со една споредба. Таа денес како да е единствена фабрика која во овој град уште работи. Без запирачка. Особено кај поблискиот влез до постојката на градскиот сообраќај, во зачестени врволења низ дворот, а видливо и низ внатрешноста на болничкото здание, се точкаат непредвидлив број луѓе, кои сè туку брзаат. Народов во овие времиња стекна нова навика: да обрнува поголемо внимание на своето здравје.

Но не само тие, луѓето. Глетката денес изненадливо ја исполнува и нешто друго, па помислува човек, за миг, дека уште толку тоа ја оживува. По маси како тезгиња, и по земјата покрај железната ограда на болничкиот двор – една посланица од книги, една натрупаност, небаре по рафтови и стојалки во продавници: комплети, дела од широко познати писатели, зашто уште по училиштата сме ги засакувале и барале, како што сме го забележале тоа, истиве ние, и на разни места по светов... Толкави вредности, без никаков редослед изложени, така, небаре истурени, по мушамы, по послани картони крај живата улица, дури до самиот влез во големото двориште – се нашле тука, непосредно доближени, иако нигде на друго место неспоставени: Достоевски со Жил Верн, Иго со Мајаковски, Лав Толстој со Твен, Дикенс со Ванчо Николески... И сè уште, нешто... небаре свежина неовенлива како да дише од нив, нешто прифатливо за душиите на посебен, тешко избришлив начин, како што биле прифатливи домашните полици и шкафови што со љубов, радосно се полнеле со новите изданија, се одбирала оттаму книгата и се земала да се чита...

„Зошто ги продаваат?“ Во толку наизлезен народ, сигурно имаше не малцина што ова прашање си го поставуваа. Но тоа не беше во мислата и на нашиот мошне сериозен, подзапрен набљудувач. Иако не толку внимателно наслгани, книгите небаре истргнати од своето место, тој ги доживеа скоро како да вее од нив некоја по малку темникава патина, невидлива во прв миг, која им даваше уште поголемо значење, така што очите не можеа лесно да му се отргнат од невообичаена утринска слика.

Зашто и лицата на тие што ги надонеле тука, кај што врви и болен и здрав, за да ги продадат – и тие не се, исто така, без своја патина: сите бледникави, интелектуално поиспиени... не е ли вистина дека најчесто на такви, всушност длабоко посветени лица, заедно со нивниот занесенички аскетизам, најчесто се должи напредокот?... Без сомнение: тоа биле овие продавачи на своите книги над кои некогаш се одушевувале и сигурно се забораваале... Мислеле дека во светот им се отвораат големи можности, благодарјќи на нивната навлезеност во книгите, во кои ги „откопувале“ пораките на мудрите. И не е чудо некои да презеле

веќе и извесни свои чекори во насока на тие можности – за што и денес нивниве лица како да поднапомнуваат... Меѓутоа тажно е кога очите малку повеќе од тоа откриваат: исчезнала, каде е сега таа толкава посветеност поради која се запоставувало сè друго, таа верба во книгата по тие лица, сè уште во младост вистина, но празни во погледите, отпаднале идеалите, некогашните чувства на пасионирано библиофилство, поради кои не се жалело, сигурно, и откажување од потребната малку подобра храна... Самиве книги, така нежалено истргнати и фрлени во безвнимателна понуда, вистина не престануваат и натаму со своето благородно зрачење некаква топлост, но во по малку веќе светечките лица на овие прибегнати кон продавање, не можеш да насетиш повеќе ништо друго освен веројатна помисла од нов, загрижлив вид: дали можеби барем денес ќе се има во џебот потребната сума денари за да се влезе со пореален изглед во една од избегнуваниите продавници преполни со убави, убави прехранбени нешта по кои мечтаат дома заслабнатите деца...

Зашто едно е направениот обид оваа изутрина кога започнува таканаречениот „светски ден на нигата“, а сосем друго е и сосем мачно, многу реткото приоѓање на понекој заинтересиран да праша за одредена книга, да ја земе во рацете, да ја попрелиста, меѓутоа како од лоша колнатија обречен, да се чува од вистинско купување! И додека во главите на ретки, повнимателно заглудувани минувачи, веројатно и несакано одекнувало нешто слично на прашањето: „Ама каков ли тоа малер ги следи кутриве продавачи?“ – во истото време попробивна, подалеку достижна мисла одекна во појасновидниот ум на случениот набљудувач, кому нозете одбиваа да му се оддалечат оттука, а очите му остануваа веќе неоткажливо зачипчени во немирните, одминувачки грбови на нешто смалениот број, но најчесто толку бедно облечени негови сограѓани:

„Зошто, ако не тие, гладноликите, барем некој од поимотните не скрши нога, не подзапре чекор пред ова жално израстувано богатство на човечките умови! Или можеби веќе си ги снабдиле најубавите дела, дополнувајќи си ја китноста на раскошните регали со сликите на славните творци по кориците на луксузните книги?...“ Но тој се поднасмева жално во себе, занишнувајќи со главата без надеж, како голем несреќник.

И потсетувајќи се на само неколку имиња од тие книжевни творци, понесени од идејата за напредок, на Шекспир, Гете, Иго, Достоевски... се праша: што ли би рекле тие, и безбројот други, кога би го виделе ова што утринава во овој прв затоплив ден тој го виде?

Многу беше ова за разочараната негова душа, така што следниот миг навали на него, како неодминливо уште едно доупотпонување, тешкото прашање:

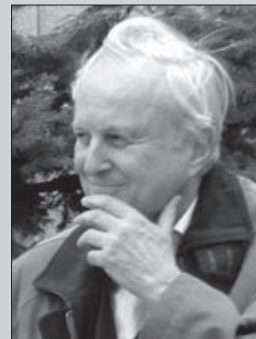
„И зошто нашите телевизиски куќи се збудалија та ги бомбардираат гледачите едноподруго само со филмски серии пренабени со насилства и закани против животот на луѓето, измивајќи се пилатски од одговорноста со еден натпис на екранот дека... сега ќе следувала емисија „што е дозволена само за возрасните“. Како да може нешто да постигне таа предупреда од „силно загрижените“ уредници, и како да нема дури и на самите возрасни разорно дејство нивната до безобсирност неодговорна практика. Практика дури до слошување опачно штетна, лошо продуктивна!

Но надојдоа и други денови. И малку по малку се подзабораваше на студот, сивилото. И добро беше што во последното, ново време, како и многу други нешта, и ова се согледуваше. Веќе се ставуваа забелешки, се преземаа мерки... Тоа и самиот спомнат набљудувач од ден на ден го забележуваше. Само не беше уште сигурен колкава е сериозноста на сето тоа.

Диме Райшајкоски

ЧОВЕКОТ СЕ РАЃА КАКО ПОЕТ

Разговор со Александар Шурбанов

Александар
Шурбанов

Во рамките на првиот Зимски поетски фестивал на Струшките вечери на поезијата, одржан во декември 2015 година, во Скопје, се сретнавме со поетот Александар Шурбанов, професор по англиска литература на Универзитетот во Софија, Р. Бугарија, истакнат бугарски преведувач и автор, со товар од девет книги поезија. Тивок, елегантен и секогаш одмерен во искажувањата, професорот Шурбанов успеа да нè фасцинира со богатото искуство и раскошната мисла. Тој по потекло е Охриданин и е вљубеник во Струшкиот поетски фестивал. Го искористивме неговиот престој да го прашаме какви му се видувањата за некои проблематики од поетската теорија, колку е самокритичен кон своето пишување и како ја дефинира сопствената поезија?

- Многу ми е тешко самиот да ја дефинирам поезијата што ја пишувам. Јас никогаш не планирам, очекувам таа да дојде кај мене; можеби понекогаш доаѓа на различен начин, со различно лице, не е секогаш една иста, но ако треба да кажам со малку зборови каква е, тогаш би рекол дека таа е по прво лична, интимна поезија, отколку вокална, широко општествена. Јас верувам дека тоа што го пронаоѓам во себеси, како врска со другите луѓе и како врска со самиот себеси, го одразува и големиот свет во кој сите живееме. Не мислам дека мојата поезија е премногу мелодична, таа се стреми да се издначи со јазикот што го зборуваме секојдневно и верувам дека во тој јазик има многу енергии, што ние не ги користиме доволно и нив сакам да ги активирам, сакам да ги вклучам во својата поезија. Понекогаш таквите песни не се премногу значајни, не се премногу привлечни, затоа што се напишани на јазикот што често го користиме, тој не е друг јазик, не е специјален јазик за поезија, но верувам дека таму треба да ги бараме, таму треба да ги извлекуваме соковите на исказот за големите визии на поетот.

Професоре Шурбанов, одржавте предавање на Филолошкиот факултет во Скопје, пред група студенти, вљубеници во книгата. Кога станува збор за суштината на поезијата и нејзиното создавање, какви совети им дадовте на идните поети?

- Ги советував, пред сè, да не читаат брзо, дијагонално, како што се вели, туку да вникнат во зборот, да вникнат во одделниот звук на поезијата, затоа што таа работи со тоа. Поезијата не е нешто апстрактно, таа е нешто многу телесно, материјално, а нејзината материја е јазикот, во сите негови слоеви. Јазикот е нешто со многу слоеви, тој е звучна организација, тој е смисла, тој е распоред на зборовите и ако човек не умеа да чита така, тој никогаш нема да ја почувствува поезијата. Се плашам дека во модерниот свет сè помалку луѓе можат да читаат на различен начин, освен брзо и практично, а не да се потопуваат во она што го читаат. Истото важи и за пишувањето. Се разбира, од таа гледна точка и пишувањето на поезија може да стане површно и бледо ако не умееме да живе-

еме внатре во јазикот и не му се препуштиме за тој да нè опфати целосно. Мислам дека во минатите времиња луѓето полесно го правеле тоа. Денес самото темпо на животот пречи за тоа и ние што пишуваме, што создаваме поезија, треба да ги подучуваме сите да даваат отпор на општото движење за оддалечување од поезијата.

Човек се раѓа како поет или човек станува поет?

- Човекот се раѓа како поет. Тоа го кажуваат постојано многу луѓе, јас не ја откривам таа вистина, човек не може да се создаде себеси како поет со напор на волјата, со некакво рационално решение, не постои таков начин. Но ако не прави напор да ја култивира својата душевност, преку читање, преку огледување во животот, преку комуницирање со уметноста секојдневно, преку пишување и тестирање на перото, барање на најдобриот начин за изразување, тој никогаш нема да стане значаен поет. Многу малку се луѓето што се родени поети и што не влегле во контакт со културата, која е заедничка, кои го оставиле своето име во поезијата. Има такви примери, но повеќето од нас имаме потреба од труд за да се исполнира талентот, за да го даде плодот.

Кога еден поет го завршува зборот и ја исполнува својата творечка мисија?

- Мисијата на човекот никогаш не е завршена. Се разбира, животот е многу краток, и тоа е жално. Понекогаш си мислам дека јас дури сега сум поподготвен да направам нешто што има смисла за понатаму, но со текот на возраста силите на душата ослабуваат, не се толку светли, толку полнокрвни како во младите години, тоа е парадоксот на животот. Од една страна, веќе можеш да процениш многу појасно што вреди да се прави и како вреди да се прави. Од друга страна, таа внатрешна енергија на душата веќе не е иста и кога се враќам на работите што сум ги пишувал претходно, јасно го гледам тоа. Сакам да не е така, но човек многу тешко може да ги поправи тие процеси што се објективни.

Дали средбата со сопственото минато оживеа некои подзаборавени спомени, имајќи го предвид фактот дека презимето Шурбанов често се среќава во македонската ономастика. Колку далечна или пак блиска е вашата фамилијарна историја со Македонија?

- Многу далечна, многу длабока. Родителите на мојот татко, и двајцата, се родени во Охрид. Јас дојдов во Охрид многу доцна, првпат пред 10-тина години и почувствував дека таму се моите корени, ја почувствував убавината на тој град, неговата атмосфера, неговото значење во историјата, во културата, кое е огромно. Отидов во манастирот Св. Наум, се поклонив на тоа светилиште. За мене, Охрид е нешто многу важно, тој на некаков начин наликува на Велико Трново, стариот бугарски главен град, на истиот начин е изграден, на ридови и куќи кои како да гледаат од високо на сè што се случува околу нас. Тоа е една метафора, што доаѓа сама кај

мене, тие гледаат низ времето, не само низ пространството и не си пречат една на друга, тие се една над друга. Сакам такви градови. Тие ми говорат за вечноста на човечката цивилизација. И потопот да дојде, тој не може да се качи толку високо.

Сте биле дел од Струшките вечери на поезијата. Колкава е привлечната сила на овој поетски фестивал?

- Тоа е едно вистинско чудо, особено кога ќе се земе предвид дека фестивалот трае веќе над 50 години, повеќе од половина век, и е полн со живот и продолжува со истата голема амбиција да ја собере поетската енергија од целиот свет и можеби дури со уште поголема ширина од претходно. Јас имам, се разбира, свој личен впечаток од тој фестивал. Средината во која влегуваш таму е вистинска средина на поезијата, на луѓе што си го посветиле животот на тој сон, да го пресоздадат светот и својот внатрешен и

надворешен свет преку слики, зборови. Кога ќе се сретнеш со луѓе од различни краишта на светот и со нив можеш да го споделуваш тоа што е најважно и најмило за тебе, тешко можам да проценам колку е важно тоа за човекот што пишува. Има многу малку места во светот што ја имаат привлечната сила што ја има Струга. Таа и по својата природа е нешто многу важно, како амбиент за тие средби, но најмногу со зборот на луѓе што се сродни души, без можеби да се сретнале никогаш претходно. Таквите места би ги споредил со светите места за поклонение, кои ги има црквата, ги има религијата, само што ова не е поврзано со некаква религиозна вера. Тоа е поврзано со вербата на еден во друг и со вербата во мисијата што го има словото. Ослободено од секојдневјето и отргнато од секојдневната употреба, тоа добива многу голема суштествена сила.

Александар Шурбанов

Грајчечко

Гратчето се вгнездило во сигурниот
скут на планината.
Како сонлива мачка
во нозете на својата господарка.
Како дете
во пазувите на својата мајка.
И планината
молкум
го гледа со љубов,
покривајќи го со својот зелен јорган,
го засолнува од виулици и бури,
му ја испраќа најбистрата вода,
најслаткопојните птици,
а навечер го заспива
со иглолисни приказни.
Но, понекогаш,
кога планината ќе молкне
и уморна ќе потоне во сон,
гратчето ја гледа
неочекувано –
под стреите,
ја погледнува оддолу
и гледа дека –
таа е мртва,
таа е камена
и страшна –
камењар и куп карпи,
меѓу кои ништо не се гнезди
освен змии, порои и виори,
а тоа е само,
само и сирото,
под изгризаната черга
на ноќното небо.

Слободајќа и лебојќи

не се душмани,
не се ни непријатели.
Сум ги видел
како се разделуваат –
секој по својот пат
без да си кажат збогум.
А толпата
останува на раскрсницата
и се чуди
по кого да тргне.

Зимски љејзж со чавка

Магистралата
е затрупана од снег.
Исто како да ја нема.
Исто како да сме ја сонувале.
Се движиме бавно и тивко –
автомобил по автомобил –
како деца, што направиле беља.
Се надеваме дека магистралата
е под нас.
Едно побелено дрво отстрана
ни покажува
дека таму е полето.
На врвот од дрвото
застанала чавка.
Недопрена од снегот.
Не чека да поминеме.
Луѓето секогаш
поминуваат.

Прейев од буѓарски јазик: Никола Кукунеш

Владимир Косиџов

ФАУСТ

(Уштите со влегувањето во салата, иубликата ја дочекува бревтање на воз, одвреме-навреме проследено со иробивен свиреж на локотинива. На сцената – маса со стол. Пропагонистот Шарон има изглед на човек од околу четириесет години. Тој се појавува со книга што ја иридржува на гратието, кај срцето – обемна, изветвена, во цврсти омоти но малку оштетен од долга употреба на книгата и со наслов во златопис, и тој со некоја оштетена буква, но кој сепак јасно може да се прочитат: Фауст. Седнува крај масата, ја отвора книгата и почнува да ја чита. Тайнежот на возот постолека патува и се губи. Тој Шарон станува и го зайочнува својот монолог.)

ШАРОН: На средби со Ротка одев претпадне, кога Фриц беше во Командата. Но еден ден тој ме изненади. Ме затече во салонот на куќата, зачитан во „Фауст“.

– Кој е овој? – ја праша Ротка.

– Брат ми – му одговори таа. – Мајне брудер.

– Знаеш ли германски? – ме праша тој, зашто примерокот на „Фауст“ беше германско издание.

– Знам – му одговорив германски. – Студирав медицина во Виена. Но ме влечеше и книжевноста.

– Гут! Гут!

– Се извинувам што без дозвола се послужив со вашиот примерок на „Фауст“. Не можев да ѝ одолеам на желбата да го прелистам, зашто „Фауст“ е мое омилено книжевно дело.

– Гут! Гут! – сè така одобруваше Фриц.

Но нему му се брзаше. Тој, германски офицер, беше кај Ротка на квартира и имаше на располагање една соба. Но кафето, читајќи го „Фауст“, го пиеше во салонот. Сега, забрзан, влезе во својата соба. Ротка и јас разменивме погледи: ни успеа ли да го измамиме Германецот? Не бевме сигурни. Тој се појави со папка в рака. Удирајќи со топците од чизмите, салутира со нацистички гест. *(Шарон покажува како)*. „Ауфидерзен!“

Уште одекот од неговите брзи чекори по скалите не беше одминат, а Ротка ме зеде во својата богата прегратка. Сакаше да изневерува. А да се мами еден висок германски офицер, фашист, хаупштурмфирер на СС одред, тоа за неа значеше нешто посебно, тоа ѝ причинуваше невидено задоволство. Уште и со еден Евреин, со едно еврејско момче!

Кога два дена по средбата со мене, Фриц ја замоли да му организира повторна средба со брат ѝ за да поразговораме околу „Фауст“, таа се увери дека, претставувајќи ме мене за нејзин брат, лагата ѝ успеала.

Кога пристигнав, таа ме дочека на долниот кат. Во присуство на мажот ѝ Оливер, инфериорен, таа ме прегрна и врело ме бакна.

На тоа, всушност, ја поттикна супериорниот Фриц кој чекаше на средбата на горниот кат во салонот со „Фауст“ в раце. Беше небаре крвожедна волчица, а јас во нејзината прегратка како пасхално јагне. Во својата безобзирност, таа – која со Фриц го делеа горниот кат, вклучително и креветот во спалната соба – понекојпат ме примаше во една од собите на долниот кат, додека Фриц горе го читаше „Фауст“. Тоа беше ризично, Германецот можеше да ја открие и да ја застрела, но на ризикот не можеше да му одолее. И сега сакаше така да постапи, но со препашан шлафрок и со книгата в раце, се појави Фриц упатен кон нужникот во дворот. Тој и во нужникот го читаше „Фауст“. Толку многу ќе се зачиташе таму што по час или два излегуваше вкочанет. И сега се задржа долго додека Ротка, Оливер и јас причекувавме горе седнати околу масата на која имаше повеќе примероци од илустрираното списание „Сигнал“, во кое се презентираа воените успеси на германскиот Вермахт. Кога на крајот се појави, препашувајќи го шлафрокот, додека под мишка ја држеше книгата *(Шарон го сџава „Фауст“ иод мишка)* уште неседнат ја започна со мене дискусијата околу „Фауст“.

– Д-р Фауст, како лик, е реален и прифатлив во првиот дел од трагедијата. Таму тој, подмладен, е од крв и месо. Таква е и Маргарита – од бујна крв и младо месо зашто е четиринаесетгодишна. И двајцата се во акција. Во вториот дел Фауст е апстрактен, сиот во медитација и во вербален порој. Таму тој се вљубува во Елена Тројанска, но не како во убава жена, а како во идеал за женска убавина. Таа врска е духовна. А да се сака и да се има Елена на тој начин, е вистинска штета. Таа треба да се сака и да се поседува септилно. Љубовта е прифатлива и пожелна единствено како грешна љубов – како љубов на телесните страсти и копнежи. Тојаш е реална и силна. Таква е љубовната врска на Фауст со Маргарита. Тоа што таа страда поради тоа и завршува трагично, тоа е во концепцијата на моралноста на Гете како писател кој, инаку, како човек и самиот бил сладострасник. Таа дидактичност на делото му наштетува на неговата уметничка страна. Не знам дали се согласувате со мене?

– Ја, ја – му потврдил.

Разговорот се водеше на германски и Ротка не можеше да сфати за што се работи. Таа германскиот го разбираше само преку неколку конвенционални фрази со кои се служеше во конверзацијата со Фриц. Но со некој инстинкт, во суштина, ја имаше сфатено нацистичката филозофија за натчовекој, за супергерманска раса, за Германците како „Дојчланд, дојчланд ибер алес“, која во Фриц го имаше своето отелотворување и која во антисемитизмот го наоѓаше својот совршен израз.

Мажот ѝ Оливер, инфериорен, сервилен, го канеше Фриц да седне.

– Бите! Бите!

Ама Фриц не му обрнуваше внимание.

– Вториот дел на трагедијата е уште поморалистички. Главната порака таму, дека смислата на човековата акција е во создавањето на дела за општо добро, во човекољубието, во алтруизмот, е чиста дидактика. Човекот е индивидуалист и смислата на неговото постоење е во личната среќа која, пак, произлегува од сетилните задоволства. Тоа е Фауст во тие сцени: хуманист. А Мефистофел е нешто друго.

Што е Мефистофел, Фриц не кажа веднаш. Прво почека јас да се согласам со него, па потоа да продолжи.

– Ја! Ја!

(Шарон, имитирајќи го Фриц, става стакло на окојо и ја прелистува книгата).

– Во војна или мир, мудри се оние што знаат вешто во своја полза да извлечат нешто! Тоа е Мефисто!

Така Фриц го дефинира својот омилен херој и ја зафрли патетично главата. Идентификувајќи се со Мефистофел, кого наглено го нарече Мефисто, ги презел не само неговите мисли туку и неговиот изглед.

(Шарон ја имитира ѝаа ѝоза на Фриц, со стакло на окојо).

И самата со демонска природа, насетувајќи го неговиот демонизам, Ротка се возбуди. Оливер стана уште посервилен: „Бите! Бите!“

Но Фриц, сè така, нему не му обрнуваше внимание.

– И низ сиот „Фауст“ Мефистофел е мудриот – продолжи тој со својата експертиза. – Мудар, реален, тој стои цврсто на земја, не лета в облаци и како таков го фрла Фауст во сенка. Во трагедијата, Фауст, кој требаше да биде човек од крв и месо, е сенка, а Мефистофел, кој како демон требаше да биде сенка, е лик од крв и месо. Мајне брудер – неочекувано Фриц ми се обрати со брате,

секако сметајќи ме за брат на Ротка – смислата на човековата акција не е во ова и во она, смислата на човековата акција е да се добере човекот до жена и до злато: жената сфатена како месо, а златото како платежно средство за купување на месо. Во спорот меѓу грчките филозофи Талес и Анаксагора, Гете, преку д-р Фауст, се определува за вулканистите, за Анаксагора: огнот е основната материја чиј симбол е богот Вулкан! Мефистофел се определува за Талес. Тој е нептунист, според Нептун, богот на морето: водата е прапричина на животот! Според грчката митологија, Афродита, богинката на убавината и на љубовта, е создадена од морска пена. Гете во вториот дел на „Фауст“ ја прераскажува целата грчка митологија, но основното во грчките митови не го сфатил: дека сè е таму крв и месо и дека човечката акција се сведува на грабеж.

Фриц, нагло прекинувајќи се, пак го стави стаклото на окоето и почна да го прелистува „Фауст“. *(Тоа го имитира и Шарон).*

– „Го заборава ли твојот Дифоб, / братот на во борбите загниотиот Парис / кој поради грешна љубов со тебе / осакатен беше? Уши, нос и друго / му отсеке тој. Глетката беше грозна!“ Тоа се убавите глетки во „Фауст“. Претендентите на Елена се беспопштедни во битките за неа. За неа се водат и војни. Но како за конкретна жена од крв и месо, а не како за идеја и идеал за убавина. Ама Гете, макар што во приватниот живот бил женкар, не ја почувствувал Елена како жена. И сеедно што својата трагедија ја завршува со стихот: „Вечно женственото горе нè вика!“ при што мисли на Богородица, непорочна. Пред смртта, како старец, Фауст, нели, пак се враќа кај Маргарита, но и неа чувствувајќи ја сега како Богородица. „Фауст“ почнува со стиховите: „Темелно студирав, ах, филозофија, / право и медицина, / за жал и теологија“. И на неколку други места низ текстот Гете иронизира со поповите. Но на крајот, сепак, сè завршува во знакот на теологијата, попски. Сите земни проблеми на луѓето тој ги решава со бог. Како и грчките трагичари. А бог

го нема. Барем во Германија. После Ниче, тоа денес го сфати и последниот Германец. Човекот е бог. Човекот-Германец, Дојчланд, дојчланд ибер алес! (Фриц шуйнува со ѝејициите од чизмиите и ѝоздравува ѝо нацистички).

– А варијантата со златото? – му се обратив на Фриц. – Каква е улогата на златото во „Фауст“? Дали, покрај тоа што се користи како накит за Елена, неговата улога се исцрпува, како што велите, во купување месо?

На поставеното прашање, хаупштурмфирерот на СС одредот одговори на неочекуван начин.

– Затоа – рече – и се врши погромот на Евреите: за да се изврши грабеж на златото кое во сите варијанти е сконцентрирано во нивните раце. И најсиромавниот Евреин чува во некое тајно џепче барем неколку златници. Еврејството се развило според принципите на Златното теле, кое е нивниот бог, а не преку законите на Мојсеј, издиктиран од бог. Но доста! Од зборови да се мине на дело. Некаде на почетокот од „Фауст“, Гете ја парафразира Библијата: „На почетокот беше дело, а не збор“. Меѓутоа, низ текстот што следува, преку дванаесет илјади сто шеесет и два стиха, тој зборува дали зборува. А Мефистофел е тој што дејствува.

Како изгледа дејствувањето на Мефистофел, тој покажа практично на тој начин што се наведна над Ротка како орел, ја обргна, со рацете околу рамената и ги впи прстите во нејзиното месо, јасно покажувајќи со тој гест дека ја поседува, дека таа е негов плен. Истовремено му нареди на Оливер да ме испрати мене од куќата.

– Данке шен! – му благодарив за разговорот. – Ауфидерзен!

Ми олесна што средбата со него заврши без последици, но кога се најдов во дворот, неочекувано на мене налета куче, нашнато од човек во германска униформа, чии еполети во мракот сребресто светкаа.

– Апорт! Апорт! – го с’скаше тој кучето на мене.

Оливер се тргна настрана додека јас се обидував да се одбранам. Но песот ме собори и, раскинувајќи ми ги алиштгата, почна да ме каса.

– Помош! – викнав.

На мојот повик, на балконот се појавија Фриц и Ротка.

– Мајне брудер – ми довикна Фриц – нешто со вас се случува?

– Фриц! Фриц! – почна него да го моли Ротка.

Тој му даде на војникот знак да го смири песот, но само за да ми даде можност да видам и уште што друго е предвидено во неговата замисла.

– Евреине! – ми довикна. – Јудо!

Се исправив, подигнувајќи го погледот кон балконот. Во истиот момент видов како Фриц силно замавна, удирајќи ѝ шлаганица на Ротка. Од силината на ударот таа падна покрај неговите нозе. Со едната нога тој ја згазна. Во желбата да го смилости, таа понизно му ја прегрна ногата и му ја бакна. Забележувајќи го тоа, иако во паника, ми мина една мисла дека ногата на Фриц, како ногата на Мефистофел во „Фауст“, мора да има коњско копито. Но мрачно беше и тоа не можев да го констатирам. А стигна одгоре и нова наредба до кучето: „Рекс, апорт!“ Песот пак се нафрли на мене, пак ме собори, но сега не со прегешната јарост, така што, по извесна борба, успеав да му се откажам од шепите и да побегнам низ портата.

(Звучна илустрација со брвџање на воз и со ѝробивниот свиреж на локомотива. Исиојен, задишен, Шарон со шамиче ја бршише ѝојџија, зема здив).

ШАРОН: Кога се вратив од кај Ротка, искинат во алиштгата и раскрвавен по телото, дома не ги затекнав своите кои беа на свршувачката на една моја братучетка. Ме пречека слугинчето Елиза. Таа преплашено плесна со рацете.

– Господине Шарон, што се случило со вас?

– Ме нападна куче на улица.

Не беше ретка појавата фанатизирани гестаповци со кучиња да минуваат низ еврејската населба и, специјално за таа цел изгладнети, да им ги нашнуваат на луѓето.

– Да ви помогнам, да ви ги исчистам раните со ракија, да ви ги преврзам! – ми се понуди слугинчето, поканувајќи ме во својата соба.

До пред неколку месеци во таа соба Елиза живееше со баба ѝ Сара која, откако ја доби во неа својата одмена, умре. Умрени беа и нејзините родители, така што таа, сираче, остана сама на светот. Живееше во една кошара во прочуената по сиромаштија населба, наречена „Чифлик“, со ниски трошни куќи кои заградуваат еден широк нечист двор. Куќите ѝ припаѓаа на Еврејската општина и таа ги издаваше на материјално најзагрозеното еврејско население, главно губреци и буништари, потоа амали и такви кои заработуваа колку за лебот со торбаренја, со продавање на семки во торби и кошници пред биоскопите – „еврејска занимација“ – и во табли парчиња печена тиква по мостовите – „мед и медаро“. Во „Чифликот“ ги имаше дваесет семејства, со околу стотина жители. Во таа населба косеа болестите, особено туберкулозата, чии жртви беа и родителите на Елиза. И неа ќе ја снајдеше нивната судбина, ако од таа средина не ја извлечеше татко ми Леон, по препорака на мајка ми, Дора. Ѐ ја доделија како помошник на баба ѝ, но бидејќи оваа неочекувано умре, сета домашна работа во куќата падна на

неа. Но погодните услови и добрата исхрана убаво ѝ дојдоа и таа закрепна, расцвета. Четиринаесетгодишна, беше, всушност, пупка во расцвет.

Легнат на нејзиниот кревет, таа сега ме расоблече и со чисто шамиче, земено од сандакот каде си го држеше чеизот, почна со ракија да ми ги чисти драскотините по телото. Собата беше осветлена од газиена ламба, зашто една од мерките во прогонот на Евреите беше и да им се укине електричното осветление. Газиената ламба по таванот правеше сенки. По малку и чадеше, но помешан со остриот мирис на ракијата, чадот пријатно дразнеше. Облечена во ношница, која на светлината на ламбата ѝ се просираше, Елиза час се наведнуваше над мене час се исправаше за да го натопи шамичето со ракија. Цела беше раздвижена. Чувствувајќи од ракијата печење по драскотините, офкав и се грчев. „Тих, тих, тих!“ – ми сочувствуваше таа. Гласот ѝ одекнуваше како звонче. „Оф! Оф!“ – офкав јас и ја факав за раката за да ги спречам нејзините допири. Но по извесно време се смири, се стивши. Всушност, се загаив. Допирите на Елиза почнав да ги доживувам на подруг начин. Во еден момент ја пуштив раката кон неа божем сè така во намерата да ја спречам да ме допира. Но ја задржав раката на нејзината мишка и ја погледнав в очи. Таа се обиде да си ја ослободи раката, но јас уште поцврсто ѝ ја стегнав. Таа ме погледна в очи за да ми ја прочита намерата. Тоа што со страв го претпостави, јас со поглед ѝ го потврдив. „Господине!“ – ме предупреди. Јас наеднаш пламнав, ме зафати стихија. „Не! – се бранеше таа. – Не смеете“. Ама јас немав обсири. Таа продолжи да се опира, ги вложи во тоа сите сили. „Господине! Господине!“ – молеше. Тогаш јас, во наплив на страст, ѝ удрих силна шлаканица. И таа се покори.

(Звучен ѝремин со бревџање на воз и ѝробивен свиреж на локотинива. Шарон, заслушан во ѝој ѝајинез, седнува крај масата и, вознемирен, ѝрави најори да се смири. Кога звучнајќи ѝауза изминува, ѝој, мирен, го ѝродолжува својој монолоџ).

ШАРОН: Потоа јас длабоко се каев. Сцената што се случи во слугинската соба не можев да ја избришам од сеќавањето. Во слухот ми одекнуваше очајниот глас на Елиза: „Господине! Господине!“ Првите денови живеев во паника, макар што Елиза во куќата молчеше: очевидно, немаше намера да проговори, да го обелодени случајот! И како што врмето одминуваше, а реакцијата на домашните изостана, почнав да се смирувам. Но неочекувано, еден ден Елиза ме издемна насамо и ми кажа дека е бремена. Пак ме зафати паника. Не знаев кој крај да го фатам. Сепак, во едно бев категоричен: Таа ќе мора да се ослободи од бременоста! Сега јас ја демнев насамо за тоа да ѝ го кажам, да ја подготвам за тој чин. Моја жртва, робинка, и самата гледајќи дека друг излез нема, пак ми се покори. Остварувањето на замислата се поврзуваше со обемен трошок, па јас, кој инаку не стапунав во агенцијата на татко ми, почнав да се врткам во неа, а со цел да ја поткрадувам касата. Но еден ден, додека посегав во касата, татко ми ме фати за рака. „Остави – ми рече – нема да ти требаат!“ Погледнав во него изненадено и прашално. „Дај клетва пред мене дека Елиза

ќе ја земеш за жена!“ Останав втрештен. Сфатив дека Елиза му се доверила, дека се повикала на него како на чесен човек. „Зар да се оженам за слугинка?“ „Ти си ја избра!“ „Што ќе речат на тоа мајка ми, сестра ми: нема ли тоа да биде срам за семејството?“ „Ја имаш согласноста на мајка ти и сестра ти. А дали е тоа срам за тебе и за семејството и божја казна заради твојот блуден живот или е награда, милост божја, времето ќе покаже...“

Кадушимот, венчалниот обред, се одржа две недели по тој разговор. Облечена во бел невестински фустан, со венче на главата, Елиза беше како пеперутка која кацнала на трн. Изострен во чувствата, јас бев трнот. Кога по венчавката – која мина скромно, без многу сватови и без музика – се најдовме сами во брачната соба, Елиза ми рече:

– Ако сето ова што се случи не ти е по волја, ако сметаш дека те уценив, дека ти се наметнав, јас можам да се тргнам од твојот живот.

– Каде ќе одиш? – ја прашав без да ја погледнам.

– Во пеколот! – ми одговори. – Знаем една жена во „Чифликот“ која подготвува отров. Ќе ми биде жал само за детето што го очекуваме.

– Решителна си – ѝ признав. – Карактер си. А и мудра, макар што си мала, четиринаесетгодишна. Според општествениот статус на слугинка не ме заслужуваш, а јас тебе не според возраста. Ова, второто, при стапување во брак е поважно.

– Најважно е сопругниците да се сакаат!

– Ти секако знаеш, во семејството имало безброј караници околу тоа – јас сакам друга жена, не од нашата вера. И таа мене ме сака, макар што според возраста и јас не ѝ припаѓам. Но точно е тоа, кога е во прашање врска меѓу маж и жена, важно е тие да се сакаат.

– Тука не можам ништо да сторам – ми одговори Елиза. – Јас ти предложив да се тргнам од твојот пат. Но ти, ако заради детето нема да ми го допуштиш тоа, не ми останува ништо друго освен да се надевам на трошка љубов што ќе падне од трезтата на твојата љубовна гозба со таа госпоѓа. Тоа за мене ќе биде понижително, но и јас заради детето ја прифаќам таа, за една жена, понижителна положба.

Пак ја погледнав од под очи. Се сетив како, во слободно време, таа земаше книги од домашната библиотека и читаше. Ете од каде кај неа зрелост, мудрост и вештина при зборувањето. А и подготвеност да ја земе на себе одговорноста на брачна другарка и мајка.

– Ти си интересно девојче! – ѝ реков, погледнувајќи ја со симпатии.

– Јас не сум девојче, јас сум твоја жена! – ја прифати таа љубовната игра за која дадов повод.

– Добро, ти си моја жена и како таква си интересна жена.

– Јас сум жена – ми рече таа, понесена од играта – која го сака својот маж. Ти влезе во моите мечти уште кога првпат те видов.

– Навистина? Тогаш зошто се опираше онаа вечер?

– Затоа што јас сум Еврејка и верувам во бога, а не безверница како твојата госпоѓа.

– Не се каам што тогаш така постапив. Тогаш во мене влезе ѓаволот. Си ја читала книгата „Фауст“ од мојот рафт во библиотеката?

– Сум го читала и препрочитувала по стопати само насловот на таа книга. Бидејќи ти неа многупати ја читаш, скоро бдееш над неа, горев од желба да ја дознаам нејзината содржина, но таа е пишувана на јазик што не го разбирам и не можев да ја прочитам. Кој е Фауст?

– Јас сум Фауст – ѝ реков – и во мене е ѓаволот. А за љубовните дела потребна е не бојжа, а ѓаволска инспирација. Ти ветувам – барем за оваа наша прва брачна ноќ – не трошка, а богата љубовна гозба.

И ја згаснав украсната газиена ламба која висеше на сидот.

(Пак звучен ѓремин со брвџање на воз и свирење на локомотива. Шарон, смолчан, до ѓрелисџува „Фауст“). Појтоа ѓродолжува.

ШАРОН: Запознавајќи ја отпоодблизу, откривајќи во неа чувствително срце, интелегенција и дух, ја засакав Елиза. Ѓ искажував љубов и почит како на идна мајка на нашето дете. Ја сакаа и ја почитуваа и домашните. Бидејќи бремена, не ја оставаа физички да се напрегнува. Тоа беше и препорака на лекар, зашто својата бременост тешко ја носеше.

Ама брзо за Евреите во градот дојдоа лоши денови. Најавениот нивни прогон од фашистичките власти зеде голем замав по донесувањето на владиниот „Закон за заштита на нацијата“. Според тој Закон, на Евреите им се ограничија многу граѓански и човечки права. Особено беа ограничени во економските дејности. Им се забрани да се занимаваат со трговија и индустрија, така што беа принудени под крајно неповолни услови да ги ликвидираат своите претпријатија. Подоцна им се забрани да вршат и занаетчиски дејности. Тоа за многу дуќанџии – крпачи на чевли, тенекеџии, зарзаватџии, месари, ковачи – значеше економска пропаст. Антисемитизмот, програмиран во книгата на Хитлер „Мајн камф“, дојде до полн израз. По улиците на Битола маршираа фашистички одреди, пеејќи го маршот: „Еврејската крв нека тече под ножот!“

Татко ми Леон Романо се повлече во својот дом во очекување и со надеж Втората светска војна да заврши со крах на фашис-

тичката идеологија, па да престане прогонот на Евреите кој низ историјата се повторувал во нејзините кризни моменти. Седеше дома и ги читаше „Тората“ и „Талмудот“. Не излегував од дома и јас, зачитан во „Фауст“. Не излегуваа и жените. Дури не и на балкон. Сè беше ставена канџата на портата која се отвораше само на знак од Шами Романо, роднина и еден од помошниците на татко ми во неговата банкарска дејност кој, бидејќи вешт и снаодлив, за добри пари ни ги набавуваше најнеопходните животни продукти... А репресиите врз Евреите во градот земаа чудовишни и безумни размери. Затворени во своето тето и по своите домови, Евреите не смееја да примаат посети, да ги затоплуваат домовите, да гледаат преку прозорец, да читаат весници, децата дури и да играат на улица. Се слушаше дека таквите драстични мерки се спроведувале и во други држави на Европа каде живееше еврејско население. Допреа и гласови дека во Германија и во Полска се формирале логори во кои ги депортирале Евреите, дури дека таму и ги ликвидирале. Тие гласишта допираа и во нашата куќа. Елиза, пред породување, беше вознемирена и заплашена. А во семејството се почувствува и недостиг од храна која Шами сè поретко ја набавуваше. Татко ми располагаше со пари, со злато, но до храна тешко се доаѓаше. Скоро гладувавме... Еден ден тој ме повика во визбата и ми довери таму еден таен трезор, вграден во темелните ѕидови на куќата со куп златници. „Не се знае нашата судбина!“ – ми рече. Од посебна преграда на трезорот извади неколку златници и ми ги покажа. На нив забележав изгравирани антички мотиви. „Стари римски монети – ми рече. – Во наследство се предаваат во нашата фамилија од поколение на поколение. Според гравурите, потекнуваат од античкиот град Хераклеа. Со намера сум да му ги отстапам на градскиот музеј“. „Белки војната ќе заврши“ – му реков. „Сеедно, нивното место е во музејот...“ Веста дека на железничката станица Крменица, во непосредна близина на градот, се наоѓаат сто празни товарни вагони за преземање на битолските Евреи, внесе паника меѓу нас. Се живееше во очекување да се случи најстрашното. И тоа се случи. На 11 март 1943 година, четврток, уште взори градот беше блокиран и полицајци на бугарската полиција, германски и бугарски војници, агенти и гестаповци во цивилни облека, сите со ленти на ракавите, упаднуваа во еврејските куќи и, според списоци однапред подготвени, ги идентификуваа станарите со наредба за два часа да се подготват за депортација, со напомена да ги земат со себе сите пари и скапоцени предмети, кои уште на железничката станица им ги ограбија. Во Еврејската населба, наречена Јаудихана, настана хаос, завладеа паника. Од сите страни одекнуваа извици и лелеци. Преплашените деца пиштеа.

(Звучен ѓремин со брвџање на возот и свирежот на локомотивата. На Шарон му ѓреба време да се смири. Чекори до сцената. Кога брвџање на возот сџивнува, ѓој до ѓродолжува својот монолоџ).

ШАРОН: Кога комисијата за депортација влезе во нашата куќа, наиде на неочекувана ситуација: нè затекна во бдење покрај одарот на Елиза и нашето синче, Давид. Таа умре претходниот ден

при породувањето, а по неколку часа живот, и новороденчето. Со некој пробуден инстинкт на родилка, небаре насетувајќи го погромот што им се подготвуваше на Евреите, таа како да не беше подготвена да донесе живот на овој свет. Обесхрабрена, разочарана, се предаде. Иако се роди живо, скоро задушено во утробата на мајката, и детето умре по неколку часа, со името Давид, со кое го именува дедо му.

Според верскиот обичај, завиени во ленени платна, мајката и синот лежеа еден покрај друг, синот на раката од мајката. Бидејќи Елиза беше многу млада, скоро дете, се чинеше дека в прегратка држи кукла. Но една мрачна брчка на челото покажуваше дека некој ѝ ја прекинал детската игра и дека поради тоа ѝ нанел страшна болка.

Во одајата со одарот на покојните, покрај домашните, беа уште некои роднини и соседи, како и хахамот Рафаел со неколку постари жени кои ги извршија посмртните обичаи околу умрените. Во одајата гореше кандило. Според обичајот, тоа требаше во куќата на покојниците да гори триесет дена, а потоа хахамот да го однесе во синагогата, каде што преостанатото масло од него ќе го претуреше во големата ламба која вечно грееше во спомен на сите умрени. Тоа кандило, за да не стане пожар во куќата откога од неа ќе бидат прогонети нејзините жители, на заповед од својот старешина, ќе го изгасне еден од полицајците кој беше многу ревносен во исполнувањето на задачите. Истиот тој, неколку дена подоцна, ќе го изгасне и вечниот оган во големата ламба на синагогата

„Арагон“ со неколку свои помошници и ќе стори сè друго за да ја приспособи просторијата на храмот во кланица за свињи.

Кога ја виде сцената со покојните во нашата куќа, старшијата за момент се збуни. Не знаеше во случајот како да постапи. Што да се прави со умрената жена и умреното дете? Им ја прочита на присутните наредбата за депортацијата и им рече да се подготват за два часа.

– Домаќините на оваа куќа имаат смртен случај – се осмели да се спротивстави хахамот Рафаел – и според нашиот обичај, десет дена по смртта на домашниот човек тие не смеат да излегуваат од дома.

– Ти или си луд или не сфаќаш што се случува! Или од нас правиш будали! – му рече старшијата. – Зад оваа наредба стои лично фирерот.

Тој му даде наредба на својот ревносен помошник да ги спроведе присутните на бдењето по нивните домови. А самиот се напрегнуваше да најде решение за случајот со умрените. Звукот од едно моторно возило во близината му понуди решение. Излезе на балконот и го повика мотористот. Почна со него нешто да се договара. Потоа се врати назад и ме извести за својата одлука: во приколката на моторот јас да ги пренесам покојните до Еврејските гробишта и таму да ги погребам, а потоа, спроведен од мотористот, да им се приклучам на своите на Железничката станица.

Мајка ми кршеше раце, татко ми беше онемен од ужас, сестра ми лееше врели солзи. „Зар без погребен обред?!“ – не можеше да

се помири мајка ми. „Околностите се исклучителни и наредбата треба веднаш да се изврши!“ – беше категоричен старшијата. Но како да се изврши една таква наредба која не само што беше противна на еврејскиот закон, туку беше противна на секој човечки закон?... Мајка ми ја прегрна Елиза и ја бакна, потоа го бакна и своето внуче, облевајќи го со солзи. Тоа го стори и татко ми, по него и Естер, сестра ми.

– Приготви се! – ми рече старшијата.

Стоев втрештен. Ми се нудеше нешто да понесам со себе. Што? Татко ми извади од портмонето пари и ми ги подаде. Ги зедев, а потоа посегнав во мојот рафт од домашната библиотека и од него го извлеков „Фауст“. Но татко ми се спротивстави на таа моја идеја, да ја понесам книгата како нешто најнеопходно.

– Не – ми рече – таа сатанска книга ти го упропасти животот!

Ми ја зеде од рака и ја врати во рафтоот.

– Таа е ангелска книга! – најдов духовна сила во себе за да му се спротивставам на татко ми.

Но сврген со мислите кон претстојниот погреб на моите мили, заборавив на книгата. Побрзуван од старшијата, ги зедев Елиза и Давид во својата прегратка и, испратен со немиот поглед на татко ми и со врескотниците на жените, со кршење раце и кубење коси, излегов на улица. Тука, покрај мотор со приколка отстрана, ме чекаше еден моторист во војничка униформа: мустаклија, со фурашка малку нагоре зафрлена, во чизми и со пиштол на ремен опашан околу појасот. Со покојните в раце, со напор се сместив во приколката.

– Терај! – заповеда старшијата и мотористот го поведе моторот.

(Нема џауза).

ШАРОН: Еврејската населба, Јаудиханата, јачеше од лелеци. Се оплакуваше еврејската судбина. Небаре да ги надгласи тие лелеци, мотористот го предизвикуваше моторот на многу остри шумови. А и брзо возеше, како во намера што побрзо да излеземе од тоа место на очајот и плачот.

Во еврејските гробишта нашето семејство имаше своја парцела. Но се наметна прашањето за алатот со кој гробот требаше да се ископа. Сепак, се покажа дека војникот-моторист имаше решение за тоа.

– Ти почекај – ми рече – јас брзо ќе се вратам.

И замина со моторот некаде.

„Не се плаши ли дека можам да побегнам? – се прашав. – Или знае дека смртта повеќе врзува од животот?“

Во гробиштгата владееше тишина која ја доживував не како обична гробна тишина, туку како тишина која всушност беше нем очај и нем протест поради она што им се правеше на Евреите – како немиот очај и немиот протест на татко ми Леон. Почувствував дека таква тишина ги има обземено и моите мртвци, кои сè уште не спуштајќи ги на земја, ги држев в раце. Таква тишина чувствував и во себе, како и јас да бев мртв.

Но војникот со моторот брзо се врати со потребниот алат кој веројатно го имаше земено од гробарите на Светонеделските гробишта кои беа во близината. Со себе донесе и еден војнички шлем.

Сè уште беше мрачно, но не толку за да не може да се почне со копање на гробот.

– Па да почнеме! – предложи војникот.

Јас никојпат не сум копал, не сум имал можност да земам казма в раце. Разнежен и разгален во семејството, а во последно време и истоштен од гладувањето, брзо се изморив.

– Дај! – ми рече војникот и ми ја зеде казмата од рацете.

Беше млад човек, на моја возраст, но снажен, набиен.

„Не се плаши ли дека можам да го удрам со лопатата по глава, да го убијам и да побегнам? – се прашав, зачуден од неговата постапка. – Или можеби знае дека такво нешто не можам да сторам пред жена ми и син ми кои се мртви. Да беа живи, можеби. Но и тогаш, којзнае дали би се решил на таков чекор“.

Почна да се разденува. Пред да бидат положени в гроб, им го тргнав на покојните лененото платно од лицата кои ги облеаја сончевите зраци.

„Каде исчезна твојот весел дух, твојата интелигенција, твојата љубов за мене?“ – ѝ се обротив со мислите на својата жена.

Потоа се наведнав над неа и ја бакнав, оросувајќи го нејзиното чело со врели солзи кои ми се стркалаа по образите. Следуваше разделба и со мојот син, кого исто така го бакнав. Притоа ме зафати таков жал што не можев да го издржам, а да не го поделам со некој човек, со војникот. Погледнав во неговото лице, и тоа огреано од сонцето, и на него прочитав сочувство. Сочувствен беше и неговиот гест со раката која ми ја стави на рамото и со која потоа, земајќи ме под мишка, ме подигна.

Со негова помош покојните беа положени во гробот: прво мајката, а потоа во нејзината прегратка и нејзината рожба. Следуваше покривање на гробот со земја. И во овој случај таа гробарска работа ја презеде на себе војникот. Кога и таа работа беше свршена, како завршен погребен чин, врз главјето на гробот војникот го постави војничкиот шлем кој го донесе со себе заедно со алатите.

– Ќе дојде време кога, заборавени, овие гробишта ќе бидат срамнети со земјата, гробовите ограбени – ми ја објасни тој својата постапка. – Но ти, Евреин спасен од депортацијата, еден ден можеби ќе се вратиш на овие гробишта и барајќи го гробот на твојата жена и на твојот син, ќе го откриеш по овој шлем. Но и него, за да не го украдат, ќе го покриеме со земја.

Тој така и стори. Кога ја сврши и таа работа, ми се претстави:

– Јас сум Бојан Стоилов – Пирински од Горна Џумаја.

– Јас сум Шарон Романо – му се претставив јас.

– Ти можеш да се вратиш кај своите – ми рече Бојан – но јас би ти препорачал да фатиш друг пат. Знам, Евреите се чувствителни луѓе, силно приврзани за семејството и за својата заедница, но ти си млад човек и фати го патот на борбата. Преку ридот тргни кон Билбил Камен. Таму ќе сретнеш наши другари. Јавката е: „Меѓу луѓето да си човек, е посебна сласт!“ Стих од Гетеовиот „Фауст“. Ние го мразиме германскиот фашизам, но не германскиот народ и германската култура. До гледање. Можеби некаде пак ќе се сретнеме.

И тој ми ја подаде раката, ми ја стегна цврсто. Од неочекуваниот пресврт на ситуацијата, останав без збор. Со нем поглед го следев својот спасител додека тој се оддалечуваше од мене. Дури кога, качен на моторот, замина, му довикнав:

– Ви благодарам! И ќе постапам како што ми препорачавте! До толку повеќе што кај вашите другари ме препорачувате со стих од „Фауст“, моја омилена книга.

Потоа ги напуштив гробиштата и, минувајќи покрај нивната ограда, почнав да се качувам по стрмнината на ридот со цел да постапам како што ми беше препорачано.

(Нема ѝауза во која Шарон ѝи ѝреврѝтува сѝранициѝе од „Фауст“ небаре во ѝоѝираѝа ѝо сѝѝирираниоѝ сѝѝѝ. Поѝтоа ѝродолжува).

ШАРОН: Веќе сосем се раздени. Осамна убав сончев ден. Беше единаесетти март, но пролетта таа година подрани. Од ридот јасно можеше да се види во Јаудиханата една голема раздвиженост. Оттаму допираа и нејасни шумови од кои одвреме-навреме ќе се изделеа со својата пробивност остри команди и, како реакција на нив, понекој детски плач и пискот. Ми падна в очи дека другите населби на градот беа замрени во штама, од што заклучив дека градот е под блокада. Потоа и еврејската населба стивна. Допираа сѝ така остри команди и лелеци, кучешки лаежи, но отподалеку, откај Железничката станица. Но и тие беа придушени. И наеднаш забревта воз и одекна остар пискот на локомотива.

(Звучен ѝремѝн со бревѝањетѝо на возоѝѝ и осѝѝриоѝѝ свѝреж на локомотѝиваѝа во кои Шарон заносно е заслушан. Коѝа шумоѝѝ исчезнува, ѝѝоѝ ѝо ѝродолжува монолоѝоѝѝ).

ШАРОН: Тоа бревтање на возот, кој 3.300 мои сонародници од Битолската железничка станица ги поведе кон логорот на смртта, очајно ми ја разбранува душата, а пробивниот пискот на локомотивата, што го параше небото, мене ми го распара срцето!

(Нема ѝауза. Онемен е и Шарон. Појтоа ја ѝродолжува својата исјовев).

ШАРОН: Не многу оддалечен од Баирската населба, ризикував да бидам откриен и затоа не се задржав многу на Баирскиот рид, туку го продолжив својот пат кон Раштанските лозја. Денот го минав во една колиба. И оттаму имајќи јасен преглед на градот, приквечерината констатирав во него раздвиженост, од што заклучив дека блокадата е повлечена. Тогаш го испарав еврејскиот знак од жакетот и откако почекав сосем да се стемни, тргнав кон градот со намера да втасам кај Ротка. Скриен во куќа со еден есесовец, сметав дека ќе бидам најбезбеден. Вистина, во куќата живееше и Оливер, еден од комесарите во Комесарството за еврејски прашања, но јас наев како него ќе го придобијам: ќе му понудам соработка во спасувањето на златото од тајниот трезор на татко ми. Еврејскиот имот секако дека ќе беше конфискуван и со него ќе располагаше Комесарството, и тоа што тој беше комесар доаѓаше како поволна околност да се дојде до златото на кое немаше да остане рамнодушен и Германецот кој се идентификуваше со Мефистофел, алчен за злато.

Во очекување Ротка да се појави, се скрив во мракот на уличниот агол наспроти нејзиниот прозорец. По дадениот знак, цела возбудена, ме пречека на портата. Ме прегрна, со офкање давајќи си издишка на напливот од чувства. „Фриц?“ „Тука е. Но по напорниот ден што го имаше во врска со депортацијата, спие со цврст

сон. Оливер уште не е вратен од Комесарството“... Ме воведо во една соба од долниот кат во која се држеа старудии и по сидовите портрети на Оливеровите предци, трговци со волнени производи, чиј капитал тој го испусти со Ротка. Во таа просторија имаше и стари јамболлии, изгризани од молците, кои послани во еден агол покрај еден шкаф, му даваа удопство на тоа место како на наше љубовно гнездо.

Со Оливер се уреди работата како што предвидував. Тој ме извести дека сите еврејски куќи се запечатени и дека Еврејската населба е под стража, но дека како комесар тој има таму пристап. Предложи потфатот под итно да се изведе зашто конфискуваниот еврејски имот ќе одел на лицитација. Така и се постапи. Една ноќ, Оливер, како службено лице сè уште со лентата на раката, и јас со службеното возило – и тоа мотор со приколка – влеговме во Еврејската населба. Оливер го запре возилото пред нашата куќа. Осветлувајќи си го патот со батерија, влеговме внатре. Ме обзедоа чувства, но ги потиснав. Веднаш се упативме во визбата. Од складиштето со старудии имав земено една торба и во неа ги собрав златниците – „еврејска занимација“. Потоа се искачив на катот, од библиотечниот рафт го извлеков „Фауст“ – „германска занимација“. Па и него го сместив во торбата со златниците.

(Подолга ѝауза во која бревтаа возој со ѝовременије свирежи на локомотивата. Шарон, сегнај крај масата, се зачииува во „Фауст“).

ШАРОН: При крајот на војната, кога се виде дека таа е изгубена, со автомобилот на Фриц го напуштивме градот. Патем, на еден планински превој, наидовме на партизанска заседа. Во престрелката што настана, Фриц, смртно погоден, испадна од колата, а Оливер, кој колата ја возеше, ѝ даде брзина и ја извлече од опасноста. Јас бев ранет, но лесно, само гребнат, така што со преврската направена од распараниот фустан на Ротка стигнавме во Драч, каде што ми беше укажана лекарска помош. Од Драч се префрливме во Солун, каде го дочекавме и крајот на војната. Целта ни беше да заминеме во Америка. Тешко беше тоа да се изведе, но со умешноста на Оливер, преку добар поткуп, и тоа се случи. Како слепи патници на еден товарен брод, втасавме во Америка, во Њујорк. Златото од татко ми ни овозможи да ангажираме таму луксузен апартамент и да живееме на висока нога... И сè си тргна по старо. Деновите, месеците, годините си врвеа. „Триаголникот“ одлично функционираше. Но сè до оној момент кога една од алките на таа верига не се откачи. Ненадејно, од срцев удар умре Оливер. Тогаш Ротка, небаре поттикната од смртта која загосподари во семејството, стврвно се нафрли на мене, подготвувајќи ме како наредна своја жртва. Веќе не бев млад, но така се случи што наместо јас, еден ден и таа, многу постара од мене, доживеа срцев удар – умре во мојата љубовна прегратка. Чудна жена! Никојпат не ја имаше споменато својата мајка – ни неа ни бог. Никојпат не велеше: мајче, боже! Никојпат не помислуваше и на тоа дека ќе умре. Јас од Оливер знаев дека таа е вонбрачна ќерка на една градска курва, и јас на таа жена, на таа курва, се присетив за време

на нејзиниот погреб на едни њујоршки гробишта, извршен без црковен обред, според нејзината желба.

И како со смртта на Ротка да се растури некаква магија, која ме држеше четириесет години, станав свесен за себе. „Мајче! – реков. – Боже!“ – ужаснат од положбата во која се видов, и јас со мајка и бог заборавени. Па се сетив и на Елиза, и таа мајка на моето дете. И на она што се случи на 11 март 1943 година во Битола со Евреите. И на војникот Бојан Стоилов – Пирински, и на јавката што тој ми ја довери: „Меѓу луѓето да си човек, е посебна сласт!“ Само што, ете, четириесет години бев мртов. Но оживеав. Секако, не ми остануваше уште долго да живеам – веќе бев стар. Како да го поминам остатокот од животот? Близу Њујорк, во Рочестер, имаше еврејска колонија и се преселив да живеам таму. Живо заинтересиран за судбината на Евреите во Втората светска војна, од разговори со сонародниците, а потоа и од читање на соодветна литература, дознав такви податоци кои длабоко ме потресоа, кои од мене пак направилја мртов човек. Особено податоците што се однесуваа за начинот на кој биле ликвидирани Евреите во логорот Треблинка, во Полска, меѓу кои биле и битолските Евреи. Во тој логор на смртта, жртвите биле носени во добиточни вагони. Божем ги праќаат во бања, ги терале да се соблечат голи и со сапун в рака, од порано усмртени Евреи, ги втерувале во бањата, затворена херметички. Преку тушеви во бањата пуштале отровен гас од кој во агонична состојба, која траела 15-20 минути, умираше. Потоа се отворале вратите, на лешевите им се ваделе златните заби и се испраќале во крематориум или на понатамошна постапка.

(Нема ѝауза).

ШАРОН: Во Рочестер се сретнав и со битолчанецот Блаже, кој беше во посета на едно еврејско семејство кое за време на депортацијата го скриел во визбата на својот дом и така го спасил. Тој ми покажа и одликување кое за својот хуман гест го добил од израелската држава, со врежан натпис: „Ако спасиш еден човек, како да си го спасил цел свет“. А Евреите ги има расеани по цел свет. Светот е нивна татковина. Преку Блаже од Битола добив пошта и пакет со книги во кој беше изнесен историјатот на Евреите во градот, нивниот живот и нивната жална судбина, со подробен попис на сето она што се случи на морничавиот ден на депортацијата и со список на сите 3.268 лица, ликвидирани во логорот Треблинка. Не беше лесно да се читаат тие четива. Не беше лесно во тој страшен список да се прочитаат имињата на татко ми Леон, на мајка ми Дора и на сестра ми Естер. Уште пострашно беше што во тој список не се наоѓаше и моето име. Со оптоварена совест, една реченица од книгите што ги читав за судбината на битолските Евреи, ме докрајчи. Се однесуваше на еден Евреин кој, поради тоа што бил в затвор надвор од Битола, ја избегнал судбината на своите собраќа. Кога од затворската управа им поделиле сапун, со насолзени очи загледал во сапуноот, изустил: „Од тате ли си, од мама ли си?“ Ми се јави комплекс: секојпат кога в раце ќе земев сапун, еден внатрешен глас ќе ме потсетеше на таа реченица: „Од тате ли си, од мама ли си?“ Сметав дека сум се извалкал во животот и дека

ништо не може да ме исчисти. Постојано во мислите со своите родители, се сетив и на бог. „О, боже!“ – реков еднаш, обземен од очај и, упатувајќи го погледот кон небото, упатив молитва за да ми биде простено. И небаре посветуван од бог, дојдов на идеја да се вратам во родниот град, таму да умрам и таму да бидам погребан, во гробот на Елиза и Давид: Елиза да ме земе в прегратка, како Давид што го зеде кога умре, и така да се смирам. А не ми даваше мир и едно бревтање на воз проследено со остри писоци на локомотива – возот што моите сонародници ги одведе во логорот на смртта, еден страшен шум небаре испрекинат здив на човек што умира кој го чув на денот на депортацијата од ридот над Битола и кој ми ја потресе душата. Тој страстен шепот на смртта ќе го слушам до крајот на животот, и по смртта.

(Звучен ѝремим со бревтање на воз и ѝробивни свирежи на локомотива. Шарон, возбуден, расфрвожен, чека ѝој шум да ѝрештине, ѝа да ѝродолжи).

ШАРОН: Со „Фауст“ во патната торба, на денот на заминувањето, излегувајќи од Агенцијата со авионскиот билет в џеб, меѓу врволицата од луѓе забележав еден многу стар господин, но исправен и младешки дотеран во костум, со пеперудна вратоврска и со книга под мишка. Чекорејќи, тој накривнуваше на едната нога која, наместо со стапало, завршуваше со коњско копито. Ме потсети на Мефистофел од „Фауст“. Во очекување на автобусот што ќе ме одведеше на аеродромот, седнав на една клупа во паркчето покрај Агенцијата. Набрзо Мефистофел пак влезе во мојот поглед. Со книгата под мишка, барајќи во паркчето слободно место за да седне и да чита, се упати кон мојата клупа.

„Па тоа е Фриц! – се најдов во чудо. – Се претворил во сениште, го зел ликот на Мефистофел!“

Се тргнав на едниот крај од клупата за да му направам место да седне. Тој седна, благодарейќи за понуденото место, при што ја стави книгата на коленото: истиот оној примерок на „Фауст“ кој пред четириесет години го имав в раце во салонот на Ротка со наслов во златопис на германски: Јохан Волфганг Гете, Фауст,

трагедија. Но книгата беше оштетена, на средина подгорена, небаре на неа паднало жарче и оставило изгоретина обрабена од траги на чад. Значи, и таа инвалидизирана како нејзиниот сопственик.

Од книгата свртив поглед на него.

– Дали вие не сте Фриц Калтенбрунер, бивш хаупштурмфирер на СС одред?

– Јас сум. А вие сте Евреинот Шарон. Ве познав кога ве видов.

– Каква необична средба! Само што вие не загинавте на Дервен над Битола?

Пред моите очи излезе сликата со неговото убиство: со автомобилот што го возеше Оливер, се искачивме на планинскиот превој кога најдовме на заседа. Еден рафал го понижа Фриц и тој испадна од автомобилот кој продолжи сега да се спушта надолу со голема брзина. Ние се извлековме, јас лесно ранет, а тој остана да лежи на патот.

– Останав жив. Ранет, ме заробија партизаните и по завршувањето на војната ме вратија во Битола. Таму како воен заробенник ме задржаа десет години. За тоа време го научив и месниот говор.

Во потврда на тоа одеше и фактот што Фриц зборуваше на македонски јазик, битолско наречје, со остар германски акцент.

– А Рут? – праша. – Што стана со Рут?

– Умре. Пред неколку години.

Небаре таа информација го заслепи како што заслепува молња и ја стави раката пред очи. Како да не сакаше да ја види сликата со смртта на Ротка.

– Сеедно – рече потоа откога ја тргна раката од пред очи – таа и мртва е жива. Ретки се жените со таков еротски потенцијал каква што беше таа, и не само во рамките на еден регион, на една држава, туку и во светот. Свесни за тоа што се и што претставуваат, тие се божици, бесмртни, и по смртта живеат во желбите и мислите на мажите како еротски идеал. Јас со неа, всушност, и никојпат не сум се разделил, а и немам намера да се разделам. Од неа сум маѓепсан цел живот. Сум имал разни жени, но секојпат со претставата за неа. Тоа што е мртва, не пречи. Таа била и е жива во мојата претстава таква каква што ја сретнав пред педесет години во Битола во нејзината зрела доба. И таква ќе остане да живее во мојата претстава вечно, зашто јас овие денови се подложувам за

постапка на реанимација со примена на хипотермија. Јас сум, како што знаете, нептунист како Мефистофел, за разлика од д-р Фауст кој беше вулканист. И во барањето начин да се создаде нов човек, добро е што науката зеде нептунистичка насока: преку алотропни модификации до бесмртен живот. Во Институтот веќе направивме неколку проби: во иста таква фиола во каква учениците на Фауст се обидуваа да создадат неофити, нови луѓе – еден сад како надуено аптекарско шишенце небаре трудна жена. По сто години, одново роден, со обновена еротска моќ, одново ќе се сретнам со Рут. Се разбира, преку симулација со други жени. Така што ќе бидеме заедно со неа наредните сто години, по што ќе следува нова реанимација, па уште една и уште една додека не постигнам бесмртност. А заедно со мене во моите мисли и Рут. Овде може да се постави прашањето дали нема да се презаситам со неа. Никојпат. Секојпат сум ја доживувал и ќе ја доживувам на нов начин, како „Фауст“ кој, читајќи го и препочитувајќи го, исто така секојпат го доживувам на нов начин зашто бескрајни се неговите значења. Ретки се таквите дела. Во светската литература, покрај „Илијадата“, уште неколку. Со право е речено за неговиот автор дека потомството ќе се чуди што таков човек постоел.

Беше чудно да се слуша тоа што го зборуваше Фриц – и по она што неговиот говор значеше и по јазикот на кој говореше: дијалект на македонскиот јазик со германски акцент. Но речениците за „Фауст“ и за неговиот автор ги изговори на германски. Забележувајќи го тоа, објасни:

– За „Фауст“ и на теми во врска со него – рече – најдобро е да се зборува на германски. А и да се чита тоа дело на германски, во оригинал. Тогаш најавтентично и на максимален начин се доживува. Може и во превод, симултано или, нептунистички кажано, преку алотропна модификација. Е па, мило ми беше што се сретнавме! – неочекувано тој го заврши разговорот. – Можеби ова нема да ни биде последна средба, можеби ќе се сретнеме во идниот вечен живот, доколку и вие се подложите на реанимација. Третманот е скап, но вие имате еврејско злато.

Се токмеше да стане, но го спречив:

– А доктор Фауст? – го прашав, и јас на германски. – Што се случи со него?

– И тој обезбеди бесмртност – ми одговори Фриц – ама апстрактна, преку духовната љубов со Маргарита. Тој, како научник, беше целеустремен кон обесплотување и, бидејќи вулканист, согоре како Евреите во крематориумите на концентрационите логори.

Се покажа дека и за еврејскиот холокауст најизразено може да се зборува на германски јазик.

– Ти, за среќа – продолжи Фриц да ми се обраќа – ја избегна еврејската судбина и шансите да се насладуваш со Рут ти се реални доколку се подложиш на реанимација. Тоа што таа ќе ти припадне и тебе, нема да ми пречи. Тоа што таа е неверна, што е курва, тоа ѝ е плус. Во прво време бев љубоморен на неа, сè додека не сфатив дека таа не може да му припаѓа само на еден. Таа е општочовечка вредност, како и „Фауст“.

Фриц стана од клупата. Но станувајќи, потклекна, при што се фати за коленото.

– Последица од ранувањето – ја објасни својата инвалидност. – Целиот сум изрешетен. Од смрт ме спаси, всушност, „Фауст“. Како што знаеш, на пат ти го понесе златото, а јас „Фауст“. Го држев на градите како опат што држи на гради молитвеник. (Шарон, имитирајќи го Фриц, до зема примерокој на „Фауст“ од масата и до ѝосџавува како шџиџи на градиџе). Еден од куршумите удри во него, но не го продупи, допре само до страницата на која паѓа облогот меѓу Фауст и Мефистофел. Оштетените редови потоа ги реставрирав мисловно. Тоа што куршумот не ја продупи книгата и што не бев погоден в срце, го толкувам со квалитетот на хартијата од која е направена корицата – од импрегнирана свила за да се заштити на тој начин книгата од влага, од вода, од ете, и од оган. Пак Нептун е во прашање. Ауфидерзен!

Конечно Фриц си замина, пофаќајќи го повреденото колено за да ја натера ногата со коњското копито да оди. Јас го следев со поглед сè додека не се изгуби во врволицата. Сè уште во главата ми одзвонуваа неговите зборови. Се замислив над неговиот предлог и самиот да се подложам на реанимација. Тоа беше скап третман и немав доволно пари за него, но и да имав, почувствував дека тоа не може да биде моја желба, дека една таква желба е слаба желба во споредба со желбата да ѝ се вратам на Елиза.

(Брвџање на возој со осџириџе свирежи на локомоџиваџа. Шарон, во очекување џој шум да сџивне, до чџиџа „Фауст“).

ШАРОН: Кога се вратив во Битола, најдов град кој со градот на мојата младост речиси немаше ништо општо. Од Јаудиханата немаше ни трага. Во нејзиниот некогашен центар, среде паркче се издигаше обележје во спомен на погромот на Евреите од 1943 година во вид на класичниот еврејски симбол – шандан со краци небаре раце подигнати спрема небото, не во молитва, а во гнев и протест. Стоев нем пред тој споменик. Вангел, синот на Блаже – кого за жал не го затекнав жив – ми кажа дека секоја година на 11 март пред тој споменик се одржуваат комеморации, дека во Битола живее споменот за Евреите. Во паркчето имаше и бронзена биста на Естреја Овадија – Мара, Еврејка која како партизанка загинала во 1944 година, прогласена за народен херој. Пред нејзиниот споменик се присетив на Бојан Стоилов – Пирински, со помисла, ако тој ја преживеал војната и ако уште е жив, да го побарам и да го пронајдам во градот Горна Џумаја, за кој од Вангел дознав дека е преименуван во Благоевград. А ако, како борец на отпорот, го снашла судбината на Естреја, ако го овековечиле во бронза, да полагам букет пред таа бронза. Но брзо се откажав од таа помисла.

„Далдисан по една курва, јас го изневерив и со какво лице ќе се појавам пред него?“ – се прашав, се прекорив и, посрамотен, со наведена глава го напуштив паркчето со еврејските споменици...

Еврејските гробишта, и тие беа срамнети со земјата. Од гробовите на Романови немаше ни трага. Му дадов за право на Бојан кој ја предвиде таквата судбина на Еврејските гробишта, како и тоа дека еден ден ќе дојдам на тие гробишта да го побарам гробот на мојата жена и на мојот син и дека ќе го пронајдам по војничкиот шлем што тој го постави врз гробот, покривајќи го и него со земја

за да не го украдат. Како што се покажа, беа украдени мермерните плочи од гробиштата. Знаев каде приближно се наоѓаше тој гроб, требаше со прекопување да се открие шлемот и проблемот – мојот душевен проблем – да биде решен.

Таму, на Гробиштата, му открив на Вангел со каква намера сум дојден во градот и го замолив да се заземе околу нејзино остварување.

– Како твојот татко што спаси Евреи од физичка ликвидација, така и ти мене ќе ме спасиш, ти мојата душа! – му реков.

На Вангел, силен човек, но чувствителен, му удрија солзи в очи. Мојата прикаска го трогна.

– Ми ветуваш? – го прашав.

– Ти ветувам! – ми одговори. – Се колнам!

И тој, среде Еврејските гробишта, се прекрсти.

Уште истиот ден, пак со алат зајмен од гробарите на Светонеделските гробишта, местото каде што би можел да се наоѓа гробот на Елиза и Давид површински го ископавме и шлемот беше пронајден. Со години в земја, беше ’рѓосан. Таков, земјосан и ’рѓосан, го зедев в раце и го бакнав... Кога потоа се вративме во домот на Вангел, на чешмата го измивме, го исчистивме од ’рѓата и го светнавме. Во тоа помогна и жената на Вангел, а нивните деца, со љубопитство следејќи што се случува, мислеа дека тоа е детска игра, па посакаа шлемот, исчистен, да го стават на своите глави. На таа нивна желба се спротивстави татко им, но јас тоа им го дозволив. Гледајќи ги како си играат со шлемот, со солзи в очи се сетив на „играта“ што се играла со изнемоштените еврејски деца во логорите на смртта: божем се упатувале на лекарски преглед, тие чекале во „чекалницата“ на ред. Кога влегувале во „ординацијата“, „лекарот“, всушност, есесовец, со куршум во тилот ги застрелувал, фрлајќи ги труповите во јама.

(Нема џауза. Шарон е во молк. Поџоа, собирајќи сили, џро-должува).

ШАРОН: За време на сиот мој престој во родниот град, со нечиста совест, многу страдав. Вангел и неговата жена ми сочувствуваа. Имав ангажирано апартман во Старскиот дом, но на

нивно настојување, се преселив кај нив. Го читав „Фауст“. Откога се вратив во Битола по вторпат. Се готвев да го прочитам и по третпат, давајќи му за право на Фриц дека тоа дело колку повеќе се чита, толку повеќе се навлегува во неговите тајни значења и толку повеќе се доживува неговата убавина. Ама немаше време за тоа зашто приближуваше 11 март 1993 година. Како што некои болни преку автосугестија умираат на нивниот роден ден, откога се вратив во Битола и јас преку автосугестија – јас со ранета душа – се подготвував да умрам вечерта на 10 март, денот кога во 1943 година умреа Елиза и Давид, и да бидам погребан на еднаесетти, ден на депортацијата на битолските Евреи и ден кога во Еврејските гробишта ги погребав своите најмили. На таквата моја волја за умирање можеше да му се спротивстави биолошкиот инстинкт да се живее. Ама јас немав витални сили во себе. Стар бев, опаднат. И умрев како што намислив, бев погребен взори другиот ден по мојата смрт така како што порачав. Над гробот, како обележје, ми го поставија шлемот на Бојан Стоилов – Пирински... И така на крајот се смилив покрај своите мили. Но не докрај. Зашто јас сум,

како и секој Евреин, Ахасвер, дух на Евреин кој вечно скита за во мојот случај, патувајќи во забрвтан воз, да влезе во инспирацијата на еден автор и на еден актер кои имаа чест да ви ја претстават оваа драма, полна со ужаси, но и со еден надежен стих од „Фауст“, еднаш употребен како партизанска јавка на која јас не се освав. (Шарон *џо зема „Фауст“ од масаџа, џо џосџавува на џрадиџе, кај срцеџо, и џо кажува сџиџоџи на џермански*): „Цвишен бен меншен ајн менш цу зајн ист ајне безондере воне“. (Поџоа џој сџиџ џо џреведува на македонски): „Меѓу луѓето да си човек, е посебна сласт!“ Данке шен!

(Шарон се џоклонува и со књиџаџа на срце, џридржувана од левата рака, се џовлекува. Одекнува звукоџ со бревџањеџо на возоџ и остџриџе свиреџи на локомоџиваџа, но сџивнаџо како шум на воз кој одминува. Тој звук џрае и за време додека акџероџи во улоџаџа на Шарон, без „Фауст“ в рака, се џојавува на сценаџа за да џ се заблаџодари на џубликаџа, а и џоџоа со се џослаб инџензиџеџи се разнесува низ салаџа додека и џоследниоџ џледач не ја наџуџиџи.)

